

1. Η ΠΟΡΦΥΡΑ ΤΟΥ ΑΣΜΑΤΟΣ

- 1 Τὰ μὲν ἄλλα κείμενα τῆς Βίβλου τὰ ἐρμηνεύουν οἱ ἐρμηνευταί τους, ἢ γιὰ νὰ τὰ καταλάβουν καὶ νὰ τὰ βιώσουν, ἢ ἔστω καὶ ἀνευλαβῶς, γιὰ νὰ τὰ κριτικάρουν· γύρω ἀπὸ τὸ Ἄσμα ὅμως ἀναπτύχθηκε ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους χρόνους μιὰ ἐρμηνευτικὴ φιλοτιμία ἀνταγωνιστῶν, παλληκαράδων τῆς ἐρμηνευτικῆς δυνάμεως. ἡ ἀνταγωνιστικὴ αὐτὴ φιλοτιμία μοῦ θυμίζει μερικοὺς ἄλλους διαγωνισμούς. στὴν ἀρχαῖκὴ Ἑλλάδα, ὅταν ἔβρισκαν μιὰ βαρεῖα πέτρα, μαζεῦονταν ὅλοι οἱ χειροδύναμοι τῆς περιοχῆς καὶ κάνοντας ἀνταγωνιστικὴ ἐπίδειξι δυνάμεως προσπαθοῦσαν νὰ τὴ σηκώσουν καὶ νὰ τὴ ρίξουν πίσω τους πάνω ἀπὸ τοὺς ὤμους τῶν· κι ἐκεῖνος ποὺ τὸ κατῶρθωνε αὐτό, ἔγραφε ἐπάνω στὴν πέτρα τ' ὄνομά του καὶ τὸ κατῶρθμά του. στὰ λαϊκὰ παραμῦθια μιὰ ὁμορφὴ βασιλοπούλα συνήθως μαζεῦονται καὶ τὴ ζητοῦν σὲ γάμο πολλὰ βασιλόπουλα ἀκόμη κι ἀπὸ μακρινὰ βασίλεια, τὴν παίρνει ὅμως ἐκεῖνος ποὺ θὰ λύσῃ τὰ πιὸ δύσκολα αἰνίγματα τοῦ πατέρα της ἢ ποὺ θ' ἀναδειχτῇ ὁ ἀήττητος μονομάχος ὁ ὁποῖος νικάει ὅλους τοὺς ἄλλους. ἄλλοτε πάλι τὴν παίρνει ἐκεῖνος ποὺ θὰ σκοτώσῃ τὸ φοβερὸ δράκο ὁ ὁποῖος φωλιάζει δίπλα στὴ μεγάλῃ πηγὴ ἔξω ἀπὸ τὴν πόλι κι ἐμποδίζει τὴν ὕδρευσι. κι ὅταν ἓνα πρωτὶ ὁ δράκος βρίσκεται σκοτωμένος, κι ὁ καθένας ἰσχυρίζεται ὅτι αὐτὸς τὸν σκότωσε, παρουσιάζεται κάποιος ποὺ ἔχει μέσα στὸ σάκκο του τὴν κεφαλὴ τοῦ δράκου· κι ἐκεῖ ποὺ ὅλοι παραδέχονται πιά ὅτι αὐτὸς σκότωσε τὸ δράκο, ἀφοῦ αὐτὸς ἔχει τὴν κεφαλὴ, ξαφνικὰ ἓνας ἀνοίγει τὸ στόμα τῆς κεφαλῆς, βρίσκει τὴ γλῶσσα κομμένη, κι ἀμφισβητεῖ τὴ νίκη τοῦ κατόχου τῆς ἀγλώσσης κεφαλῆς. κι ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα ἀναζητεῖται ποιὸς κατέχει τὴ γλῶσσα τοῦ δράκου. στὴ δὲ προϊστορικὴ Ἑλλάδα ὁ βασιλικὸς θρόνος τῶν Θηβῶν μαζὶ μὲ τὴν ὁμορφὴ χήρα βασίλισσα ἐπικηρύχτηκε σ' ἐκεῖνον ποὺ θὰ ἔλυνε τὸ αἶνιγμα τῆς Σφιγγὸς καὶ
- 2 θὰ τὴν ἀνάγκαζε ν' ἀφήσῃ τὴν πόλι ἥσυχη. ἔτσι σὰ λύσι τοῦ αἰνίγματος τῆς Σφιγγὸς ἀντιμετωπίζεται στοὺς αἰῶνες καὶ ἡ ἐρμηνεία τοῦ Ἄσματος, καὶ σὰν κάτοχος τῆς γλώσσης τοῦ δράκου ἀ-

ναζητεῖται ὁ ἀληθινὸς ἐρμηνευτὴς τοῦ ἀκόμη καὶ μεταξὺ τῶν πιὸ σοβαρῶν βιβλικῶν ἐπιστημόνων. διότι μόνο γιὰ τὴν ἐρμηνεία τοῦ Ἰσματος κατέφτασαν ἐρμηνευταὶ κι ἀπὸ μακρινὲς χώρες, ἀπὸ τὴ χώρα τῶν λογοτεχνῶν, τῶν ποιητῶν, τῶν σεναριογράφων, χωρὶς ν' ἀπαξιώσουν νὰ πάρουν μέρος στὸ διαγωνισμό καὶ ἐστεμμένοι νομπελίστες κι ἓνας «ἀλάθητος» πάπας Ῥώμης κι ἓνας αὐτοκράτορας. οἱ δὲ ἐπιστήμονες ἐρμηνευταί, τὰ ἐγχώρια βασιλόπουλα, ἄς τοὺς πῶ ἔτσι, παρ' ὅλη τὴν ἐπιστημονικὴ τους σοβαρότητα καὶ ψυχραιμία, δὲν κρύβουν καθόλου τὸ διαγωνιστικὸ χαρακτῆρα τῆς προσπαθείας των καθὼς καὶ τὸ καύχημά τους· «Κάντε πέρα ὅλοι· ἐγὼ ἐρμήνευσα τὸ Ἰσμα· κατέχω τὴ γλῶσσα του».

- 3 Εἶναι πράγματι *crux interpretum* τὸ Ἰσμα ἤδη ἀπὸ τὰ προ-χριστιανικὰ χρόνια· καὶ ὄχι μόνο *interpretum* ἀλλὰ καὶ *criticorum* καὶ *grammaticorum crux*. θέλω νὰ πῶ ὅτι εἶναι ὄχι μόνο γρίφος ποὺ σταυρώνει καὶ βασανίζει τοὺς ἐρμηνευτὰς καὶ παρὰ ταῦτα ἐρεθίζει καὶ τὴν ἐρμηνευτικὴ τους φιλοτιμία, ἀλλὰ καὶ βαρὺ κριτικὸ πρόβλημα στὸ κείμενο, καὶ βαρύτατο εἰσαγωγικὸ ὡς πρὸς τὴν παρουσία τοῦ μέσα στὸ βιβλικὸ Κανόνα.
- 4 Τὸ Ἰσμα διαφέρει ἀπ' ὅλα τὰ βιβλία τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ὄχι μόνο διότι εἶναι ἐρωτικό, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν πρώτη κιόλας ματιὰ, ἀλλὰ καὶ διότι εἶναι κι ἐλευθερόστομο –θέλω νὰ πῶ σεξουαλικῶς ἐλευθερόστομο–, καὶ τρίτον διότι εἶναι τὸ μόνο βιβλικὸ κείμενο ποὺ δὲν ἔχει οὔτε ἵχνος μνείας τοῦ θεοῦ καὶ τῶν ἀγίων πραγμάτων. ἡ δὲ θέσι τοῦ στὸ βιβλικὸ Κανόνα εἶναι κατὰ μὲν τὴν ἀπώτερη ἰσραηλιτικὴ ἀρχαιότητα καὶ καθ' ὅλη τὴ χριστιανικὴ ἐποχὴ τελείως ἀναμφισβήτητη, κατὰ δὲ τὴ μεταχριστιανικὴ ἰουδαϊκὴ καὶ ραββινικὴ ἀρχαιότητα θριαμβευτικῶς ἰσχυρὴ μετὰ ἀπὸ μιὰ ἄγρια ἀμφισβήτησι ποὺ πέρασε χωρὶς ἥττα. τὸ Ἰσμα ἀνὰ τοὺς αἰῶνες κλείνει τὸ μάτι θριαμβευτικὰ εἰρωνικὰ καὶ μὲ πολὺ νόημα σ' ὅλους τοὺς ἀμφισβητίες του· ἀλλὰ καὶ σ' ὅλους ὅσοι καυχῶνται ὅτι «αὐτοὶ τὸ ἐρμήνευσαν», ἐνῶ δὲν ἔχουν μέσα στὸ σάκκο τους τὴ γλῶσσα του. ἀναζητεῖται λοιπὸν μέχρι σήμερα ποιὸς κατέχει τὴ γλῶσσα τοῦ Ἰσματος.

- 5 Στή διατριβή αὐτὴ ἐρμηνεύω ἓνα μόνο στίχο τοῦ ᾠσματος. ὁ στίχος 7,6, τὸν ὁποῖο διάλεξα νὰ ἐρμηνεύσω, δὲν εἶναι ἐξεζητημένος οὔτε γιὰ τὴν ἐλευθεροστομία του οὔτε γιὰ τὴν ἐρμηνευτική δυσκολία του. εἶναι τόσο ἀπλὸς καὶ συνηθισμένος, ποὺ ὅλοι οἱ ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι ἐρμηνευταὶ τὸν ἐρμηνεύουν σὰν ἓνα στίχο τελείως εὐνόητο καὶ χωρὶς κανένα πρόβλημα. εἶναι ἓνας μακρὸς στίχος μὲ τρία μετρικὰ *κῶλα* ἢ *κόμματα*, ποὺ συμπίπτει ν' ἀποτελοῦν καὶ τρεῖς συντακτικὲς προτάσεις, μία τὸ καθένα. καὶ οἱ τρεῖς προτάσεις εἶναι ὀνομαστικές, χωρὶς ῥῆμα, διότι ὑπονοεῖται ἀπὸ κοινοῦ καὶ στίς τρεῖς τὸ ῥῆμα *ἐστί*. στή συνάφεια τοῦ στίχου (7,2-6) κάποιος ἐπαινεῖ τὰ κάλλη τῆς κοπέλλας τοῦ ᾠσματος, ποὺ εἶναι *διαβήματα* (=πόδια), *μηροί*, *ὀμφαλός*, *κοιλία*, *μαστοί*, *τράχηλος*, *ὀφθαλμοί*, *μυκτῆρ* (=μύτη), *κεφαλὴ*, καὶ *πλόκιον κεφαλῆς*. στὸ τέλος, στὸν ἔπαινο τῶν μαλλιῶν της, σύμφωνα μὲ τὸ παραδεδομένο κείμενο τῶν Ο', λέει·

*Κεφαλὴ σου ἐπὶ σέ ὡς Κάρμηλος
καὶ πλόκιον κεφαλῆς σου ὡς πορφύρα,
βασιλεὺς δεδεμένος ἐν παραδρομαῖς.*

- 6 Ἐβγαλα τὸ κείμενο ἀπὸ 52 χειρόγραφα, δηλαδὴ ἀπ' ὅλα ἀνεξαιρέτως τὰ χειρόγραφα τ' ἀρχαιότερα τῆς πρώτης ἐντυπῆς ἐκδόσεως. στὰ χειρόγραφα βέβαια τὸ κείμενο εἶναι γραμμένο πάντοτε καταλογάδην καὶ σχεδὸν πάντοτε χωρὶς καμμία στίξι. δυὸ ἀπὸ τὰ χειρόγραφα (τὰ 728 καὶ 336 τῶν αἰώνων ΙΑ' καὶ ΙΔ' ἀντιστοιχῶς¹⁾) ἀντὶ *βασιλεὺς* ἔχουν *βασιλέως*, καὶ ἓνα (τὸ 698 τοῦ Γ' αἰῶνος²⁾) ἀντὶ *παραδρομαῖς* ἔχει *περιδρομαῖς*. ὑπολογίζω δὲ ὅτι ὑπῆρξε καὶ μὴ σφῶζόμενο σήμερα χειρόγραφο ποὺ εἶχε *διαδρομαῖς*.
- 7 στήν ἐλληνική γλῶσσα οἱ 18 προθέσεις, ποὺ δίνουν τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν συνθέτων λέξεων, τόσο ὡς μεμονωμένες λέξεις ὅσο καὶ ὡς πρῶτα συνθετικὰ λέξεων εἶναι τόσο συχνῆς χρήσεως, ποὺ δὲν ὑπάρχει σειρὰ κειμένου ποὺ νὰ μὴν ἔχη τοῦλάχιστο μία πρόθεσι μὲ τὴ μία ἢ τὴν ἄλλη ιδιότητα· στή βιβλική γλῶσσα ὁ μέσος ὅρος εἶναι δύο προθέσεις σὲ κάθε σειρὰ κειμένου. αὐτὸ συνετέλεσε ὥστε στήν προτυπογραφικὴ ἐποχὴ, ὅταν στὸ γράψιμο ἀπαιτοῦνταν πολλὴ οἰκονομία χρόνου καὶ χώρου, νὰ γράφονται οἱ προθέσεις ἢ κάθε μία μ' ἓνα μονόγραμμα ἢτοι σύμπλεγμα. μὲ συμπλεγματικά μονογράμματα ἐπίσης γράφονταν καὶ πολλὲς καταλήξεις. ἡ μόδα τοῦ κάθε συμπλέγματος διαρκοῦσε ἀπὸ 100 μέχρι 500 χρόνια· ἔπειτα ἄλλαζε. ἔτσι τὰ παλιὰ συμπλέγματα γιὰ ἓναν μὴ πεπειραμένο γραφέα χειρογράφων ἦταν δυσανάγνωστα. γι' αὐτὸ πάρα πολλὰ ἀπὸ τὰ σφάλματα τῶν χειρογράφων ὀφείλονται στήν παρανάγνωσι τῶν παλιότερων πα-

- λαιογραφικῶν συμπλεγμάτων ποὺ παρίσταναν προθέσεις καὶ καταλήξεις. ἔδω στὴ λέξι τῶν *Ο΄ παραδρομαῖς* ἢ πρόθεσι *παρα-* διαβάστηκε κι ἀντιγράφηκε ἄλλοτε ὡς *περί*, ἄλλοτε ὡς *διά*, κι ἄλλοτε (στὴ συντριπτικὴ πλειοψηφία καὶ στὴ βαθύτερη ἀρχαιότητα) σωστὰ ὡς *παρά*. ἔτσι στοὺς *Ο΄* ἢ σχετικὴ λέξι ἀνευρισκόταν σὲ τρεῖς παραλλαγές, *παραδρομαῖς*, *περιδρομαῖς*, *διαδρομαῖς*. αὐτὴ καὶ ἡ ἄλλη διάφορη γραφὴ στοὺς *Ο΄*, *βασιλέως* ἀντὶ *βασιλεύς* (οἱ καταλήξεις *-εύς* καὶ *-έως* στὰ ἑλληνικὰ χειρόγραφα συγχέονται ἐπίσης συχνὰ καὶ εὐκόλα), προκάλεσαν τὶς διαφορὲς τοῦ μασοριτικοῦ κειμένου καὶ τῶν ἀπ' αὐτὸ μεταφράσεων, ἥτοι Ἀκύλα, Συμμάχου, βουλγάτας, συριακῆς, ἀραβικῆς, μαρκιανῆς, καὶ τῆς χαλδαϊκῆς Ταργούμ· ἡ ἀνάστροφη ὁδὸς εἶναι ἀδύνατη. ἔτσι στὴν περίπτωσι αὐτὴ τὸ μασοριτικὸ εἶναι ἐπαναμετάφρασι ἀπὸ τοὺς *Ο΄*· ἔμμεσα δὲ καὶ οἱ ἄλλες 7 μεταφράσεις.
- 9 Στὴ συνέχεια παραθέτω τὸ μασοριτικὸ κείμενο, τὴ χαλδαϊκὴ Ταργούμ, τὶς ἀρχαῖες μεταφράσεις, τὶς πέντε κύριες εὐρωπαϊκὲς μεταφράσεις (γερμανικὴ γαλλικὴ ἰσπανικὴ ἰταλικὴ ἀγγλικὴ) ἀπὸ τὶς ὁποῖες γίνονται ὅλες οἱ ἄλλες σύγχρονες μεταφράσεις τοῦ κόσμου, ἰδιαιτέρως τὶς νεοελληνικὲς μεταφράσεις, 14 ἐπιστημονικὲς καὶ 20 λογοτεχνικὲς –ἴσως ὅλες ὅσες ἔγιναν–, κι ἔπειτα τὶς ἐρμηνεῖες ὅλων τῶν ἀρχαίων, Ἑλλήνων καὶ Λατίνων, καὶ κάνω ἐκτίμησι πολλῶν νεωτέρων ἐρμηνειῶν, ποὺ ἐκπροσωποῦν, μόνον γιὰ τὸ στίχο αὐτό, περίπου ὅλες τὶς ἐρμηνευτικὲς ἐκδοχές.
- 10 Τὰ προβλήματα κριτικῆς κειμένου τῶν μεταφράσεων βρίσκονται κυρίως στὸ τρίτο ἡμιστίχιο, ὅπου ἀνευρίσκονται καὶ οἱ δυὸ ἄσημες διάφορες γραφές τῶν *Ο΄* ποὺ σ' αὐτοὺς δὲν δημιουργοῦν κανένα πρόβλημα.
- 11 Τὴ διάφορη γραφὴ *βασιλέως* (ἀντὶ *βασιλεύς*), ποὺ ἔχουν τὰ χειρόγραφα 728 καὶ 336, τὴν ἔχουν κι ὅλες οἱ ἰουδαϊκὲς ἢ ἰουδαϊζουσες μεταφράσεις· μασοριτικὸ, Ἀκύλας, Σύμμαχος, μαρκιανή, βουλγάτα, συριακὴ, κι ἀραβικὴ· (στὴν Ταργούμ δὲν διακρίνεται ποιά γραφὴ προϋποτίθεται). πρέπει ὅμως νὰ ἐπισημάνω ὅτι στὸ ἄστικτο ἑβραϊκὸ ἢ πτώσι τοῦ *מלך* δὲν φαίνεται· μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ ὀνομαστικὴ (*βασιλεύς*) καὶ γενικὴ (*βασιλέως*)· ἡ γενικὴ πτῶσι φαίνεται μετὰ τὸ φωνηεντισμὸ τοῦ κειμένου, ποὺ εἶναι βέβαια μεταγενέστερος τοῦ Ζ' αἰῶνος καὶ πολὺ μεταγενέστερος τοῦ Ἀκιβὰ καὶ τῶν μεταφραστῶν Ἀκύλα καὶ Συμμάχου. στὴν περίπτωσι αὐτὴ τὸ νὰ διαβάσῃ κανεῖς, ὅπως οἱ ἐξαρτημένοι ἀπὸ τὸ τότε ἑβραϊκὸ μεταφρασταί, σὲ γενικὴ *βασιλέως* εἶναι ζήτημα μόνον ἀναγνωστικῆς ἐκτιμήσεως· ἀργότερα ἔγινε καὶ προῖον φωνηεντισμοῦ. πάντως φαίνεται ὅτι ὅλοι οἱ Ἰουδαῖοι (ἑβραϊόγλωσσοι κι

- έλληνόγλωσσοι) διάβαζαν καὶ καταλάβαιναν στὸ κείμενο τῶν *Ο' πορφύρα βασιλέως*· διότι στὸ καταλογάδην γραμμένο κείμενο τῶν *Ο'* δὲν ἀντιλαμβάνονταν οὔτε καὶ τὴν ἀλλαγὴ ἡμιστιχίου.
- 12 φαίνεται ἐπίσης ὅτι καὶ γενικὰ δὲν ἤξεραν ὅτι στὸ βιβλικὸ ποιητικὸ στίχο δὲν ὑπάρχει ποτὲ μετρικὸς ἢ νοηματικὸς διασκελισμός, ὅπως ὑπάρχει λ.χ. στοὺς δύο πρώτους στίχους τῆς Ἰλιάδος

Μῆνιν ἄειδε, θεά, Πηληιάδεω Ἀχιλῆος

οὐλομένην,

ἢ καὶ τῆς Ὀδυσσεΐας

*Ἄνδρα μοι ἔννεπε, μοῦσα, πολύτροπον ὃς μάλα πολλὰ
πλάγχθη.*

δὲν ἤξεραν δηλαδὴ ὅτι εἶναι φύσει ἀδύνατο στὴ βιβλικὴ ἐβραϊκὴ ποίησι νὰ ὑπάρχη τὸ

*καὶ πλόκιον κεφαλῆς σου ὡς πορφύρα
βασιλέως.*

τέτοιος διασκελισμὸς δὲν ἀνευρίσκεται ποτὲ οὔτε σὲ κανένα ποιητικὸ βιβλίο τῆς Π. Διαθήκης οὔτε σὲ κανένα ποιητικὸ κομμάτι ἱστορικοῦ ἢ προφητικοῦ βιβλίου τῆς. δὲν φαίνεται νὰ τὸ ἀντιλήφθηκαν αὐτὸ οὔτε οἱ κριτικοὶ κι ἐρμηνευταὶ τῆς ἐποχῆς μας ποὺ δέχτηκαν αὐτὴ τὴ γραφὴ τοῦ μασοριτικοῦ, ἢ ὁποία πέρασε καὶ σ' ὅλες ἀνεξαιρέτως τὶς νεώτερες μεταφράσεις· κι αὐτοὶ εἶναι ὅλοι.

- 13 Συνέπεια κι ἐπέκτασι τῆς υἱοθετήσεως τῆς σφαλερῆς γραφῆς *βασιλέως* εἶναι καὶ ἡ διάφορη γραφὴ *δεδεμένου* (ἀντὶ *δεδεμένος*) ἢ ὁποία δημιουργεῖ τὴ φράσι *πορφύρα βασιλέως δεδεμένου*, καὶ εἶναι ἀφ' ἐνὸς μὲν πάλι ζήτημα μόνον ἀναγνωστικῆς ἐκτιμήσεως κι ἔπειτα καὶ φωνηεντισμοῦ τοῦ ἐβραϊκοῦ *αξυρ*, ἀφ' ἐτέρου δὲ πρόβλημα τοῦ ἐβραϊκοῦ μόνον κειμένου ἄγνωστο στὸ κείμενο τῶν *Ο'*. αὐτὴ ὅμως τὴ διάφορη γραφὴ τὴν ἔχουν μόνον τρεῖς· φωνηεντισμένο μασοριτικὸ, Ἀκύλας, καὶ μαρκιανή· (στὴν Ταργούμ πάλι δὲν φαίνεται ποιά γραφὴ προϋποτίθεται). οἱ ἄλλες τέσσερες μεταφράσεις ἔχουν ὀνομαστικὴ θηλυκοῦ, ἥτοι ὁ Σύμμαχος *προσδεδεμένη*, ἢ βουλγάτα *vincta*, καὶ ἡ συριακὴ μὲ τὴν ἀραβικὴ ὁμοίως. αὐτοὶ οἱ τέσσερες ἐννοοῦν τὴ φράσι ὡς *πορφύρα βασιλέως δεδεμένη*. προφανῶς ξεκίνησαν ἀπὸ ἄλλη ἀναγνωστικὴ ἐκτίμησι τοῦ *αξυρ*, διότι καὶ οἱ τέσσερες εἶναι ἀρχαιότεροι τοῦ φωνηεντισμοῦ τοῦ μασοριτικοῦ κειμένου.

- 14 Οἱ ἄμεσες καὶ ἔμμεσες ὡς πρὸς τὸ στίχο αὐτὸ μεταφράσεις τῶν *Ο'* διακρίνονται μὲ κριτήριον τὴν τελευταία λέξι του *παρομοαῖς* σὲ τέσσερες ὁμάδες ἀνάλογες μὲ τὶς παραλλαγὰς αὐτῆς τῆς λέξεως στὰ χειρόγραφα τῶν *Ο'*· εἶναι οἱ δυὸ ὁμάδες τοῦ *πα-*

καὶ πλόκιον κεφαλῆς σου ὥς πορφύρα
υ δλτ ρασ - κ κ αργμν

βασιλεὺς δεδεμένος ἐν ληνοῖς
μλκ αξυρ β ρεθιμ

β'. Ἀκύλας·

.....
καὶ ἐμπλόκιον κεφαλῆς σου ὥς πορφύρα
βασιλέως δεδεμένου βε ρατιμ.

γ'. βουλγάτα·

*Caput tuum ut Carmelus
et comae capitis tui sicut purpura
regis vincta canalibus.*
(=Κεφαλή σου ὥς Κάρμηλος
καὶ κόμαι κεφαλῆς σου ὥς πορφύρα
βασιλέως δεδεμένη δεξαμεναῖς).

δ'. Ταργούμ·

..... βε ρεθιμ (=στὶς ποτίστρες).

- 17 τὸ ρυπι καὶ στὸν πληθυντικὸ ρυπιμ ποὺ ὑποθέτω ὡς ἀρχικὴ λέξι τοῦ ἑβραϊκοῦ τὸ ὁποῖο στοὺς Ο' μεταφράστηκε παραδρομαῖς, στοὺς ἴδιους ἐπίσης τὸ βρήκα νὰ μεταφράζεται *τρέχω διατρέχω παρατρέχω προτρέχω προστρέχω ἔδραμον ἐπέδραμον κατέδραμον προσέδραμον δρομεὺς* καὶ κατ' ἐπέκτασι διώκω ἐκδιώκω καταδιώκω προφθάνω ἐξέρχομαι καταφεύγω. τὸ δὲ ρεθ καὶ ρεθιμ, ποὺ γράφτηκε ἔπειτα στὸ ἑβραϊκὸ ἀπὸ παρανάγνωσι τοῦ ρυπιμ, ἀνευρίσκεται στὸ ἑβραϊκὸ ἄλλες τρεῖς φορές· τὶς δύο μεταφράζεται *ληνοί* (*ἐν τοῖς ληνοῖς* Γε 30,38· 41) καὶ τὴ μία *δεξαμεναῖ* (*τάς δεξαμενάς* Ἔξ 2,16). ὁ Ἀκύλας τὸ ἀφήνει ἀμετάφραστο μαζὶ μὲ τὴν πρόθεσι ποὺ προηγεῖται *βε ρατίμ*, προφανῶς ἐπειδὴ δὲν μποροῦσε νὰ ἐξηγήσῃ τί γυρεύουν ἐδῶ οἱ δεξαμενές· οἱ δὲ Βαρανίνα καὶ Ἱερώνυμος στὴ βουλγάτα μὲ τὸ *canalibus* κι ὁ ταργουμιστής τὸ καταλάβαιναν ὡς *ποτίστρες* προβάτων· διότι γιὰ τὶς ποτίστρες τῶν προβάτων τοῦ Ἰακώβ χρησιμοποιεῖται ἡ λέξι *ρεθιμ* - *ληνοῖς* στὴ Γένεσι δύο φορές. θὰ ἐπανέλθω σ' αὐτὸ κατὰ τὴν ἐρμηνεία.

- 18 Στὴν τρίτη ομάδα, τοῦ *περιδρομαῖς*, ἀνήκει μόνον ὁ Σύμμαχος, ὁ ὁποῖος μεταφράζει·

.....
καὶ ἡ διακόσμησίς σου ὥς πορφύρα
βασιλέως προσδεδεμένη εἰλήμασιν.

εἶναι φανερό ὅτι μὲ τὸ *εἰλήμασι* μεταφράζει τὸ *περιδρομαῖς* τῶν Ο'· κι ἐννοεῖ τὰ *εἰλήματα* ὡς στριφογυρίσματα, περιφορές, περιτυλίγματα. ἡ λέξι *εἶλημα* συναντᾶται καὶ στὸ σύγχρονο τοῦ Συμ-

μάχου Σέξτο Ἐμπειρικὸ καὶ σημαίνει σπειροειδὲς σχοινί, σχοινὶ τυλιγμένο σπειροειδῶς· *ἐν ἀλαμπεῖ οἰκήματι εἴλημα σχοινίου θεασάμενός τις, παραντίκα μὲν ὄφιν ὑπολαβών...*³. ἡ δὲ λέξι περιδρομαὶ συναντᾶται στὶς φράσεις τοῦ Εὐριπίδου *διήλθον ἑπτὰ περιδρομάς ἐτῶν* καὶ τοῦ Ξενοφῶντος *ἐπανιεῖς ἔχῃ πρὸς τὸν προσιόντα περιδρομὴν ποιούμενος* (= περιστρεφόμενος)⁴.

19 Καὶ οἱ μεταφράσεις τῆς τετάρτης ὁμάδος, τοῦ *διαδρομαῖς*, ἔχουν ὡς ἀκολούθως.

α'. μαρκιανή· *Ἡ κεφαλὴ σου ἐπὶ σεαυτῇ ὡς ὁ Κάρμηλος
καὶ ἡ ἀκροστιχὶς τῆς κεφαλῆς σου ὡς πορφύρα
βασιλέως τοῦ δεσμοῦ ἐν διαδρόμοις.*

β'. συριακή· *Κεφαλὴ σου ἐπὶ σὲ ὡς Κάρμηλος
καὶ πλόκιον κεφαλῆς σου ὡς πορφύρα
βασιλέως δεδεμένη σταδίοις.*

γ'. ἀραβική· *Κεφαλὴ σου πλουσία ὡς Κάρμηλος
καὶ τρίχες κεφαλῆς σου ὡς πορφύρα
βασιλέως δεδεμένη ἐν γηπέδοις ἀγώνων.*

ὡς *διαδρόμους*, *στάδια*, καὶ *γήπεδα ἀγώνων* κατάλαβαν οἱ μεταφρασταὶ τῶν τριῶν αὐτῶν μεταφράσεων τὸ *διαδρομαῖς*, πὺν πρέπει νὰ ὑπῆρχε, ὅπως εἶπα, σὲ κάποιο μὴ σωζόμενο σήμερα χειρόγραφο τῶν Ο'. τὰ πολλὰ ἄρθρα στὴν ἄλλως ἀττικίζουσα μαρκιανή μετάφρασι ὀφείλονται στὴν ἐπίδρασι τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης, διότι ἡ ἐλληνόγλωσση αὐτὴ ἰουδαϊκὴ μετάφρασι ἐγένεε κατὰ τὶς ἀρχὲς τοῦ ΙΕ' αἰῶνος· ἀνήκει στὰ βιβλία πὺν μετέφερε ὁ Βησσαρίων ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολι στὴ Βενετία. λέγεται ὅτι ἐγενε ἀπὸ τὸ Βυζαντινὸ Ἑβραῖο ῥαββῖνο Ἑλισαῖο πὺν ὑπηρέτησε καὶ στὴν αὐλὴ τοῦ σουλτάνου Μουράτ Α' στὴν Ἀδριανούπολι⁵.

* * *

20 Ἀπὸ μιὰ ἄμεση ἐρμηνευτικὴ προσπέλασι τῶν ἀρχαίων μεταφράσεων προκύπτει ὅτι στὸ μασοριτικὸ καὶ στὴ μετάφρασι τοῦ Ἀκύλα ἐννοεῖται ὅτι ἡ κεφαλὴ τῆς κοπέλλας εἶναι σὰν τὸν Κάρμηλο καὶ τὰ μαλλιά της σὰν τὴν πορφύρα τοῦ βασιλέως (τὰ λυτὰ μαλλιά μιᾶς κοπέλλας μοιάζουν μὲ μιὰ βασιλικὴ πορφυρὴ χλαμύδα, ἢ, νὰ ποῦμε, μ' ἓνα ἀναρτημένο κι ἀνεμιζόμενο πρὸς τὰ πίσω φελώνιο), πὺν εἶναι δεμένος στοὺς ...ληνοὺς! αὐτὸ τὸ τελευταῖο πρέπει οἱ ῥαββῖνοι νὰ τὸ ἐνιωθαν σὰν *crux interpretum*, κι αὐτὸ φαίνεται ἀνάγλυφα στὸν Ἀκύλα, ὁ ὅποιος, κρατώντας ἄμε-

- τάφραστο τὸ ἐμπρόθετο ὡς *βε ρατίμ*, εἶναι σὰ νὰ λέη· «Δὲν ξέρω τί θέλει νὰ πῇ· πάντως τὸ κείμενο γράφει ἀκριβῶς αὐτό· βρῆτε το ἐσεῖς τί θέλει νὰ πῇ». τὸ ἴδιο πρέπει νὰ ἐνιωθε καὶ ὁ ταργουμιστής. λίγο διαφορετικὰ οἱ Βαρανίνα καὶ Ἰερώνυμος στὴ βουλγάτα μεταφράζουν τὴν ἐπίμαχη φράσι «καὶ τὰ μαλλιά τῆς κεφαλῆς σου σὰν πορφύρα βασιλέως δεμένη στὶς κανάλες (*canalibus*)». τὴ μὲν πορφύρα τὴ φαντάζεται πάλι σὰν ἀνεμιζόμενο φελώνιο, γι' αὐτὸ κι ἀποφεύγει νὰ μεταφράσῃ *πλόκιον* (= κότσο), προτιμάει δὲ τὸ *comae* (= κόμαι, μαλλιά), ὥστε νὰ δίνεται ἡ εἰκόνα τῶν λυτῶν καὶ ἀνεμιζομένων μαλλιῶν ποὺ μοιάζουν μὲ φελώνιο· τὸ δὲ *ρεθίμ*, ποὺ τὸ μεταφράζει *canalibus*, τὸ φαντάζεται ἀσφαλῶς, παρὰ τὴν ἐρμηνευτικὴ του ἀδιέξοδη ἔκπληξι, σὰ δεξαμενὴ - ποτίστρα προβάτων, ἐπειδὴ μέχρι τότε –καὶ γιὰ πολὺ ἔπειτα– αὐτὴ ἦταν ἡ σημασία τῆς λέξεως στὴ λατινικὴ. ἡ ἐβραϊκὴ λέξι *κάννα* (τῆς *κάννης*), ποὺ σημαίνει κάλαμο⁶, μέσῳ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης πέρασε καὶ στὴ λατινικὴ ὡς *canna*, ποὺ σημαίνει πάλι τὸν κάλαμο καὶ κατ' ἐπέκτασι τὸ σωλῆνα, ἰδίως τὸν ὕδραγωγὸ σωλῆνα⁷. στὴν ἑλληνικὴ προέκυψαν παράγωγά της ποὺ σημαίνουν καλὰμινες κατασκευές, λ.χ. *κανὼν κἀνεον κανοῦν κἀναστρον κἀνιστρον κἀνηφόρος κἀνηφορῶ κἀνηφορία*, στὴ δὲ λατινικὴ τὰ παράγωγα *canpula* (ὑποκοριστικὸ) καὶ *canalis* (ἐπίθετο ποιότητος), ποὺ σημαίνουν τὸ μὲν πρῶτο βραχὺ σωλῆνα καὶ κρουνοὶ καὶ κἀννουλα, τὸ δὲ δεύτερο σωληνωτὲς κατασκευές, ἥτοι ὕδραγωγούς καὶ σιντριβάνια εἴτε διακοσμητικὰ (φιᾶλες καὶ πίδακες) εἴτε κολυμβητικὰ (πισίνες), δεξαμενὲς νεροῦ, ἢ ἀκόμη καὶ τὸν κρουνοὶ ἐνὸς σκεύους σὰν τὴν τσαγιέρα, δηλαδὴ πάλι περίπου κἀννουλα, ἢ καὶ τὸν ἀπλὸ πρόχουν τῆς κανάτας, τὸ κανάλι της, καὶ κάθε κανάλι. ἔτσι ἀκριβέστερα τὸ *canalis* ποὺ σημαίνει σιντριβάνι (ὑδροδοτούμενο μὲ σωλῆνες κάποτε καλὰμινους κι ἔπειτα μολύβδινους) σὲ αὐτὴ βίλλας, συναντᾶται ἤδη στὸν Πλαῦτο κι ἔπειτα καὶ στοὺς Κάτωνα, Καίσαρα, Βιτρούβιο, Κέλσο, καὶ Σουητώνιο⁸, μὲ τὴ σημασία δὲ τῆς κἀννουλας τῆς τσαγιέρας ἢ τοῦ πρόχου τῆς κανάτας πάλι ἤδη στὸν Κάτωνα κι ἔπειτα στοὺς Βεργίλιο, Κολουμέλλα, Πλίνιο πρεσβύτερο, καὶ Κοϊντιλιανό⁹. στὰ δὲ πολὺ μεταγενέστερα τοῦ Ἰερωνύμου ἑλληνολατινικὰ χειρόγραφα λεξικὰ τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς τὸ *canalis* ἐρμηνεύεται *σωλὴν ἀγωγὸς ὀχετὸς ὀχέτης ῥεῖθρον χαράδρα* (= κανάλι) *ἔξοδος ἔξαγωγὴ τρύπα ῥοή ῥοῦς ὕδροχόος ὕδροχόη*¹⁰. ὅλ' αὐτὰ καθὼς καὶ τὸ ὅτι ὁ ταργουμιστής, «ἀλληγορώντας» τὴ μασοριτικὴ αὐτὴ λέξι τοῦ Ἰσματος, τὴν ταυτίζει ταχυδακτυλουργικῶς μὲ τοὺς *ληνοὺς*, στοὺς ὁποίους ὁ Ἰακώβ πότιζε τὰ πρόβατά του (Γε 30,18· 41),

δείχνουν ὅτι οἱ Βαρανίνα καὶ Ἱερώνυμος μὲ τὸ *canalibus* ἐννοοῦν ὅ,τι ἐννοοῦσαν καὶ οἱ Πλαῦτος, Κάτων, Καῖσαρ, Βιτρούβιος, Κέλσος, καὶ Σουητώνιος· δεξαμενὴ νεροῦ καὶ ποτίστρα προβάτων. ἄλλωστε καὶ ὅλοι οἱ μετὰ τὸν Ἱερώνυμο Λατῖνοι ἐρμηνεύται τῆς βουλγάτας, Ἰοῦστος Οὐργέλλης, Γρηγόριος Α΄ Ῥώμης, Βέδας, Ἀλκουῖνος, Βαλαφρῖδος Στραβός, Ἀγγέλομος, Χάυμων, Ἀνσελμος, Ῥούπερτος, Βρούνων, Ὀνώριος Αὐγουστοδούνου, Βολβέρων, Φίλιππος Χάρβενγκ, Θωμᾶς Κιστερκιανός, Ψευδοκασσιόδωρος, Ψευδισίδωρος, ἄδηλος, καὶ Ἀλανός ὁ ἀπὸ τῶν Νήσων, ἐρμηνεύουν τὶς *canales* τοῦ Ἱερωνύμου ὡς δεξαμενές, μαρμάρινες σκάφες ἢ λάρνακες, ὅπου οἱ τότε βαφεῖς βουτοῦσαν τὰ μάλλινα νήματα μέσα στὴ βαφὴ τῆς πορφύρας.

- 24 Ὁ Σύμμαχος ἀντὶ *πλόκιον κεφαλῆς σου ἔχει ἢ διακόσμησίς σου*, ἐννοώντας πλεον κάποιον φόρεμα τῆς κοπέλλας καὶ ὄχι τὰ μαλλιά της· γι' αὐτὸ καὶ λέει *ἢ διακόσμησίς σου ὡς πορφύρα βασιλέως προσδεδεμένη εἰλήμασιν*. οἱ ἀρχαῖοι, μέχρι καὶ πολὺ μετὰ τὸ Σύμμαχο, ἀγνοοῦσαν τὰ κουμπιά. *ἐνεκομβοῦντο*, δηλαδὴ περιέστελλαν τὰ φορέματά τους, μὲ ταινίες καὶ κορδόνια, τὸ κεντρικώτερο τῶν ὁποίων ἦταν ἡ ζώνη· τὰ ὑπόλοιπα ἦταν κορδόνια τόσο γιὰ τὰ μανίκια, ἰδίως στὸ κάτω μέρος τους (ἐπιβίωσί τους εἶναι τὰ σημερινὰ κορδόνια στὰ ἐπιμάνικα τῶν ἱερατικῶν ἀμφίων), ὅσο καὶ γιὰ τὶς περισκελίδες, τὶς ἐσωτερικὲς ἢ καὶ τὶς ἐξωτερικὲς, ὅταν φοροῦσαν τέτοιες, καὶ γιὰ τὸ στηθαῖο ἄνοιγμα. (γι' αὐτὸ καὶ μέχρι σήμερα *κόμβος* λέγεται τὸ δέσιμο τοῦ κορδονιοῦ ἢ τῆς κορδέλλας). αὐτὲς τὶς ζῶνες καὶ ταινίες καὶ κορδόνια, ποὺ στὰ πολυτελῆ φορέματα ἦταν ἀναλόγως πολυτελῆ καὶ διάκοσμα, ἐννοεῖ ὁ Σύμμαχος μὲ τὸ *εἰλήμασιν*. ἐννοεῖ ὅτι ἡ φορεσιὰ τῆς κοπέλλας ἦταν βασιλική, σὰν τὴν πορφύρα τοῦ βασιλέως. δὲν ἀντιλήφθηκε ὅτι στὴν ὅλη περιοχὴ τοῦ στίχου ὑπάρχει μιὰ μὴ ἀναστρέψιμη προέλασι τοῦ ἐπαίνου τῶν θελγήτρων τῆς κοπέλλας ἀπὸ τὰ πέλματα πρὸς τὴν κορυφή, κι ὅτι στὸν ἐν λόγῳ στίχο βρισκόμαστε στὸ ἀκροτελεύτιο, στὸ κεφάλι, ὅποτε δὲνμποροῦσε νὰ γίνῃ λόγος γιὰ φόρεμα.

- 25 Ἄν ἐξαιρέσουμε τὸ κοινὸ σ' ὅλους *κεφαλὴ σου ἐπὶ σέ ὡς Κάρμηλος*, στὰ ὑπόλοιπα ἢ μαρκιανὴ ἐννοεῖ πάλι ὅτι τὰ μαλλιά τῆς κεφαλῆς τῆς κοπέλλας μοιάζουν μὲ ἀνεμιζόμενο πορφυρὸ φελώνιο (μπέρτα) βασιλέως ποὺ εἶναι, λέει αὐτή, *δεσμωτὸς ἐν διαδρόμοις*· ἢ, ἂν τὸ *δεσμωτοῦ* εἶναι παρατονισμένο ἀντὶ *δεσμώτου*, εἶναι *δεσμώτης ἐν διαδρόμοις*. πιστεύω ὅτι οὔτε κι ὁ ἴδιος ὁ μεταφραστὴς καταλάβαινε τί ἐννοεῖ μ' αὐτό· ἀπλῶς προσπαθεῖ νὰ μεταφράσῃ πολὺ πιστά, χωρὶς νὰ μπορῇ νὰ διευκρινίσῃ τὸ νόη-

μα. ἡ λέξι *δεσμωτός* εἶναι ἀνύπαρκτη καὶ φτιαχτή· ἔχει στὴ μετάφρασί του πάρα πολλές τέτοιες λέξεις καὶ ἀλλόκοτες.

- 26 Ἡ συριακὴ ἐννοεῖ ὅτι τὰ μαλλιά τῆς κοπέλλας μοιάζουν μὲ ἀνεμιζόμενο πορφυρὸ φελώνιο βασιλέως, ποὺ ὅταν ὁ βασιλεὺς τρέχη στὰ στάδια (ἴσως μὲ ἄρμα ἢ μὲ καλπάζοντα ἵππο), αὐτὸ εἶναι δεμένο ἐπάνω του (προφανῶς μὲ τὰ κορδόνια του), γιὰ νὰ μὴν τοῦ φεύγῃ κιόλας. τὸ ἴδιο ἐννοεῖ καὶ ἡ ἀραβικὴ, ποὺ τὰ *στάδια* τ' ἀναλύει σὲ *γήπεδα ἀγώνων* (ἀθλητικῶν). καὶ οἱ δύο μεταφρασταί, ἴσως καὶ ὁ τῆς μαρκιανῆς, φαντάζονται τὸ βασιλέα νὰ τρέχη μὲ ἄρμα ἢ ἵππο, νὰ ἔχῃ τὴν πορφυρὴ του χλαμύδα - φελώνιο ἀσφαλισμένη ἐπάνω του μὲ τὰ σχετικὰ κορδόνια τῆς, κι αὐτὴ ν' ἀνεμίζεται πρὸς τὰ πίσω· συνηθισμένη εἰκόνα καλπάζοντος καβαλάρη μὲ τὴ χλαμύδα του ἀνεμιζόμενη πρὸς τὰ πίσω· ἔτσι ἀνεμίζονται καὶ τὰ μαλλιά τῆς κοπέλλας στὸν τρελλὸ ἄνεμο. γι' αὐτὸ καὶ ὁ τῆς μαρκιανῆς δὲν λέει οὔτε *πλόκιον* (κότσο) οὔτε ὁμοῦς καὶ *κόμαι* (μαλλιά) ὅπως λέει ἡ βουλγάτα, ἀλλὰ *ἀκροστιχίς*, μιὰ λέξι τελείως ἀσυνήθιστη γιὰ μαλλιά. ὁ μεταφραστὴς τῆς μαρκιανῆς, ποὺ διακρίνεται γιὰ τὴ μανία τῆς ἀκριβολογίας, στὶς μεταφραστικὲς παραξενιὲς εἶναι ἓνας δεύτερος Ἀκύλας. ἐδῶ προσπαθεῖ καὶ νὰ φαίνεται ἀκριβολόγος καὶ πρὸ εἰδήμων ἀπὸ τοὺς ἄλλους, καὶ νὰ μὴν ἐκτεθῇ προδίδοντας τὴν ἄγνοιά του, καὶ ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὸ μεταφραστικὸ του «καθῆκον» μὲ μιὰ διέξοδο - ὑπεκφυγή.

- 27 Ἐπὶ πλεον καὶ στὸ φαινομενικὰ τόσο εὐνόητο πρῶτο ἡμιστίχιο δὲν λέγεται –ἐδῶ δὲν ἦταν καὶ ὑποχρέωσι τῶν μεταφραστῶν νὰ τὸ ποῦν– σὲ τί μοιάζει μὲ τὸν Κάρμηλο ἢ κεφαλὴ τῆς κοπέλλας· στὸ μέγεθος; στὸ σχῆμα; στὸ δασὺ μαλλὶ σὰν τὰ δάση τοῦ Καρμήλου; ἢ στὸ καστανὸ φθινοπωρινὸ χρῶμα τοῦ δάσους του;

- 28 Παρανόησι ἀσάφεια ἀμηχανία καὶ ὑπεκφυγὴ χαρακτηρίζει καὶ τὶς 8 ἰουδαϊκὲς ἢ ἰουδαϊζουσες μεταφράσεις στὸ στίχο αὐτὸ μὲ τὸ κείμενο ποὺ σίγουρα νοσεῖ καὶ εἶναι γι' αὐτοὺς γεμάτο τρυπες καὶ λακκοῦβες καὶ γλίστρες. πίσω δὲ ἀπὸ τὴν ὅλη προσπάθεια τῶν μεταφραστῶν γιαλίζει ὁ κρύος ἰδρώτας τῶν.

* * *

- 29 Προκειμένου γιὰ τὸν ἐξεταζόμενο στίχο, τὸ κλειδὶ γιὰ τὶς σύγχρονές μας μεταφράσεις κι ἐρμηνεῖες εἶναι, ὅπως παρατήρησα, οἱ πέντε παλιότερες ἀπὸ τὶς νεώτερες εὐρωπαϊκὲς μεταφράσεις τῆς Π. Διαθήκης, ἥτοι ἡ γερμανικὴ τοῦ Μ. Λουθήρου (1534), ἡ γαλλικὴ τοῦ P. R. Olivétan (1535), ἡ χριστιανικὴ ἰσπα-

νική του Cassiodoro de Reina (1569) ή όποία στηρίχτηκε πολύ στην προγενέστερή της ιουδαϊκή ίσπανική τή λεγομένη τής Φερράρας (1553), ή ιταλική του G. Diodati (1607), και ή άγγλική ή λεγομένη του Ίακώβου Α΄ ή ιακωβιανή (1611). και οί πέντε αὐτές στηρίχτηκαν στο ιουδαϊκό κυρίως μασοριτικό κείμενο, κι έπειτα στις άλλες ιουδαϊκές ή ιουδαϊζουσες μεταφράσεις (λείψανα Ἀκύλα και Συμμάχου, βουλγάτα, Ταργούμ, μαρκιανή, συριακή, κι άραβική), στην ιουδαϊκή ίσπανική τής Φερράρας όσες είναι μεταγενέστερές της, και ή κάθε μεταγενέστερη από τις πέντε στις προγενέστερές της άπ' αὐτές τις ίδιες. ό Λούθηρος, πού δέν ήξερε έβραϊκά, μετέφρασε κυρίως τή βουλγάτα, πού γνώριζε καλά, παίρνοντας, καθώς φαίνεται, και λίγες πληροφορίες για τό μασοριτικό άπό Έβραίους τής Γερμανίας' (τή δέ Κ. Διαθήκη του μετέφρασε άπό τό έλληνικό πρωτότυπο κατά τήν έκδοσι του Έράσμου ό έλληνομαθής στενός συνεργάτης του Μελάγχθων' διότι ό ίδιος ούτε έλληνικά γνώριζε). άπ' αὐτές τις πέντε εύρωπαϊκές μεταφράσεις γίνονται στη συνέχεια όλες οί μεταγενέστερες μεταφράσεις τής Βίβλου στις ίδιες πέντε γλώσσες, όλες οί μεταφράσεις του κόσμου, και όλες οί προσωπικές μεταφράσεις κι έρμηνείες των ύπομνηματιστών. οί τελευταίοι ποτέ δέν ξεφεύγουν άπό τις μεταφράσεις αὐτές σέ τίποτε, παρ' όλο πού επιφέρουν μερικές φορές κάποιες λεκτικές μόνο μεταβολές ή αναλύσεις. άκόμη και τά λεξικά, άκόμη κι αὐτό τό έβραϊκό λεξικό του G. Gesenius, πού είναι ή πηγή όλων των έβραϊκών λεξικών και τό κύριο στηρίγμα όλων των έπιστημονικών έρμηνειών τής Π. Διαθήκης, είναι άσφυκτικά έξαρτημένα άπό τις έν λόγω πέντε εύρωπαϊκές μεταφράσεις. τά λάθη τους κληρονομούνται άναπαλλάκτως σά γονίδια κι έχουν δημιουργήσει στη νεώτερη έρμηνευτική μιá έξ ύπαρχής σφαλερή αλλά κι άπαραβίαστη και «ίερá παράδοσι» πío αναπάλλακτη κι άπό τή βιολογική κληρονομικότητα. και βέβαια και οί έλληνικές έρμηνείες και μεταφράσεις, τόσο οί έπιστημονικές όσο και οί λογοτεχνικές, καθώς κρέμονται με σιγουριά άπό τις πέντε αὐτές εύρωπαϊκές μεταφράσεις, ή κι άπό ξένα έπιστημονικά ύπομνήματα στο Ἄσμα στηριγμένα σ' αὐτές, υπόκεινται στην ίδια βεβαρημένη κληρονομικότητα και προτεσταντική «ίερá παράδοσι», παρ' όλο πού συνήθως άπέναντί τους παρατίθεται τó κείμενο των Ο΄, έτσι για λόγους διακοσμητικούς και παραδοσιακούς. στον προκείμενο λοιπόν στίχο οί πέντε προειρημένες εύρωπαϊκές μεταφράσεις - κλειδιά τής έπιστήμης μεταφράζουν ως άκολούθως.

31 Γερμανική (M. Luther 1534)

*Dein Haupt auf dir ist wie der Karmel.
Das Haar auf deinem Haupt ist wie Purpur;
ein König liegt in deinem Locken gefangen.*

Ἡ κεφαλή σου πάνω σου εἶναι σὰν τὸν Κάρμηλο.
τὰ μαλλιά τῆς κεφαλῆς σου εἶναι σὰν πορφύρα·
ἓνας βασιλεὺς βρίσκεται μπλεγμένος στοὺς βοστρύχους σου.

Γαλλική (P.R. Olivétan 1535)

*Ta tête sur ton corps est comme le Carmel,
et ses mèches sont comme la pourpre:
un roi est enchaîné par ces flots.*

Ἡ κεφαλή σου πάνω στὸ σῶμα σου εἶναι σὰν τὸν Κάρμηλο,
καὶ τὰ μαλλιά τῆς εἶναι σὰν τὴν πορφύρα·
ἓνας βασιλεὺς εἶναι ἀλυσοδεμένος ἀπ' αὐτοὺς τοὺς βοστρύχους.
(ἢ κυματισμούς).

Ἰσπανική (Cassiodoro de Reina 1569)

*Tu cabeza encima de ti, como el Carmelo;
y el cabello de tu cabeza, como la púrpura
del rey suspendida en los corredores.*

Ἡ κεφαλή σου κορυφώνεται ἐπάνω σου σὰν τὸν Κάρμηλο·
καὶ τὰ μαλλιά τῆς κεφαλῆς σου σὰν τὴν πορφύρα
τοῦ βασιλέως τὴν ἀναρτημένη στοὺς διαδρόμους.
(ἢ στὶς διαδρομές).

Ἰταλική (G. Diodati 1607)

*Il tuo capo sopra te pare un Carmel,
e la chioma del tuo capo pare della porpora
reale, attaccata a' palchi.*

Ἡ κεφαλή σου πάνω σου μοιάζει σὰν Κάρμηλος,
καὶ τὸ κορύφωμα τῆς κεφαλῆς σου μοιάζει μὲ πορφύρα
βασιλική, ἀναρτημένη στὰ πάλκα.

Ἀγγλική (ἱακωβιανή 1611)

*Thine head upon thee is like Carmel,
and the hair of thine head like purple;
the king is held in the galleries.*

Ἡ κεφαλή σου πάνω σου εἶναι σὰν τὸν Κάρμηλο,
καὶ τὰ μαλλιά τῆς κεφαλῆς σου σὰν πορφύρα·

ὁ βασιλεὺς εἶναι ἀγκιστρωμένος στοὺς βοστρύχους σου.
(ἢ στίς γαλλαρίες σου).

- 32 Οἱ πέντε αὐτὲς μητρικὲς τῶν ἄλλων εὐρωπαϊκὲς μεταφράσεις, ὡς πρὸς τὴν ἐξάρτησί τους ἀπὸ τοὺς Ο', μέσῳ τοῦ μασοριτικοῦ καὶ τῶν ἄλλων ἰουδαϊκῶν καὶ ἰουδαϊζουσῶν ἀρχαίων μεταφράσεων, διακρίνονται σὲ δυὸ ομάδες· στὴν ομάδα τῶν γραφῶν ὡς *πορφύρα*· *βασιλεὺς δεδεμένος ἐν παραδρομαῖς* (*ρυπιμ* - *ρεθιμ* - *ληνοῖς* - *canalibus*), ἥτοι γερμανικὴ γαλλικὴ καὶ ἀγγλική, καὶ στὴν ομάδα τῶν γραφῶν ὡς *πορφύρα βασιλέως δεδεμένου ἐν διαδρομαῖς* (*διαδρόμοις*), ἥτοι ἰσπανικὴ καὶ ἰταλική.
- 33 Ἡ πρώτη ομάδα μεταφράσεων, ἡ βόρεια καὶ προτεσταντικὴ, ἐννοεῖ ὅτι τὰ μαλλιά τῆς κοπέλλας μοιάζουν μὲ πορφύρα, καθὼς ὁ πορφυροντυμένος βασιλεὺς εἶναι ἀγκιστρωμένος μπλεγμένος κι ἄλυσοδεμένος (ἀπὸ σφοδρὸ ἔρωτα) πάνω στίς μποῦκλες τῶν. σὰ νὰ εἶναι δηλαδή ὁ κολλημένος στίς μποῦκλες τῆς πορφυροντυμένος βασιλεὺς ἓνας κόκκινος φιόγκος στὰ μαλλιά της, ἡ πορφυρὴ κορδέλλα της· σὰ νὰ κόλλησε στίς μποῦκλες τῆς σὰ μὴ-γα στὸ μέλι ἢ στὸν ἴστό τῆς ἀράχνης. κάτι τέτοιο βέβαια θὰ μπορούσε νὰ λεχθῇ στὸ ποίημα μόνο σὰν ποιητικὴ μεταφορά. ἡ γραμμὴ τῆς κακῆς κληρονομικότητός των εἶναι· Ο' *παραδρομαῖς*, ἀρχικὸ μασοριτικὸ *ρυπιμ*, λαθεμένο μασοριτικὸ *ρεθιμ* (= *ληνοῖς*), βουλγάτα *canalibus*. μ' αὐτὸ ὅμως τὸ *canalibus* τοῦ Ἱερώνυμου μπῆκε στὸ βιβλικὸ κείμενο γιὰ πρώτη φορὰ ἡ ἐννοια τοῦ *καλάμου*. ὅταν οἱ μασοριῖτες ἔγραφαν, ἔστω καὶ κατὰ λάθος τὴ λέξι *ληνοῖς* (= *ρεθιμ*), στὴν ἐβραϊκὴ σκέψι καὶ γλῶσσα ἐννοοῦσαν μιὰ δεξαμενὴ νεροῦ λίθινη ἢ ξύλινη ἢ κι ἀπὸ ἄλλη ὕλη, χωρὶς νὰ ἐνυπάρχη καθόλου σ' αὐτὴ ἡ ἐννοια τοῦ *καλάμου*, ὅπως ἀκριβῶς δὲν ὑπάρχει καὶ στίς ἐλληνικὲς λέξεις *ληνός* ἢ *δεξαμενὴ*. ὁ *κάλαμος* ὡς στοιχεῖο τῆς ἐννοίας *δεξαμενὴ* εἶναι ἰδίωμα μόνο τῆς λατινικῆς γλώσσης. ὅταν ὁ Ἱερώνυμος μετέφρασε τὴ λέξι μὲ τὴ λατινικὴ *canales* (*δεξαμεναί*), τότε μπῆκε στὴν ἐννοια καὶ ὁ *κάλαμος* (*canna*, *κάννα*). οἱ Ῥωμαῖοι, ἐφευρέτες τῆς σωληνοποιίας καὶ τῆς προηγμένης ὑδραυλικῆς τέχνης, ἔλεγαν τὶς δεξαμενὲς *canales*, ἐπειδὴ ἀρχικὰ διωχέτευαν σ' αὐτὲς τὸ νερὸ μὲ *καλάμια* συνδεδεμένα στὴ σειρὰ. φυσικὰ στὸν Ἱερώνυμο ἡ ἐννοια τοῦ *καλάμου* οὔτε κὰν ἦταν αἰσθητὴ, ὅπως κι ἐμεῖς, ὅταν λέμε *ἀριθμὸς μητρώου*, οὔτε κὰν μᾶς ἔρχεται στὸ νοῦ ἡ ἀρχαία θεὰ *Μήτηρ* ἢ *Δημήτηρ* καὶ ὁ ναός της. αὐτὸ ὅμως τὸ ἀφανὲς *καλάμι* ξαφνικὰ στὴ σκέψι τοῦ Λουθήρου ἀνέθαλλε· ὁ Λούθηρος ἐννοεῖ τὸ *canalibus* ὅχι πλεόν ὅπως ὁ Ἱερώνυμος καὶ ὅλοι οἱ Λατῖνοι ἐρμηνευ-
- 34

ταὶ σὰ *δεξαμενές*, ἀλλὰ μὲ κάποια ἐτυμολογικὴ ἐρμηνεία σὰν *καλάμινα*. κι ἐπειδὴ στὸ νοῦ του ὑπέβασκε ἡ ἤδη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ του (IF-IZ' αἰ.) ἐμφανισμένη στὴ δυτικὴ Εὐρώπη τέχνη τοῦ περμανάντ σγουροῦ γιὰ μαλλιά καὶ γιὰ περοῦκες, τὸ ὁποῖο τότε ἐπιτυγχανόταν μὲ καλάμινα καρούλια (ρόλά, σήμερα πλέον μετὰλλινα ἢ πλαστικά) ποὺ φοροῦσαν οἱ γυναῖκες στὰ μαλλιά τους γιὰ ἐμπέδωσι, καταλάβαινε αὐτὰ τὰ *καλάμινα* σὰν καρουλάκια δαχτυλίδια καὶ μποῦκλες τῶν σγουρῶν μαλλιῶν τῆς κοπέλλας. καὶ καθὼς δὲν εἶχε κανέναν ἔλεγχο τοῦ ἐβραϊκοῦ κειμένου, δὲν σκέφτηκε καθόλου τὸ ἀπλούστατο, ὅτι ἐντελῶς τυχαία ἡ ἔννοια τῶν καλαμιῶν (*cannae, canales*) μπῆκε μόνο στὴ λατινικὴ μετάφρασι. στὴ συνέχεια ἡ παρείσακτη ἔννοια περάστηκε καὶ δέσποσε καὶ στὶς ἄλλες δύο βόρειες καὶ προτεσταντικὲς καὶ σ' ὅλες τὶς ἀνὰ τὸν κόσμον μεταφράσεις τῆς Βίβλου καὶ σ' ὅλα τὰ ἐρμηνευτικὰ ὑπομνήματα στὸ Ἰσραήλ, ἐνῶ δὲν ὑπάρχει καθόλου ὅχι μόνο στὸ «τιποτένιο» κείμενο τῶν Ο' ἀλλ' οὔτε καὶ στὸ «αὐθεντικὸ καὶ θεῖο ἀρχέτυπο» τοῦ μασοριτικοῦ.

- 35 Ἡ δευτέρη ομάδα μεταφράσεων, ἡ νότια, ἐννοεῖ ὅτι τὰ μαλλιά τῆς κοπέλλας, καθὼς κατὰ τὴ φαντασία τῶν μεταφραστῶν ἀνεμίζουν λυτὰ στὸν τρελλὸ ἄνεμο, μοιάζουν μὲ πορφυρὴ χλαμύδα - φελώνιο βασιλέως ποὺ εἶναι δεμένη ἐπάνω του (γιὰ νὰ μὴν τοῦ φεύγη, καθὼς ἀνεμίζει), ὅταν ἐκεῖνος καλπάζῃ μὲ ἄλογο ἢ τρέχῃ μὲ ἄρμα σὲ κάποια διαδρομὴ, ἀθλητικὴ ἢ ἄλλη. οἱ μεταφρασταὶ τῶν δυὸ αὐτῶν μεταφράσεων εἶναι φανερό ὅτι ἔχουν συμβουλευτῇ μιὰ ἀπὸ τὶς ἀρχαῖες μεταφράσεις μαρκιανῆ συριακῆ ἀραβικῆ ἢ καὶ τὶς τρεῖς ἴσως ἀκροθιγῶς καὶ τὸ Σύμμαχο, ἂν καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι πολὺ πιθανό, διότι τὰ Ἑξαπλᾶ τότε ἦταν ἀκόμη ἀνέκδοτα· ἐκτὸς ἂν εἶδαν τὴ γραφὴ τοῦ Συμμάχου κατ' εὐθεΐαν ὡς παράθεμα σὲ ἀρχαίους Ἑλληνας ἐκκλησιαστικοὺς ἐρμηνευτὰς τοῦ Ἰσραήλ.

- 36 Νεοελληνικὲς μεταφράσεις τοῦ Ἰσραήλ βρῆκα 34 ἤτοι 14 ἐπιστημονικὲς καὶ 20 λογοτεχνικὲς. πρώτη χρονικῶς ἐπιστημονικὴ εἶναι ἡ τῶν Κ. Τυπάλδου καὶ Ν. Βάμβα (1831) καὶ πρώτη λογοτεχνικὴ ἡ τοῦ Δ. Παπαρρηγοπούλου (1870) ποὺ εἶναι μετάφρασι τῆς γαλλικῆς ποιητικῆς μεταφράσεως τοῦ Ἑ. Ῥενάν. στὴ μετάφρασι αὐτὴ τὸ Ἰσραήλ ἔχει περάσει ἀπὸ πέντε διαδοχικὲς μεταφράσεις (Ο', μασοριτικὸ, βουλγάτα, γαλλικὴ, νεοελληνικὴ) καὶ δυὸ προκρούστειες κλίνες γιὰ νὰ μπῇ σὲ ποιητικὸ μέτρο (Ῥενάν, Παπαρρηγόπουλος). καταλαβαίνει κανεὶς πόσο ἀπὸ τὸ ἀρχικὸ στοιχεῖο διασφύζεται στὸν Παπαρρηγόπουλο. φωτοτυπίες διαδοχικὲς νὰ βγάλῃς τόσες, στὴν τελευταία τὸ κείμενο δὲν θὰ διαβά-

ζεται· πόσο περισσότερο θαμπό είναι τὸ τελευταῖο, ὅταν παρεμβαίνει ἡ ἀνθρώπινη ὑποκειμενικότης; παίζεται συνεχῶς τὸ παιχνίδι «σπασμένο τηλέφωνο». ὅ,τι εἶπα γιὰ τὴ μετάφρασι τοῦ Παπαρρηγοπούλου ἰσχύει ἀσφαλῶς καὶ γιὰ ὅλες τὶς λογοτεχνικὲς μεταφράσεις, σὲ κάπως δὲ μικρότερο βαθμὸ καὶ γιὰ τὶς ἐπιστημονικὲς. ὁ δὲ ἐξεταζόμενος στίχος μεταφράζεται ὡς ἀκολούθως.

37 1. Κ. Τυπάλδος - Ν. Βάμβας (1831· 1840)

*Ἦ κεφαλὴ σου ἐπὶ σέ ὡς Κάρμηλος
καὶ ἡ κόμη τῆς κεφαλῆς σου ὡς πορφύρα·
ὁ βασιλεὺς εἶναι δεδεμένος εἰς τοὺς πλοκάμους σου.*

2. Κ. Καλλίνικος (1938)

*Ἦ κεφαλὴ σου ἡ ὑπερθεν [τοῦ σώματός] σου ὡς ὁ Κάρμηλος,
καὶ οἱ πλόκαμοι τῆς κεφαλῆς σου ὡς πορφύρα·
εἷς βασιλεὺς [φέρεται] ἀλυσίδετος ἀπὸ τοὺς βοστρύχους [σου].*

3. Ἀ. Χαστούπης (1960)

*Ἦ κεφαλὴ σου ἐπ' αὐτοῦ εἶναι ὡς ὁ Κάρμηλος,
..... (4 στίχοι)
καὶ ἡ κόμη τῆς κεφαλῆς σου εἶναι ὡς πορφύρα,
εἷς τοὺς πλοκάμους τῆς ὁποίας συνελήφθη βασιλεύς.*

4. Ἀ. Χαστούπης (1971· 1975)

*(Καὶ) ἡ κεφαλὴ σου ἐπ' αὐτοῦ (= τοῦ τραχήλου) ὡς ὁ Κάρμηλος
..... (4 στίχοι)
ἐν τῷ στήμονι τῆς κεφαλῆς σου (εἶναι) ὡς πορφυρᾶ (κρόκη),
βασιλεὺς δεδεσμευμένος διὰ γοητείας!*

5. Ἰ. Γιαννακόπουλος (1964)

*Ἦ κεφαλὴ σου ὁμοιάζει πρὸς τὸ ὄρος Κάρμηλον
καὶ αἱ πλεξίδες τῆς κεφαλῆς σου ἔχουν μέλαν χρῶμα·
καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἐλκύεται καὶ δένεται μὲ αὐτάς, ὅταν διέρχεται ἐνώπιόν σου.*

6. Ἰω. Κολιτσάρας (1970)

*Ἦ κεφαλὴ σου ἐπάνω εἰς τὸ σῶμα σου σὰν τὸ ὄρος Κάρμηλον.
αἱ πλεξίδες τῆς κεφαλῆς σου ἀκτινοβολοῦν ὡς πορφύρα
καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς, ὅταν διέρχεται ἐμπρὸς σου, εἶναι σὰν νὰ
δένεται μὲ αὐτάς.*

38 7. Π. Τρεμπέλας (1971)

*Ἡ κεφαλὴ σου ἐπὶ τοῦ λοιποῦ σώματός σου ὑψοῦται σὰν τὸ ὄρος Κάρμηλον
καὶ τὰ μαλλιά τῆς κεφαλῆς σου, καθὼς ἔχουν πλεχθῇ, ὁμοιάζουν
πρὸς βασιλικὴν πορφύραν·
στὶς πλεξοῦδες των καὶ ὁ βασιλεὺς ἀκόμη συναρπάζεται δεδεμέ-
νος. αἱ σκέψεις σου καὶ τὰ φρονήματά σου, ὦ Νύμφη, εἶναι ὑ-
ψηλά, θεῖα, καὶ οὐράνια.*

8. Π. Τρεμπέλας (= F. Godet) (1971)

*Ἡ κεφαλὴ σου ὀρθοῦται ἐπὶ σοῦ σὰν τὸ ὄρος Κάρμηλος
καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς σου σὰν νήματα πορφύρας,
βασιλεὺς εἶναι δεμένος εἰς τοὺς πλοκάμους της.*

9. Π. Τρεμπέλας (†1977· 1996)

*Ἡ κεφαλὴ σου ὀρθοῦται ἐπὶ σοῦ σὰν τὸ ὄρος Κάρμηλος,
καὶ οἱ πλόκαμοι τῆς κεφαλῆς σου σὰν πορφύρα·
βασιλεὺς εἶναι δεδεμένος διὰ γοητείας ἀπὸ αὐτοῦς.*

10. Μετάφρασι χιλιαστῶν (1984)

*Τὸ κεφάλι σου στέκεται πάνω σου σὰν τὸν Κάρμηλο
καὶ τὰ λυτὰ μαλλιά τοῦ κεφαλιοῦ σου σὰν μαλλὶ βαμμένο πορφυ-
ροκόκκινο.
ἀπὸ τοὺς κυματισμοὺς τους εἶναι δεμένος ὁ βασιλιᾶς.*

39 11. Γ. Παπαγιαννοπούλου - Σμυρνιαώτου (1993)

*Ἡ κεφαλὴ σου ὀρθώνεται σὰν τὸ ὄρος Κάρμηλος.
καὶ τὰ μαλλιά σου, πλεγμένα ὅπως εἶναι, μοιάζουν μὲ πορφύρα.
καὶ βασιλιᾶς ἀκόμα συναρπάζεται δεμένος.*

12. Β. Βέλλας, Ἡ. Οἰκονόμου, Ν. Παπαδόπουλος, Π. Σιμωνί-
τῆς, Β. Τσάκωνας, Μ. Κωνσταντίνου, Κ. Χιωτέλλη (1997)

*Ἡ κεφαλὴ σου σὰν τὸν Κάρμηλο ὑψώνεται
καὶ τὰ χυτὰ σου τὰ μαλλιά σὰν τὴν πορφύρα,
κι ὁ βασιλιᾶς στὰ κύματά τους δέσμιος.*

13. Χ. Γαρνάβος (2000)

*Τὸ κεφάλι σου ὀρθώνεται σὰν τὸ ὄρος Κάρμηλος,
καὶ ἡ κοτσίδα τῶν μαλλιῶν σου εἶναι σὰν πορφύρα,
δεμένος ἀπὸ τὴ γοητεία σου σέρνεται ὁ βασιλιᾶς.*

14. Χ. Γιανναράς (1990)

Φύση καὶ ἐπέκεινα τῆς φύσης ἡ προσωπικὴ ἑτερότητα, *‘βασι-
λεὺς δεδεμένος ἐν παραδρομαῖς’*. μαλαματένιες ἀνταύγειες στὴν
παγίδα τοῦ αὐτοερωτισμοῦ τῆς φύσης, χρυσόπλοκα νήματα ὅπου
ἀσπαίρει ὁ ἔρωτας τῆς αἰώνιας ζωῆς. μόνο ἡ ῥομφαία μιᾶς ἀπο-
κάλυψης μπορεῖ νὰ κατασχάσει τὴν ἐξωραϊσμένη πλεκτάνη, νὰ
ἀνασύρει τὸν πόθο στὴν ἀπλοχεριὰ τοῦ ἀδιάσπαστου διηνεκοῦς.
νὰ μεταλλάξει τὴν ἀμοιβαιότητα σὲ κένωση αὐτοπροσφορᾶς, τὸ
θάμβος σὲ βάθος διάβασης *‘ἐπὶ τὸ πρότυπον’* τῆς εἰκόνας.

40 15. Δ. Παπαρρηγόπουλος (= E. Renan) (1870)

*Ἡ κεφαλὴ σου
ἀνάσσης εἶναι κεφαλὴ βασιλική·
οἱ πλόκαμοί σου οἱ χυνόμενοι χρυσοῖ,
ἐμὲ τὸν βασιλέα ἐδέσμευσαν.*

16. Μ. Δ. (= Δ. Μπαλᾶνος;) (1911)

*Ἡ κεφαλὴ σου στοὺς ᾄμους σου ἐπάνω σὰν τὸν Κάρμηλο,
καὶ ἡ πλεξίδα τῆς κεφαλῆς σου σὰν πορφύρα·
ὁ βασιλιᾶς εἶναι δεμένος στοὺς ξυστούς.*

17. Κ. Φριλίγγος (Ἰουδαῖος) (1912)

*Σὰν Κάρμηλος ἀπάνου σου στέκεται τὸ κεφάλι σου.
καὶ σὰν πορφύρα τὰ μαλλιά τῆς κεφαλῆς σου.
δεμένος εἶναι στὰ μαλλιά σου ὁ βασιλιᾶς!*

18. Γ. Τσουκαλᾶς (1921)

*Τὸ κεφάλι σου εἶναι ἐπάνω σου σὰν Κάρμηλος,
κι ἡ πλεξίδα σου σὰν πορφύρα.
ὁ βασιλιᾶς εἶναι δεμένος στίς μποῦκλες τῶ μαλλιῶ σου.*

19. Σ. Νικοκάβουρας (1925)

*Σὰν ἄστρο τὸ κεφάλι σου μὲ τὰ μαλλιά σου γύρω,
ποὺ λάμπει σὰν ὀλόξανθη μεταξωτὴ πορφύρα,
κι ὁ βασιλιᾶς ὁ δυνατὸς εὐρίσκεται δεμένος,
ὥραία μου ἀπ’ τὶς πλεξίδες σου· τόσο εἶναι ἐρωτεμένος.*

20. Γιωσὲφ Ἑλιγιὰ (Ἰουδαῖος) (1928)

*Ἡ κεφαλὴ σου μοιάζει σὰν ὁ Κάρμηλος
κι οἱ μποῦκλες σου σκλαβώνουνε ῥηγᾶδες.*

- 41 21. Ἄ. Κάσδαγλης (= F. Kautsh) (1932)

*Ἦ κεφαλή σου ἐπὶ σέ ὡς Κάρμηλος,
ἡ κόμη ὡς πορφύρα, δεδεμένος δὲ
εἰς τοὺς πλοκάμους σου ὁ βασιλεὺς ἐγώ.*

22. Ἄντης Περνάρης (1932)

*Περὶ φανό στοὺς ὄμους σου σὰν στέκει τὸ κεφάλι,
μοιάζει τὸ Κάρμηλο βουνό, κι οἱ βόστρυχοί σου οἱ μαῦροι
σὰν τὴν πορφύρα ἀστραφτεροὶ κι ἀτίμητοι εἶν' κι ὠραῖοι,
τόσο ὠραῖοι, πὺν κι ἐγὼ ὁ μέγας βασιλέας
εἶμαι δεμένος ἀπ' αὐτοῦς.*

23. Ἄ. Χατζιδάκης (1933)

*Κάρμηλος στοὺς ὄμους σου ἐπάνω ἡ κεφαλή σου,
καὶ σὰν πορφύρα τὰ μαλλιά τῆς κεφαλῆς σου·
ὁ ῥήγας στίς μποῦκλες σου αἰχμάλωτος, κοπέλα.*

24. Θ. Καρμπώνης (προτεστάντης) (1947)

*Ἦ κεφαλή σου ὑψώνεται σὰν Κάρμηλος
καὶ τὰ μαλλιά σου σὰν πορφύρα·
ὁ βασιλιάς εἶναι δεμένος στοὺς πλοκάμους σου.*

25. Ἄ. Φράγκος (1953)

*Σὰν τὸν Κάρμηλο στέκει ἡ κεφαλή σου·
τῆς κεφαλῆς σου ἡ κόμη εἶναι βελούδι·
ὁ ῥήγας σκλάβος σου εἶναι στίς πλεξοῦδες.*

- 42 26. Λ. Χατζηκώστας (1964)

*(Ἐλεφάντινος πύργος ὁ λαιμός σου)
μὲ Κάρμηλο τὴν κεφαλή σου ἀπάνω.
..... (4 στίχοι)
τοῦ κεφαλιοῦ σου ἡ κόμη σὰν πορφύρα,
στίς μποῦκλες τῆς πιασμένου βασιλιάς.*

27. Γ. Σεφέρης (1965)

*Ὁρθώνεται ἡ κεφαλή σου ὡς τὸν Κάρμηλο
καὶ τὰ μαλλιά σου εἶναι πορφύρα,
στίς πλεξοῦδες τοὺς δεμένος βασιλιάς.*

28. Ν. Σκιαδόπουλος (1970)

Τὸ κεφαλάκι σου μοιάζει μὲ Κάρμηλο

*καὶ τὰ μαλλιά σου ἄγνή πορφύρα.
τὸ βασιλιά μας ἔχεις σκλαβώσει
μ' αὐτές τὶς μποῦκλες τὶς σταυρωτές.*

29. Σ. Στρούζα - Μαργαρίτη (1972)

*Κι ἀπ' τὰ ματόφρυδά σου ἀπάνω
μαῦρα πλοκάμια τὰ μαλλιά
στὸν βασιλιά ἀπλώνεις
καὶ τὸν σκλαβώνεις.*

30. Ν. Ἀρκᾶς (1992)

*Ἦ κεφαλὴ πανέμορφη σὰν τ' ὄρος τοῦ Καρμήλου,
περίτεχνο κιονόκρανο λεπτοῦ κι αἰθέριου στύλου.
οἱ πλεξοῦδες τῶν μαλλιῶν σου μὲ τοῦ ἡλίου τὶς βαφές
σοῦ στολίζουν τὸ κεφάλι κι ἀνταυγάζουν πορφυρές.
τὰ σγουρά σου αὐτὰ βοστρύχια ἔγιναν γερὴ θηλειά
κι ἔτσι αἰχμάλωτο στὰ δίχτυα ἔδεσαν τὸ βασιλιά.*

31. Λ. Παπαδόπουλος (1995)

*Σὰν τὸ βουνὸ τὸν Κάρμηλο ὀρθώνεις τὸ κεφάλι.
σὰν τὴν πορφύρα λάμπουνε τὰ ὄραϊα τὰ μαλλιά σου
καὶ μέσα στὶς πλεξοῦδες τους ὁ βασιλιάς δεμένος.*

43 32. Μ. Γκανᾶς (2006)

*Κεφάλι μου περήφανη βουνοκορφή,
μαλλάκια πορφυρὴ κορώνα,
ὁ βασιλιάς εἶναι δεμένος στὶς πλεξοῦδες σου.*

33. Θέκλα μοναχὴ (= Πολυξένη Νικολαΐδου) (1997)

Ἦ σκέψη σου καθάρια, τὸ φρόνημά σου ὑψηλό.

34. Κ. Μουρσελᾶς (1989· μυθιστόρημα, κινηματογραφικὸ ἔργο, λαϊκὸ τραγούδι)

Βαμμένα κόκκινα μαλλιά.

44 Ὅλοι ἀνεξαιρέτως οἱ νεώτεροι Ἑλληνες μεταφρασταί, ἐπιστήμονες καὶ λογοτέχνες, ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴ μετάφρασι τοῦ Λουθήρου, πὺν εἶναι ἡ πρώτη καὶ σχεδὸν μητρικὴ τῶν βορείων καὶ προτεσταντικῶν. ὁ Λούθηρος, μεταφράζοντας τὴ βουλγάτα, τὸ θηλυκὸ τοῦ Ἰερωνύμου *canales* τὸ κατάλαβε, ὅπως εἶπα, ὡς οὐδέτερο *canalia*, ἐπειδὴ ἡ δοτικὴ *canalibus* εἶναι κοινὴ γιὰ ὅλα

τὰ γένη, κι ἀντὶ γιὰ τὴν ἱστορικὴ σημασία τῆς λέξεως ποὺ ἐννοοῦσε ὁ Ἰερώνυμος (*δεξαμενές*) φαντάστηκε μιὰ ὑποθετικὴ κι ἐτυμολογικὴ (*καλάμινα καρουλάκια τοῦ περμανάντ*), καὶ τὸ μετέφρασε *Locken*, ἥτοι βόστρυχοι, μποῦκλες, καρουλάκια μαλλιῶν· ὁπότε ἡ μὲν γαλλικὴ τοῦ Olivétan ἔχει *flots* ἥτοι κύματα (μαλλιῶν), κυματισμοὶ (μαλλιῶν), σκάλες (μαλλιῶν), σπαστὰ μαλλιά, μποῦκλες, καρουλάκια, ἡ δὲ ἱακωβιανὴ ἀγγλικὴ ἔχει τὴν παλιὰ ἀγγλικὴ λέξι *galleries*, ποὺ οἱ νεώτεροι Ἀγγλοὶ καὶ ἀγγλόφωνοι ἐρμηνεύται ἄλλοτε τὴν κρατοῦν ὡς εὐνόητη κι ἄλλοτε τὴν ἐξηγοῦν *ringlets* ἥτοι δαχτυλιδάκια (μαλλιῶν), ἡ καὶ *tresses* ἥτοι πλοκάμους, βοστρύχους, πλεξοῦδες, κοτσίδες, μποῦκλες. ἔτσι οἱ νεώτεροι Ἑλληγες ἔχουν συνολικῶς 6 συνώνυμα· *πλόκαμοι*, *βόστρυχοι*, *πλεξίδες* ἢ *πλεξοῦδες*, *μποῦκλες*, *μαλλιά*, καὶ *κύματα* ἢ *κυματισμοί*· ὡς ἐξῆς.

- 45 α'. *πλόκαμοι*· Τυπάλδος - Βάμβας, Παπαρρηγόπουλος, Κάσδαγλης, Καρμπώνης, Χαστούπης (1960), Τρεμπέλας (1971· 1996), Στρούζα (*πλοκάμια*).

β'. *βόστρυχοι*· Περνάρης, Καλλίνικος, Ἀρκᾶς (*βοστρύχια σγουρά*).

γ'. *πλεξίδες* ἢ *πλεξοῦδες*· Νικοκάβουρας, Φράγκος, Γιαννακόπουλος, Σεφέρης, Τρεμπέλας (στὴν α' μετάφρασί του), Κολιτσάρας, Παπαδόπουλος, Γκανᾶς.

δ'. *μποῦκλες*· Τσουκαλᾶς, Ἑλιγιά (Ἰουδαῖος), Χατζιδάκης, Χατζηκώστας, Σκιαδόπουλος.

ε'. *μαλλιά*· Φριλίγγος (Ἰουδαῖος), Σμυρνιώτου.

ς'. *κύματα* - *κυματισμοί*· χιλιασταὶ (*κυματισμοί*), Βέλλας κλπ. (*κύματα*).

ζ'. *ξυστοί (!)*· Μ.Δ. (πρόκειται μᾶλλον γιὰ τυπογραφικὸ λάθος· ἴσως ἀντὶ *κύκλοι*, τὸ ἀγγλικὸ *ringlets*).

- 46 μόνον ὁ Χαστούπης στὴ δεύτερη μετάφρασί του (1971) κι ὁ Τρεμπέλας στὴν τρίτη (1972-77) μεταφράζουν *διὰ γοητείας*, κι ἀργότερα ὁ Γαρνάβος (2000) *ἀπὸ τῆ γοητείας σου*, ἀκολουθώντας ὁ μὲν Χαστούπης τὴ «διόρθωσί» του στὸ μασοριτικὸ *βε λεθίμ* (= *ἐν γοητείαις*) ἀντὶ *βε ρεθίμ* (= *ἐν ποτίστραις*), οἱ δὲ Τρεμπέλας καὶ Γαρνάβος τὸ Χαστούπη. ὁ Τρεμπέλας ὅμως, γιὰ καλὸ καὶ γιὰ κακό, κρατᾷ σὰ διττογραφία - διττολογία καὶ τὸ παλιό του *ἀπὸ αὐτοῦς* (= *τοὺς πλοκάμους*)· ἔτσι γιὰ περισσότερη σιγουριά! πράγματι ἡ ἐβραϊκὴ λέξι *λεθίμ* σημαίνει *γοητείας*, ἢ, ὅπως μεταφράζουν οἱ μεταφρασταὶ τῆς μεταφράσεως τῶν *Ο' φαρμακείαις*, ἀλλὰ μὲ τὴν ἀρχαία μόνο σημασία τῆς λέξεως, καὶ ὅχι ὅπως νόμιζε ὁ Χαστούπης, ποὺ νόμιζε ὅτι οἱ λέξεις *γόης* καὶ

- γοητεία στην ἀρχαία ἑλληνικὴ σημαίνουν ὅ,τι καὶ στὴ νεοελληνική, ὅταν λέμε «ὁ γόης καὶ ἡ γόησσα μὲ ὅλη τὴ γοητεία τους», δηλαδή «μὲ τὴν ἐπίδρασι τοῦ ἐπιδεικτικοῦ ἐρωτισμοῦ τους», ἢ «μὲ τὴν ἐρωτοτροπικὴ μαγεία τους», ἢ καὶ «μὲ τὸ λάγνο μαγνητισμό τους». τὸ γοητεῖται ἢ καὶ φαρμακεῖται σὰν ἀρχαία ἑλληνικὴ λέξι, πὺ μεταφράζει τὸ ἑβραϊκὸ *λεθιμ* τέσσερες φορὲς στὴν Ἑξοδο, ὅπου λέγεται ὅτι οἱ Αἰγύπτιοι *ἐπαοιδοί* (= φακίρηδες) τοῦ φαραὼ ἔκαναν τὰ ῥαβδιά τους φίδια μὲ *φαρμακείας* (= *λεθίμ*, φακιρικὲς τεχνικὲς), δὲν εἶναι αὐτὸ πὺ λέει ὁ Χαστούπης *γοητεία*· σφαλερῶς ἐννοεῖ τὴ λέξι μὲ τὴ νεοελληνικὴ δημοτικὴ σημασία της, τὴν παρείσακτη στὴν καθαρεύουσά του καὶ ἄγνωστη στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ καὶ φυσικὰ στὴ βιβλικὴ ἑβραϊκὴ. νόμισε ὅτι ἡ λέξι *λεθιμ* - *γοητεῖται* μπορεῖ καὶ στὶς ἀρχαῖες γλῶσσες νὰ σημαίνει ὅ,τι σημαίνει στὴ σημερινὴ δημοτικὴ ἑλληνικὴ. δὲν κατάλαβε ὅτι στὴ νεοελληνικὴ ἡ σημασία τῆς λέξεως εἶναι κατ' ἀρχὴν μεταφορικὴ καὶ ποιητικὴ, ἢ ὁποῖα ὅμως ἐν τέλει μᾶς κάθισε σὰν κυριολεξία, καὶ μπῆκε καὶ στὴν καθαρεύουσα· ἀλλὰ δὲν ἰσχύει καθόλου γιὰ τὴν ἀρχαία γλῶσσα. τὸ ἴδιο ἔπαθαν καὶ ὁ Τρεμπέλας παρασυρμένος ἀπὸ τὸ Χαστούπη, καὶ ὁ Γαρνάβος παρασυρμένος μέσῳ Τρεμπέλα κι αὐτὸς ἀπὸ τὸ Χαστούπη. καὶ ἀσφαλῶς ἡ «διόρθωσι» αὐτὴ τοῦ Χαστούπη ἔγινε, γιὰ νὰ αἰτιολογηθῇ πάσῃ θυσίᾳ τὸ νόημα πὺ δίνει στὴ μετάφρασί του ὁ Λούθηρος μεταφράζοντας λαθεμένα τὸν Ἱερώνυμο. ὅλα λοιπὸν τὰ παραπάνω,
- 47 *πλόκαμοι* - *πλοκάμια*, *βόστρυχοι* - *βοστρύχια*, *πλεξίδες* - *πλεξοῦδες*, *κύματα* - *κυματισμοί*, *μποῦκλες*, *μαλλιά*, *ξυστοί*, καὶ *γοητεία*, ὑποτίθεται ὅτι εἶναι μετάφρασι τοῦ *παραδρομαί*!
- 48 Ἀπὸ τοὺς μεταφραστὰς ἢ ἐρμηνευτὰς οἱ Χαστούπης, Γιαννακόπουλος, Χατζηκώστας, Σεφέρης, Κολιτσάρας, Τρεμπέλας, Γιανναρᾶς, Ἀρκᾶς, Σμυρνιώτου, Παπαδόπουλος, Γαρνάβος, καὶ Γκανᾶς, πὺ παραθέτουν δίπλα καὶ τὸ κείμενο τῶν Ο', τὸ παραθέτουν μόνον ὡς διακοσμητικὸ, γιὰ λόγους παραδοσιακοῦ· δὲν μεταφράζουν αὐτό, ἀλλ' ἄμεσα ἢ ἔμμεσα κάποια ἀπὸ τὶς προεξετασμένες τρεῖς εὐρωπαϊκὲς μεταφράσεις πὺ βρίσκουν ἢ στὴ Βίβλο κάθε γλώσσης ἢ στὰ ὑπομνήματα ἀπὸ τὰ ὁποῖα βοηθοῦνται. λεπτομερέστερα οἱ Τυπάλδος - Βάμβας ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴ μετάφρασι, ὁ Καλλίνικος ἀπὸ τὴ γαλλικὴ, ὁ Χαστούπης τὴν πρώτη του φορὰ (1960) ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴ, ὁ Γιαννακόπουλος ἀπὸ τὸν Fillion, ὁ Κολιτσάρας ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴ, ὁ Τρεμπέλας ἀπὸ τοὺς Fillion, Godet, καὶ Henry, κι ἀπὸ τὴ βόρεια καὶ προτεσταντικὴ ὁμάδα μεταφράσεων, ὁ Γιανναρᾶς ἀπὸ τοὺς Γιαννακόπουλο, Κολιτσάρα, καὶ Τρεμπέλα, ἢ Σμυρνιώτου ἀπὸ τὸν Τρεμπέλα,

καὶ οἱ ἀπλουστευταὶ τοῦ Βέλλα ἀπὸ τοὺς χιλιαστάς. οἱ λογοτέχνες ποὺ δὲν μεταφράζουν, ἀλλ' ἀποδίδουν περίπου μόνον ὅ,τι καταλαβαίνουν, δύσκολα δείχνουν τὴν ἄμεση ἐξάρτησί τους, ὁπωσδήποτε ὅμως δείχνουν σαφῶς ὅτι ἔμμεσα ἐξαρτῶνται ὅλοι ἀνεξαιρέτως ἀπὸ τὴν προτεσταντικὴ ὁμάδα μεταφράσεων. ἄμεσα ἐξαρτῶνται ὁ Χατζηκώστας ἀπὸ τὸ Χαστούπη, ὁ Σεφέρης ἀπὸ τὴ γαλλικὴ μετάφρασι, ὁ Ἀρκᾶς κι ὁ Παπαδόπουλος ἀπὸ τὸν Τρεμπέλα. θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ καταρτίσῃ γενεαλογικὸ δέντρο ἢ, ὅπως λέμε στὴν κριτικὴ κειμένου, στέμμα ἐξαρτήσεων, ἂν αὐτὸ δὲν ἦταν γιὰ τὴν ἐρμηνεῖα τοῦ στίχου ἄκαρπο. ὁ ἰσχυρισμὸς τῶν Ἑλλήνων Ἰουδαίων Φριλίγγου καὶ Ἑλιγιά καθὼς καὶ τοῦ Σεφέρη, ὅτι μεταφράζουν ἀπὸ τὸ ἐβραϊκὸ ἢ καὶ ἀπ' αὐτό, δὲν ἀληθεύει. πρόκειται γιὰ ψευδολογικὴ μπαρούφα ῥεγάλων. τέτοιες μοῦρδες οἱ λογοτέχνες τὶς συνηθίζουν πολύ. ὁ Γιώργης Σεφέρης (σ. 7), ὅταν μετέφραζε τὸ Ἄσμα στὸ Λονδῖνο, γιὰ νᾶχη μπόλικη κι ἀτόφια ἔμπνευσι (=θεοπνευστία), πῆγε σ' ἓνα ἀψηλὸ χωριὸ τοῦ Λιβάνου καὶ τὸ διάβασε ἀναπνέοντας τὸν ἀλαφρὸ καὶ διάφανον μυρωμένον ἀγέρα του, ὁ δὲ Λευτέρης Παπαδόπουλος (σ. 21), ὅταν τὸ μετέφραζε, ἔδινε τὰ χειρόγραφα του στὴ γυναῖκα του καὶ τοῦ τὰ φύλαγε «στὸ ζεστὸ κόρφο της», ἐπρώζοντάς τα, νὰ ποῦμε, αὐτὴ ἔτσι σὰν κλωσσομηχανὴ μὲ προσθήκη ὀλίγης θηλυκῆς ἔμπνευσεως ἢ ἀποπνοίας, καὶ προσφέροντας ἔτσι στοὺς ἀναγνώστες του αὐτὸς μέθεξι σὲ διπλῇ ἔμπνευσι, τόσο τὴν κρανιακὴ δική του ὅσο καὶ τὴ θερμαντικὴ κι ὀσφρητικὴ τῆς γυναικὸς του, σὰ ζεστὸ σαλέπι καὶ μπουρέκι, νὰ ποῦμε, ποὺ νὰ μυρίζῃ καὶ γυναικίλα καὶ ἰδρωτίλα. μόνο ποὺ ξέχασε νὰ βάλῃ καὶ λίγη μουστάρδα. οἱ λογοτέχνες δηλαδὴ ἔχουν ἔμπνευσι κι ἀπὸ τὰ ρουθούνια τους κι ἀπὸ ἄλλα μέρη τοῦ σώματός των. σὲ σύγκρισι μ' αὐτοὺς οἱ ἐπιστήμονες εἶναι ἄγευστα καὶ ἄοσμα σχολαστικὰ στραβάδια ποὺ ψάχνουν γιὰ ψύλλους στ' ἄχυρα.

* * *

- 49 Πέρα ἀπὸ τὴ μετάφρασι, ἢ ὁποία παρεμπιπτόντως μόνο μπορεῖ νὰ εἶναι κι ἐρμηνεῖα, ὑπάρχει καὶ ἡ ἀναπτυγμένη ἐρμηνεῖα. παραθέτω ὅσες ἀρχαῖες ἐρμηνεῖες τοῦ στίχου 7, 6 βρῆκα.

1. Ἰουδαῖοι

- 50 Ταργούμ τῶν πέντε κυλίνδρων (μετάφρασι ἀπὸ τὰ λατινικά).
Ὁ βασιλεὺς ποὺ ἐγκαταστάθηκε, γιὰ νὰ σὲ κυβερνήῃ, εἶναι

δίκαιος σάν τὸν προφήτη Ἡλία, ὁ ὁποῖος ἀπὸ ζῆλο ὑπὲρ τοῦ Κυρίου τοῦ οὐρανοῦ ἔσφαξε τοὺς ψευδοπροφῆτες *στό ὄρος Κάρμηλο* κι ἐπέστρεψε τὸν Ἰσραὴλ στό φόβο Κυρίου τοῦ θεοῦ. καὶ *οἱ φτωχοὶ τοῦ λαοῦ ποὺ βαδίζουν δίπλα σ' αὐτὸν τὸν ἄρχοντα ἀπὸ τὰ δεξιά του* κι ἀπὸ τ' ἀριστερά του, ἐπειδὴ εἶναι στερημένοι, *θὰ φορέσουν πορφύρα* ὅπως ὁ Δανιὴλ στὴ Βαβυλῶνα κι ὁ Μαρδοχαῖος στὰ Σοῦσα· κι αὐτὸ χάρι στὴν ἀξιομισθία τοῦ Ἀβραὰμ τὸν ὁποῖο ἐγκατέστησε σὰ βασιλέα ἐξ ἀρχῆς, γιὰ νὰ *βασιλεύῃ* στὸν αἰῶνα, χάρι στὴ δικαιοσύνη τοῦ Ἰσαάκ τὸν ὁποῖο *ἔδεσε* ὁ πατέρας του, γιὰ νὰ τὸν θυσιάσῃ σάν ὀλοκαύτωμα, καὶ χάρι στὴν ἐπιτηδειότητα τοῦ Ἰακώβ ὁ ὁποῖος *ξεφλούδισε* τὶς βέργες καὶ τὶς τοποθέτησε στὶς *ποτίστρες* (Γε 30,38).

51 2. Χριστιανοὶ Ἑλληνες

α. *Κεφαλὴ σου ἐπὶ σέ ὡς Κάρμηλος*

Ἡ *κεφαλὴ* τῆς ἐκκλησίας, ὁ Χριστός, εἶναι σάν τὸν *Κάρμηλον*, ἐπειδὴ *Κάρμηλος* σημαίνει «ἐπίγνωσης περιτομῆς», καὶ οἱ Χριστιανοὶ ἀπὸ τὸ Χριστὸ ἀποκτήσαμε ἐπίγνωση τῆς πνευματικῆς περιτομῆς. Ὡριγένης, Φίλων Καρπασίου, Προκόπιος Γαζαῖος, Σειρὰ τριῶν πατέρων (νηπιτικὴ).

52 Ἡ *κεφαλὴ* τῆς ἐκκλησίας, ὁ Χριστός, εἶναι σάν τὸν *Κάρμηλον*, διότι, ὅπως ὁ *Κάρμηλος* εἶναι γεμάτος ἀγαθὰ κατὰ τὸ λόγὸ τοῦ Ἱερεμίου *Εἰσήγαγον ὑμᾶς εἰς τὸν Κάρμηλον τοῦ φαγεῖν ὑμᾶς... τὰ ἀγαθὰ αὐτοῦ* (Ἱε 2,7), ἔτσι κι ὁ Χριστὸς εἶναι ἡ πηγὴ ὅλων τῶν ἀγαθῶν. Θεοδώρητος.

53 Ἡ *κεφαλὴ* τῆς νύμφης, ἥτοι τῆς παρθένου Μαρίας, εἶναι ὁ Χριστός· καὶ ὁ Χριστὸς εἶναι σάν τὸν *Κάρμηλον*, δηλαδὴ «ἐπίγνωσης»· διότι *Κάρμηλος* σημαίνει «ἐπίγνωσης». Ματθαῖος Κατακουζηνός (αὐτοκράτωρ).

54 β'. *Καὶ πλόκιον κεφαλῆς σου ὡς πορφύρα*

Πλόκιον κεφαλῆς εἶναι ὁ πολὺς λαὸς τῆς ἐκκλησίας, ἐπειδὴ οἱ τρίχες τοῦ εἶναι πάρα πολλές, κι ὅπως τὸ *πλόκιον τῆς κεφαλῆς* κοσμεῖ τὴ γυναῖκα, ἔτσι κοσμεῖ τὴν ἐκκλησίαν τὸ μεγάλο πλῆθος τῆς. καὶ εἶναι τὸ *πλόκιον τῆς κεφαλῆς* τῆς ἐκκλησίας σάν *πορφύρα*, διότι, ὅπως ἡ *πορφύρα* *βάφεται μὲ αἷμα*, ἔτσι καὶ τὸ πλῆθος τῶν πιστῶν τῆς ἐκκλησίας *βάφεται μὲ τὸ αἷμα* τοῦ Χριστοῦ καὶ γίνεται *βασιλικὴ πορφύρα* τοῦ Χριστοῦ. Φίλων Καρπασίου.

55 Καὶ οἱ *τρίχες τῆς κεφαλῆς* τῆς ἐκκλησίας, δηλαδὴ ἡ διδα-

σκαλία της πού εἶναι πλεγμένη σὰν *πλόκιον*, δηλαδή προσφέρεται μὲ ἁρμονία, εἶναι *βαμμένη κόκκινη σὰν πορφύρα μὲ τὸ αἷμα* τοῦ Χριστοῦ. Θεοδώρητος, Προκόπιος Γαζαῖος, Σειρὰ τριῶν πατέρων (νηπτική).

56 Ἡ Θεοτόκος (= ἡ νύμφη τοῦ Ἄσματος) εἶναι «*ἡ θεοῦφαντος πορφύρα, τὸ βασιλικὸν ἔνδυμα, ἡ χρυσοποίκιλτος στολή, ἡ χρυσοειδὴς διπλοῖς, ἡ ἀκατονόμαστος συναφή τῆς νοητῆς ἀλουργίδος τοῦ Λόγου*». Ἀνδρέας Κρήτης.

57 Τὸ *πλόκιον τῆς κεφαλῆς* τῆς παρθένου, ἥτοι «ὁ πλόκαμος τῆς κεφαλῆς» της, ἥ καὶ ὁ πλεγμένος ἀκάνθινος στέφανος τὸν ὁποῖο φόρεσαν οἱ σταυρωταὶ στὴν κεφαλὴ της, τὸ Χριστό, εἶναι στὸ κεφάλι του σὰν *πορφύρα* (= *ματωμένος, βαμμένος κόκκινος*). Ματθαῖος Καντακουζηνός.

58 γ'. *Βασιλεὺς δεδεμένος ἐν παραδρομαῖς*

Ὁ βασιλεὺς Χριστὸς εἶναι *δεδεμένος ἐν παραδρομαῖς*, διότι «*παρatreχων*» ἀπὸ τὸν οὐρανὸ στὴ γῆ, ἐδέθη ἐν δεσμοῖς, γιὰ νὰ σταυρωθῇ καὶ νὰ πεθάνῃ καὶ νὰ φτάσῃ μέχρι τὸν ἄδη, γιὰ νὰ σώσῃ τὸν ἄνθρωπο. Φίλων Καρπασίου.

59 Δεδεμένος εἶναι ὁ βασιλεὺς Χριστὸς, διότι εἶναι ὁ «*σύνδεσμος τῆς ἀγάπης τῶν λαῶν*». Κύριλλος Ἀλεξανδρείας.

60 Ἡ *αἵματοβαμμένη - ποφυροβαμμένη* χριστιανικὴ διδασκαλία *διατρέχει* (ἴσως ὁ Θεοδώρητος διάβαζε στὸ κείμενό του καὶ τὴν παραλλαγή *διαδρομαῖς*) καὶ τρέφει τὸ λαὸ τῆς ἐκκλησίας. Θεοδώρητος.

61 Ὁ διὰ τῆς διδασκαλίας γινόμενος βασιλεὺς καὶ «αὐτοκράτωρ τῶν παθῶν» λαὸς στὰς *παραδρομάς*, ἥτοι στὶς *παρόδους τῆς παρούσης ἐπιγείου ζωῆς*, εἶναι *δεμένος μὲ τὸ σχοινὶ τῆς διδασκαλίας, γιὰ νὰ μὴν πέσῃ*. Προκόπιος Γαζαῖος, Σειρὰ τριῶν πατέρων (νηπτική).

62 Ὁ Χριστὸς εἶναι βασιλεὺς ἐν παραδρομαῖς, δηλαδή *σὲ «ἰππηλασίας»*, *σὲ ἐπιδρομὲς ἵππικου*, διότι κατὰ τὴν ἡμέρα πού φόρεσε τὸν ἀκάνθινο στέφανο (*πλόκιον κεφαλῆς*) «*ἀνήγειρε τροπαιὸν κατὰ τοῦ διαβόλου*». Ματθαῖος Καντακουζηνός¹¹.

63 3. Χριστιανοὶ Λατῖνοι

Οἱ ἰδιαιτέρως πολλοὶ Λατῖνοι ἐρμηνευταὶ τοῦ Ἄσματος ἔχουν τὸν ἐρμηνευόμενον στίχο ἀπὸ τῆ βουλγάτα, μὲ τὸ πρῶτο κόμμα του χωρὶς τὴ φράσι *ἐπὶ σέ*, μὲ τὸ δεύτερο κόμμα του νὰ ἔχῃ τὴ γραφὴ *βασιλέως (regis)* ἀντὶ *βασιλεὺς*, καὶ μὲ τὸ τρίτο κόμ-

μα του νὰ ἔχη ἀντὶ τῆς γραφῆς ἐν παραδρομαῖς τὴ γραφὴ τοῦ Ἁκύλα καὶ τοῦ μασοριτικοῦ *βε ρεθιμ* ἢ *βε ρατιμ* μεταφρασμένη ὡς *canalibus* καὶ ἐννοούμενη ὡς *στὶς δεξαμενές*, ἤτοι στὶς λάρνακες, στὶς λεκάνες βαφῆς τῶν βαφέων τῆς πορφύρας, στὰ *vasa* (= ἄγγεῖα) τους, ποὺ δῆθεν ἐλληνιστὶ λέγονταν *βάτια* (λέξι ἀθησαύριστη ποὺ ἴσως προέκυψε ἀπὸ παρανάγνωσι τοῦ *vasa*). οἱ περισσότεροι Λατῖνοι, πολὺ ἐξαρτημένοι ἀπὸ τὸν Ὠριγένη, ἐπηρεάζονται πολὺ ἀπὸ τὴν καββαλιστικὴ αὐθαίρετη κι ἐξωπραγματικὴ ἐτυμολογία - ἐρμηνεία τοῦ ὅτι *Κάρμηλος* σημαίνει *ἐπίγνωσης περιτομῆς*, τὴν ὁποία αὐτοὶ ἐπεκτείνουν καὶ σὲ *ἐπιγινώσκων περιτομὴν* ἢ *διψῶσα περιτομὴν* ἢ *ἀπαλὸς ποταμός*, λὲς καὶ παίζουν τὸ παιχνίδι «σπασμένο τηλέφωνο». οἱ περισσότεροι εἶναι «νηπτικοί», καὶ οἱ βερμπαλιστικὲς ἐρμηνεῖες τῶν εἶναι κατάφορτες ἀπὸ παπικὲς «νηπτικὲς» καὶ μυστικιστικὲς ξελιγωμάρες καὶ ἀλογολαγνεῖες. εἶναι δὲ ἀξιοθαύμαστο τὸ πῶς διολισθαίνουν ἀπὸ νόημα σὲ νόημα, σὰν σὲ ὄνειρο, πῶς συνθέτουν ψηφιδωτὰ κλεμμένων νοημάτων στερεοτύπων σὰν κλισέ, καὶ πῶς τοποθετοῦν τὶς ἴδιες ψηφίδες σὲ ποικίλους συνδυασμοὺς κατὰ βούλησι· σὰ νὰ ἔχουν στὰ χέρια μιὰ τράπουλα καὶ τὴν παίζουν ἀνακατεύοντας τὰ χαρτιά της καὶ «κόβοντας» ὁ καθένας ὅπως θέλει κι ὅπως λάχη. καὶ μπορεῖ μὲν νὰ μὴν ἐρμηνεύουν ἐν τέλει τὸ στίχο αὐτό, ἀλλ' ὅπωςδὴποτε, ἂν θέλῃ κανεὶς νὰ μάθῃ πῶς ἔβαφαν οἱ ἀρχαῖοι πορφυρὰ τὰ ἄκλωστα μαλλιά ἢ τὰ κλωσμένα μάλλινα νήματα, καὶ ὅλα τὰ ἐργαλεῖα καὶ τὰ σκεύη τῶν βαφέων, καὶ ὅλη τὴ μέθοδο ἐξαγωγῆς τῆς κόκκινης χρωστικῆς οὐσίας ἀπὸ τὰ θαλάσσια κογχύλια, καὶ ὅλη τὴ σχετικὴ τεχνικὴ ὁρολογία τους, θὰ βρῇ τὶς περισσότερες πληροφορίες στὶς λατινικὲς αὐτὲς ἐρμηνεῖες τοῦ παρόντος στίχου. περικόβοντας, ὅσο μπόρεσα, τὸ βερμπαλιστικὸ στοιχεῖο, συνοψίζω ἀπλοποιῶ καὶ ταξινομῶ τὶς ἐρμηνεῖες τῶν, ὅσο γίνεται καλλίτερα.

65 α'. *Caput tuum ut Carmelus - Κεφαλή σου ὡς Κάρμηλος*

Κεφαλή τῆς νύμφης ἐκκλησίας εἶναι ὁ Χριστός· καὶ εἶναι ὅπως ὁ *Κάρμηλος* ὁ πλούσιος δασωμένος καὶ κατάλληλος γιὰ κρυψῶνα καὶ γιὰ βοσκή. οἱ προφῆτες Ἡλίας καὶ Ἐλισαῖος εἶχαν τὸν *Κάρμηλο* κρησφύγετο. καὶ στὸ Χριστὸ οἱ δίκαιοι βρίσκουν καταφύγιο καὶ τὰ διάφορα λογικὰ ζῶα βρίσκουν βοσκὴ πνευματικῆς σοφίας. Ἰουδστος Οὐργέλλης.

66 *Κεφαλή* τῆς νύμφης ἐκκλησίας εἶναι ὁ Χριστός· κι αὐτὸς εἶναι ὅπως ὁ πανύψηλος *Κάρμηλος*· ἐξυψωμένος λόγῳ τοῦ πάθους ποὺ ὑπέμεινε. πάνω στὸν *Κάρμηλο* προσευχήθηκε ὁ Ἡλίας καὶ

ἔβρεξε (Γ' Βα 18,41 - 46). κι ἐμεῖς, προσευχόμενοι μὲ πίστι στὸν Κάρμηλο Χριστό, θὰ δεχτοῦμε ἀπὸ τὸν πατέρα τὴν ἀρδευτικὴ βροχὴ τῆς χάριτος. Γρηγόριος Α' Ῥώμης (ἀλάθητος πάπας), Ἀγγέλομος, Χάυμων.

67 *Κεφαλὴ* τῆς νύμφης ἐκκλησίας εἶναι ὁ ἐκκλησιαστικὸς νοῦς (= νοοτροπία), καὶ αὐτὸς εἶναι σὰν τὸν *Κάρμηλον*. διότι *Κάρμηλος* θὰ πῇ *ἐπίγνωσις περιτομῆς*, καὶ ὁ ἐκκλησιαστικὸς νοῦς *ἐπέγνω*, δηλαδή ἐκρίνε πολὺ εὐστοχα, ὅτι θὰ δοξαστῇ μὲ τὴν πνευματικὴ περιτομὴ τῆς καρδίας (Ἰε 4,4· Κλ 2,11), καὶ ὅχι μὲ τὴν ἰουδαϊκὴ σαρκικὴ περιτομὴ τῆς ἀκροβυστίας μὲ τὴν ὁποία οἱ Ἰουδαῖοι ἐπιδίδωκαν τὴν κατὰ σάρκα καὶ κατὰ κόσμον δόξα, καὶ γι' αὐτὸ ὁ Στέφανος τοὺς ἀποκαλεῖ *ἀπεριτιμήτους τῇ καρδίᾳ καὶ τοῖς ὠσίν* (Πρξ 7,51). Βέδας, Χάυμων, Ῥούπερτος, Βρούνων, Ψευδοκασσιόδωρος.

68 *Κεφαλὴ* τῆς νύμφης ψυχῆς εἶναι ὁ νοῦς (ἢ *mens*)· διότι ὅπως ἀπὸ τὴν κεφαλὴ κυβερνῶνται ὅλα τὰ μέλη τοῦ σώματος, ἢ κρέμονται οἱ ἀναρίθμητες τρίχες τῶν μαλλιῶν, ἔτσι ἀπὸ τὸ νοῦ ἐκπορεύονται ὅλοι οἱ λογισμοὶ οἱ ἀναρίθμητοι. καὶ ἡ κεφαλὴ - νοῦς εἶναι ὅπως ὁ *Κάρμηλος*, ποὺ θὰ πῇ (κατὰ τὸν Ὡριγένη) *ἐπίγνωσις περιτομῆς*. διότι ὁ κάθε ὅσιος νοῦς περιτέμνεται τὴν ἀληθινὴν περιτομή, τὴν πνευματικὴν περιτομὴ - περικοπὴ τῶν ἁμαρτωλῶν παθῶν. ὁ ἀπερίτμητος - ἀκάθαρτος νοῦς δὲν ὠφελεῖ τὸ σῶμα· ὅταν ὅμως περιτμηθῇ - καθαριστῇ ἀπὸ τὰ πάθη, γίνεται κατοικητήριον τοῦ Χριστοῦ. Γρηγόριος Α' Ῥώμης, Βέδας, Χάυμων, Θωμᾶς Κιστερκιανός.

69 Μὲ τὴν *κεφαλὴ* δηλώνεται ὁ νοῦς, μὲ τὰ μαλλιά οἱ λογισμοί. κι ὅπως ἀπὸ τὴν κεφαλὴ κυβερνῶνται τὰ μέλη τοῦ σώματος, ἔτσι ἀπὸ τὸ νοῦ κυβερνῶνται οἱ λογισμοί, ὥστε νὰ ἐνδιατρίβουν στὸν *Κάρμηλον*, ποὺ ἐρμηνεύεται *ἐπίγνωσις περιτομῆς*, νὰ ἐνδιατρίβουν στὶς κορυφές, στὸ (μαρτυρικὸ) πάθος ποὺ τυποῦται μὲ τὴ λέξι *πορφύρα*. Ἀλκουῖνος, Ἀγγέλομος, Χάυμων, ἀνώνυμος τοῦ IB' αἰῶνος, Πέτρος Δαμιανός, Ψευδισίδωρος.

70 *Κεφαλὴ* τῆς νύμφης ἐκκλησίας εἶναι ὁ Χριστός. ὅπως ἀπὸ τὴν κεφαλὴ κρέμονται οἱ ἀναρίθμητες τρίχες τῆς, ἔτσι ἀπὸ τὴν ἐκκλησία εἶναι ἐξαρτημένοι οἱ ἀναρίθμητοι πιστοί. αὐτοὶ μοιάζουν μὲ τὸν ψηλὸ *Κάρμηλον*, διότι ὅλοι μὲ τὴν κοινὴ πίστι κι ἐλπίδα καὶ ἀγάπη ἀνεβαίνουν λαχανιασμένοι πρὸς τὰ πνευματικὰ ὕψη. ὅπως ὁ Ἥλιος προσευχήθηκε πάνω στὸν Κάρμηλο κι ἐπέτυχε βροχὴ στὴν ξηρασία, ἔτσι οἱ καρδιὲς τῶν ἐκλεκτῶν τῆς ἐκκλησίας, συναναστρεφόμενες μὲ τὸν Κύριο διὰ τῆς προσευχῆς ἢ ἀνεβαίνοντας τὴν ἀνάβασιν τῶν ἀρετῶν, γίνονται κι αὐτοὶ κορυφές. Βέδας.

- 71 *Κεφαλή* τῆς νύμφης εἶναι ὁ νοῦς της, ἥτοι τὰ ὑψηλότερα στοιχεῖα τῆς ἐκκλησίας, πού μοιάζουν μὲ τὸν *Κάρμηλον*, ἔχουν δηλαδή *ἐπίγνωσιν περιτομῆς* – αὐτὸ σημαίνει τὸ *Κάρμηλος* –, διότι νοοῦν μὲ τὴν ἀποκοπὴ τῆς ἀκροβυστίας, στήν ὁποία ἐδράζει ἡ σεξουαλικὴ ἐπιθυμία (*libido*) καὶ μὲ τὴν ὁποία γίνεται ἡ διαδοχὴ τοῦ γένους. πρέπει δὲ ν' ἀποκόψουμε ὅλο τὸ παλαιὸ γένος, νὰ παρατήσουμε κάθε ἀκαθαρσία. Ἄνσελμος (ὁ εὐνουχισμένος).
- 72 *Κάρμηλος*, τὸ κατοικητήριον τοῦ Ἑλισαίου, εἶναι ἡ *ἐπίγνωσις περιτομῆς* ἥτοι ἡ *διψῶσα περιτομήν*, καὶ σημαίνει τὴν ὑψηλὴ θεωρητικὴ ζωὴ στήν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἀληθινοῦ Ἑλισαίου. οἱ ἀρχιερεῖς τῆς ἐκκλησίας, ἔχουν *ἐπίγνωσιν περιτομῆς* τῶν ἁμαρτωλῶν παθῶν καὶ ὅχι τὴ σαρκικὴν περιτομὴν τῶν Ἰουδαίων. Ὁνώριος Αὐγουστοδούνου, Βολβέρων.
- 73 *Κεφαλή* τῆς νύμφης ἐκκλησίας ὑψηλὴ σὰν τὸν *Κάρμηλον* εἶναι ὁ Χριστός. τίποτε δὲν εἶναι ὑψηλότερον τοῦ Χριστοῦ, οὔτε ἀνώτερον τῆς θείας φύσεώς του, οὔτε ἀγιώτερον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεώς του. κι ἐπειδὴ *Κάρμηλος* θὰ πῇ *ἐπίγνωσις περιτομῆς* καὶ *ἀπαλὸς ποταμός*, σημαίνει ὅτι στὴ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ ὑπάρχει ἡ ἀληθινὴ περιτομὴ τῆς καρδίας καὶ τὸ κήρυγμά του ῥεεὶ σὰν ἀπαλὸς ποταμός. Βολβέρων.
- 74 *Κεφαλή* τῆς νύμφης παρθένου εἶναι ὁ νοῦς καὶ ἡ βούλησί της, ὑψηλὴ σὰν τὸν *Κάρμηλον* στὶς ἀνατάσεις της. κι ἐπειδὴ *Κάρμηλος* θὰ πῇ *ἐπίγνωσις περιτομῆς* ἢ *ἐπιγινώσκων περιτομήν*, ἡ δὲ παρθένος διακρινόταν ὅχι γιὰ τὴν ἰουδαϊκὴν σαρκικὴν περιτομὴν ἀλλὰ γιὰ τὴν πνευματικὴν περιτομὴ τῆς σαρκικότητος, ἀξιώθηκε ν' ἀρέσῃ στὸ θεὸ καὶ νὰ γεννήσῃ τὸ Χριστό. Φίλιππος ὁ ἀπὸ Harveng.
- 75 *Κεφαλή* τῆς νύμφης παρθένου σὰν *Κάρμηλος* εἶναι ὁ Χριστός. *Κάρμηλος* θὰ πῇ *ἐπίγνωσις περιτομῆς*· διότι ὁ Χριστὸς περιέταμε τοὺς πιστοὺς του πνευματικῶς ἀπ' ὅλα τ' ἁμαρτωλὰ πάθη. Ἀλανὸς ὁ ἀπὸ Νήσων.
- 76 β'. *et comae capitis tui sicut purpura regis*
καὶ κόμαι κεφαλῆς σου ὡς πορφύρα βασιλέως
- Κεφαλή* ὁ Χριστός, *μαλλιά* οἱ μάρτυρες· τὸ αἷμα τοὺς τοὺς κάνει νὰ μοιάζουν μὲ κόκκινη βασιλικὴ πορφύρα. Ἰουστός Οὐργέλης, Ἀγγέλομος.
- 77 *Κεφαλή* ὁ νοῦς, *μαλλιά* οἱ λογισμοί. οἱ λογισμοὶ τοῦ ὁσίου νοός, βαμμένοι ἀπὸ τὴν οὐράνια χάρι, γίνονται οὐράνια διακόσμησι τῆς νύμφης ψυχῆς, ὥστε αὐτὴ νὰ ἐπιθυμῇ νὰ κοκκινίσῃ

στό αίμα τοῦ μαρτυρίου σὰν *πορφύρα* γιὰ τὸ βασιλέα Χριστό, μιμούμενη τὸ (ματωμένο) σταυρικό πάθος ἐκείνου, ὥστε καὶ νὰ συναντηθῇ μαζί του. Γρηγόριος Α΄ Ῥώμης, Βέδας, Χάυμων, Βρούνων.

78 *Κεφαλὴ* ὁ νοῦς, *μαλλιά* οἱ λογισμοί. μὲ τὸ νοῦ οἱ λογισμοὶ κυβερνῶνται ἔτσι, ὥστε νὰ ἐνδιατρίβουν στὸν *Κάρμηλον*, στὶς κορυφές, στοῦ (μαρτυρικό) πάθος ποὺ τυποῦται μὲ τὴ λέξι *πορφύρα*. Ἀλκουῖνος, Ἀγγέλομος, Πέτρος Δαμιανός, Θωμᾶς Κιστερικιανός, Ψευδοκασσιόδωρος, Ψευδισίδωρος, ἀνώνυμος τοῦ IB' αἰῶνος.

79 Οἱ θαλάσσιες *πορφύρες*, ποὺ περιτμήθηκαν (= ἀποτμήθηκαν, σφάχτηκαν), χύνουν (ὁσιακὰ - ἀσκητικὰ) δάκρυα *πορφυροῦ χρώματος*, μὲ τὰ ὁποῖα, ὅταν μαζευτοῦν πολλὰ, γίνεται ἡ βαφὴ τοῦ πορφυροῦ χρώματος. Βαλαφρίδος Στραβός, Ὁνώριος Αὐγουστοδύνου.

80 *Μαλλιά τῆς κεφαλῆς* εἶναι οἱ αἰσθήσεις τῆς καρδίας ποὺ μοιάζουν μὲ *πορφύραν βασιλέως*, δηλαδὴ μὲ τὸ αἵματοβαμμένο σταυρικό πάθος τοῦ Χριστοῦ, τὸ χλευασμένο καὶ μὲ τὴν *πορφύραν* ποὺ τοῦ φόρεσαν γιὰ χλεύη· ἐκεῖνος ὅμως φόρεσε *πορφύραν*, δηλαδὴ ἔγινε βασιλεύς, στ' ἀληθινά. Ῥούπερτος.

81 *Μαλλιά τῆς κεφαλῆς*, δηλαδὴ πλησιέστατοι πρὸς τὴν κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας, εἶναι οἱ ὄντως ἀκτήμονες μοναχοὶ καὶ πλησιέστατοι πρὸς τὸ Χριστό· καὶ εἶναι τὸ κόσμημα τῆς κεφαλῆς του. αὐτοὶ εἶναι ὡς *πορφύρα βασιλέως*, δηλαδὴ μιμηταὶ τοῦ (αἵματοβαμμένου) πάθους τοῦ βασιλέως Χριστοῦ. Ἀνσελμος.

82 *Μαλλιά τῆς κεφαλῆς* τῆς ἐκκλησίας εἶναι οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἡγέτες, διότι κοσμοῦν τὴν ἱερωσύνη σὰν κεφαλὴ καὶ προστατεύουν τὴ δικαιοσύνη σὰν ὀπλίτες. ἡ *πορφύρα*, ποὺ βάφεται μὲ αἷμα ψαριοῦ (*piscis*), εἶναι τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ ποὺ ψήθηκε σὰν ψάρι στὴ φωτιὰ τοῦ σταυροῦ, ἀφοῦ πιάστηκε στοῦ πέλαγος τοῦ κόσμου τούτου μὲ τὸ ἀγκίστρι τοῦ θανάτου. Ὁνώριος Αὐγουστοδύνου (νομίζει ὅτι ἡ θαλάσσια πορφύρα εἶναι ψάρι).

83 *Μαλλιά τῆς κεφαλῆς*, τοῦ Χριστοῦ, εἶναι οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ ἄλλοι ἅγιοι, καὶ κάθε ἐνάρετη ψυχὴ, ποὺ κρέμονται ἀπὸ τὸ Χριστὸ σὰ μαλλιά κεφαλῆς. καὶ μ' αὐτὰ τὰ μαλλιά ὑφαίνεται ἡ *πορφύρα τοῦ βασιλέως* Χριστοῦ. Βολβέρων.

84 Τὰ *μαλλιά τῆς κεφαλῆς* τῆς νύμφης παρθένου Μαρίας, δηλαδὴ οἱ ἅγιοι λογισμοὶ τῆς, εἶναι ἐκεῖνα ποὺ περιέβαλαν καὶ στόλισαν ὡς *πορφύρα βασιλέως* τὸ Χριστό. Φίλιππος ὁ ἀπὸ Harveng.

85 *Μαλλιά τῆς κεφαλῆς* τῆς νύμφης παρθένου Μαρίας εἶναι ὅλοι οἱ πιστοί. ὅταν αὐτοὶ βαφοῦν, γίνονται *πορφύρα τοῦ βασιλέως*.

ως Χριστοῦ, καθὼς κοσμοῦνται μὲ τὸ αἷμα του. Ἄλανὸς ὁ ἀπὸ Νήσων.

86 γ'. *vincta canalibus* - δεδεμένη ἐν δεξαμεναῖς

Ὅταν βάφονται τὰ ἄκλωστα μαλλιά ἢ τὰ κλωσμένα μάλλινα νήματα ἢ τὰ μάλλινα ὑφάσματα, οἱ δέσμες των (= οἱ κοῦκλες, τὰ κουβάρια, οἱ τσιλέδες) προσδένονται στίς βαφικὲς δεξαμενές, μέσα στίς ὁποῖες διοχετεύεται τὸ βαφικὸ αἷμα τῆς πορφύρας, (προφανῶς γιὰ νὰ μὴν ἐπιπλέουν, ἀλλὰ νὰ μένουν καταβυθισμένα καὶ νὰ βάφονται καλά). ἔτσι καὶ οἱ ἅγιοι εἶναι πάντοτε προσδεδεδεμένοι καὶ συνδεδεδεμένοι μὲ τὰ ντεπόζιτα τῶν σωτηρίων διδασχῶν. Ἰουστὸς Οὐργέλης, Ἀλκουῖνος, Ἀγγέλομος.

87 Οἱ σκέψεις τοῦ ὁσίου νοδὸς τῆς νύμφης ψυχῆς προσδένονται - προσκολλῶνται στίς δεξαμενές τῶν Ἀγίων Γραφῶν, γιὰ ν' ἀρδεύωνται ἀπὸ τὸν οὐράνιο Νυμφίο. ἔτσι ὅλες μαζί οἱ νύμφες ψυχῆς γίνονται ἡ πορφυρῇ βασιλικῇ στολῇ τοῦ Νυμφίου. Γρηγόριος Α' Ῥώμης, Βολβέρων.

88 Ἡ δεξαμενὴ ποὺ δέχεται τὴν πορφύρα τοῦ βασιλέως εἶναι οἱ ψυχῆς τῶν πιστῶν τοῦ Χριστοῦ, τὰ δὲ ἄκλωστα μαλλιά ποὺ βάφονται πορφυρᾷ, γιὰ νὰ στολίσουν ἔπειτα σὰ στολὴ τὸ βασιλέα, εἶναι ἡ ταπεινοφροσύνη ἡ δεμένη καὶ ριζωμένη στίς ψυχῆς ἐκεῖνες· αὐτὴ στὸ ἀποκορύφωμά της εἶναι συνεχῆς μνήμη τοῦ σταυρικοῦ πάθους τοῦ Κυρίου καὶ ὁ ζῆλος γιὰ μίμησίν του. Βέδας, Χάυμων, Βρούνων, Ἄλανὸς ὁ ἀπὸ Νήσων.

89 *Canales* (= δεξαμενές βαφῆς), τὰ ἑλληνιστὶ λεγόμενα *βάτια*, ποὺ ὑποδέχονται τὴν πορφύρα τοῦ βασιλέως Χριστοῦ, εἶναι οἱ χοροὶ τῶν πιστῶν. τὸ μαλλὶ ποὺ βάφεται μέσα στίς δεξαμενές αὐτές, γιὰ νὰ γίνῃ ἔνδυμα τοῦ βασιλέως, εἶναι ἡ κατὰ τὸ (μαρτυρικό) πάθος ταπείνωσης, ἡ ὁποία εἶναι δεμένη σὲ δέσμες μέσα στίς δεξαμενές, ὅταν μὲ σταθερὴ καρδιά ἡ ἀρετὴ αὐτὴ καὶ ἡ ἀδιάλειπτη μνήμη τοῦ σταυροῦ τοῦ Κυρίου *ἱμαντώνουν*, ἥτοι ἐμψυχώνουν, γιὰ τὴν παραμονή, δηλαδὴ τὴν ὑπομονή, τὴν πορφύρα τοῦ βασιλέως Χριστοῦ, δηλαδὴ τὸ (αἱματοβαμμένο) πάθος του, ἔχοντας οἱ πιστοὶ πάντοτε στὴ μνήμη τους, καὶ προπαρασκευασμένοι γιὰ μίμησι, θ' ἀναστηθοῦν μαζί μὲ τὸ Χριστό. Βαλαφρῖδος Στραβός, Ἀγγέλομος, Χάυμων, ἀνώνυμος τοῦ IB' αἰῶνος, Ψευδοκασσιόδωρος, Ψευδισίδωρος.

90 Δεδεμένη λέγεται ὅτι εἶναι ἡ πορφύρα αὐτὴ, ἐπειδὴ οἱ χορεῖς τῶν ἁγίων εἶναι προσηλωμένες καὶ σταθεροποιημένες στὸ φόβο καὶ στὸν ἔρωτα τοῦ Χριστοῦ, καὶ δὲν μποροῦν ποτὲ νὰ χωριστοῦν ἀπὸ τὴ χάρι του. Χάυμων.

- 91 *Δεξαμενές* είναι οί νόες τῶν ἁγίων, ὅπως στίς δεξαμενές χύνεται τὸ αἷμα τῆς πορφύρας, γιὰ νὰ βουτηχτοῦν σ' αὐτὸ τὰ *ἔρια*, ἔτσι καὶ στοὺς νόες τῶν ἁγίων ἐγκατοικεῖ ἡ ἀδιάλειπτη μνήμη τοῦ πάθους τοῦ Κυρίου, καὶ ἔτσι ἡ κάθε εὐσεβῆς ψυχὴ κατὰ κάποιον τρόπο βάφεται μὲ αἷμα, γιὰ νὰ μιμηθῇ τὴν *πορφύρα τοῦ βασιλέως* Χριστοῦ. ἔτσι γινόμαστε σύμμορφοι τοῦ σωτῆρος μας, γιὰ νὰ γίνουμε καὶ συγκληρονόμοι του. Πέτρος Δαμιανός.
- 92 Ὅπως ἡ πορφύρα, ὅσο βαθύτερα καὶ περισσότερο χρόνο παραμείνῃ *δεμένη στίς δεξαμενές* τῶν βαφῶν, τόσο καλλίτερα βάφεται καὶ πολυτιμότερη γίνεται, ἔτσι καὶ τὸ πάθος τοῦ Ἐκλεκτοῦ, ὅσο περισσότερο προηγήθηκε ὅλων τῶν θυσιῶν στὸ θεῖο σχέδιο, τόσο ἐνδοξότερο εἶναι· τὰ ἀπόρρητα τοῦ σχεδίου αὐτοῦ εἶναι οἱ *δεξαμενές*, ἀπὸ τίς ὁποῖες ῥέει ἡ πολύτιμη βαφή, μὲ τὴν ὁποία ὁ Ἐκλεκτός αὐτός, ὁ λαμπρὸς στὴν παρθενία, μὲ τὸ θάνατο καὶ τὸ πάθος του ἔγινε καὶ *παραμένει* αἰωνίως κοκκινισμένος, καὶ θεὸς ἐνδοξὸς καὶ ἄνθρωπος ὥραϊος, καὶ σὲ ἀμφοτέρους τίς φύσεις του βασιλεὺς νικηφόρος παντοῦ καὶ πάντοτε. Ῥούπερτος.
- 93 *Πορφύρα δεδεμένη στίς δεξαμενές*, ἥτοι στίς καρδιές καὶ στοὺς λογισμούς, γιὰ νὰ προδιαθέσῃ τοὺς μιμητὰς τοῦ Χριστοῦ ὄχι μόνο ἐξωτερικῶς ἀλλὰ καὶ ἐσωτερικῶς, εἶναι αὐτοὶ οἱ μιμηταί. *δεξαμενές (cannales)* λέγονται τὰ ἀγγεῖα (*vasa*) ἐκεῖνα στὰ ὁποῖα βάφονται οἱ πορφύρες· καὶ ὅπως ἡ πορφύρα βάφεται τόσο καλλίτερα, ὅσο καλλίτερα εἶναι *δεμένη στὴ δεξαμενὴ*, ἔτσι καὶ αὐτοὶ συσσωματώνονται στὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ τόσο καλλίτερα, ὅσο πιὸ πολὺ συμπάσχουν ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς. Ἀνσελμος.
- 94 *Δεξαμενές* εἶναι ἡ ἔκχυσι τοῦ ἁγίου πνεύματος ἢ ἡ καρδιά ἢ ἡ συνείδησι. οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἡγέτες, ἔχοντας ὑπόδειγμα τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ, χύνουν τὴ ζέσι τους γιὰ τὸ Χριστό, γιὰ νὰ ὑφάνουν τὴ στολὴ τοῦ βασιλέως Χριστοῦ, ποὺ εἶναι *πορφύρα δεμένη στίς δεξαμενές*, διότι τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ εἶναι καρφωμένο στίς καρδιές των μὲ τὴν ἔκχυσι τοῦ ἁγίου πνεύματος· ἢ εἶναι *δεμένο στίς δεξαμενές*, δηλαδὴ βρίσκεται δίπλα στίς δωρεές τοῦ ἁγίου πνεύματος. Ὁνώριος Αὐγουστοδούνου.
- 95 Ὅπως τὰ *ἔρια*, ποὺ θὰ κάνουν τὴν πορφύρα, ὅσο πιὸ καλὰ *δεμένα* εἶναι *στίς δεξαμενές*, τόσο καλλίτερα βάφονται, ἔτσι καὶ οἱ νόες τῶν ἁγίων, ὅσο πιὸ προσηλωμένοι εἶναι στὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ καὶ στίς ἅγιες *δεξαμενές* τῶν Γραφῶν, τόσο πιὸ πολὺ φλέγονται ἀπὸ τὸν ἔρωτά του μὲ τὴν ἀρετὴ, καὶ τόσο πιὸ πολὺ διαλάμπει μὲ τὴν ἀγάπη καὶ ἡ σκηνὴ καὶ *βασιλικὴ πορφύρα* τοῦ Χριστοῦ, δηλαδὴ ἡ ἐκκλησία. Βολβέρων.

96 Ἡ πορφύρα τῶν μαλλίων, δηλαδή τῶν ἁγίων λογισμῶν, τῆς νύμφης παρθένου Μαρίας βάφεται κόκκινη *δεμένη* με τὴν πίστι καὶ τὴν ἀγάπη *στο* (ματωμένο) *πάθος* τοῦ Χριστοῦ, ὅπως τὰ μάλλινα νήματα εἶναι *δεμένα κατὰ δέσμες* (κουκλές, κουβάρια, τσιλέδες) *στὶς δεξαμενές* τῶν βαφείων. Φίλιππος ὁ ἀπὸ Harveng¹².

97 Ἐὰν πέρα ἀπὸ τὶς καββαλιστικὲς ἐρμηνεῖες ὅλων τῶν ἀρχαίων ἐρμηνευτῶν, Ἰουδαίων κι ἐλληνογλώσσων ἢ λατινογλώσσων Χριστιανῶν, ἀναζητηθῇ τὸ πῶς καταλάβαιναν κατ' ἀρχὴν ὁ καθένας τους τὸ κείμενο καὶ πῶς ἐννοοῦσαν μιὰ προκαββαλιστικὴ ἐξήγησί του, προκύπτουν οἱ ἐξῆς ἐξηγήσεις τῶν Ἰουδαίων, τῶν Ἑλλήνων Χριστιανῶν, καὶ τῶν Λατίνων Χριστιανῶν.

1. Τῶν Ἑλλήνων Χριστιανῶν (ἀναγνωστῶν τῶν Ο')

Ἡ κεφαλὴ σου ψηλὴ σὰν τὸν ψηλὸ Κάρμηλο
(ἢ πλούσια σὲ μαλλιά σὰν τὸ δασωμένο Κάρμηλο),
τὰ μαλλιά σου βαμμένα πορφυρᾷ σὰν τὸ πορφυρὸ ἐνδυμα
(ἢ χρυσόχρωμα ξανθὰ σὰν τὴ χρυσοκέντητη πορφύρα)
(ἢ λυτὰ - ἀνεμιζόμενα σὰν τὴν ἀνεμιζόμενη πορφυρῇ χλαμύδα
τῶν ἄρματοδρόμων).
ὁ βασιλεὺς τρέχει (μὲ ἄρμα) δεμένος καλὰ (μὲ ζῶνες ἀσφαλείας).

2. Τῶν Ἰουδαίων τῆς Ταργούμ (ἀναγνωστῶν τοῦ μασοριτικοῦ)

Ἡ κεφαλὴ σου (φοβερὴ) σὰν τὸν Κάρμηλο (τὸ φοβερό),
τὰ μαλλιά σου βαμμένα πορφυρᾷ σὰν τὴν πορφύρα τοῦ βασιλέως,
καὶ δεμένα στὶς δεξαμενές βαφῆς.

3. Τῶν Λατίνων Χριστιανῶν (ἀναγνωστῶν τῆς βουλγάτας)

Ἡ κεφαλὴ σου εἶναι ψηλὴ σὰν τὸν ψηλὸ Κάρμηλο
(ἢ πλούσια σὲ μαλλιά σὰν τὸ δασωμένο Κάρμηλο),
τὰ μαλλιά σου βαμμένα πορφυρᾷ σὰν τὴν πορφύρα τοῦ βασιλέως,
καὶ δεμένα στὶς δεξαμενές βαφῆς.

οἱ Λατῖνοι δηλαδή ἀκολουθοῦν στὸ μὲν πρῶτο κόμμα τοῦ στίχου τοὺς Ἑλληνας Χριστιανούς, στὰ δὲ ἄλλα δύο κόμματά του τοὺς Ἰουδαίους.

98 Ἔτσι ἐννόησε τὸ στίχο αὐτὸ τοῦ Ἄσματος ἡ ἀρχαιότης. ὁ ἄκρατος πολupoίκιλος καὶ ἀχαλίνωτος καββαλισμὸς τῶν ἐρμηνευτῶν, ἐφευρημένος γιὰ τὸ Ἄσμα ἀπὸ τὸν Ἰουδαῖο ράββινο Ἀκιβά († 135 μ.Χ.) καὶ μεταφυτευμένος στὴ χριστιανικὴ ἐκκλησία ἀπὸ τὸν Ὀριγένη († 254), εἶναι τέτοιος, ποὺ ἂν κανεῖς τὸν ἐκλάβη στὰ σοβαρά, μπορεῖ μ' αὐτὸν νὰ βγάλῃ ἀπὸ τὴν Ἀγία Γραφὴ ὁ-

ποιαδήποτε ήθική, οποιοδήποτε δόγμα, κι οποιαδήποτε ιστορία. είναι φρικαλέο και μόνο να τὸ σκέφτεται κανείς· και ἰσοδύναμο μὲ τὴν ἐξαφάνισι τῆς Βίβλου βέβαια.

* * *

- 99 Νεώτερα ἐξηγητικά ὑπομνήματα στὸ Ἄσμα ἐξήτασα 62 ξένα (λατινόγλωσσα, ἀγγλικά, γερμανικά, γαλλικά, ἰταλικά, ἰσπανικά· ῥωμαιοκαθολικά, ἀγγλικανικά, καὶ προτεσταντικά), διαλέγοντας, ὅσο μποροῦσα, τὰ καλλίτερα· καὶ 7 ἑλληνικά καὶ ὀρθόδοξα, δηλαδή ὅλα τὰ ὑπάρχοντα. ἀπὸ τοὺς ὑπομνηματιστὰς κανεὶς ξένος δὲν ἐρμηνεύει τὸ κείμενο τῶν Ο΄. οἱ 14, ὅλοι ῥωμαιοκαθολικοί, δηλώνουν ὅτι ἐρμηνεύουν τὸ λατινικὸ κείμενο τῆς βουλγάτας, πρᾶγμα ποὺ ἀληθεύει· οἱ 27 ἀφίνουν νὰ ἐννοηθῇ ὅτι ἐρμηνεύουν ὁ καθένας μιὰ ἀπὸ τὶς προεξετασμένες 5 παλιές εὐρωπαϊκὲς μεταφράσεις τῆς Βίβλου, αὐτὴ ποὺ ἔχει ὁ καθένας στὴ δική του γλῶσσα· καὶ οἱ 21 ἐπαγγέλλονται ὅτι ἐρμηνεύουν κατ' εὐθεϊαν τὸ μασοριτικὸ κείμενο, χωρὶς αὐτὸ καὶ ν' ἀληθεύῃ, παρὰ μόνο σὲ
- 100 μία περίπτωσι. αὐτοὶ λοιπὸν ἰσχυρίζονται αὐτὸ ποὺ ἐπαγγέλλονται, μόνο ἐπειδὴ εἶναι βέβαιοι ὅτι ἡ εὐρωπαϊκὴ μετάφρασι, ποὺ ἐρμηνεύει στὴν πραγματικότητα ὁ καθένας τους, ἀποδίδει ἀκριβῶς τὸ μασοριτικόν· γιὰ νὰ ἐνισχύσουν μάλιστα τὴν πειστικότητά τους, συχνὰ διακοσμοῦν τὰ λεγόμενά τους μ' ἐκεῖνα τὰ ὑπέρμαυρα ἀριστερόστροφα ἀραμαϊκὰ στοιχεῖα τοῦ μασοριτικοῦ, ποὺ γιὰ τοὺς ἀναγνώστες δὲν εἶναι ἀναγνώσιμα ἀλλὰ μόνο φόβητρα, ὥστε νὰ μὴ διανοηθῇ κανεὶς ὅτι οἱ ἐρμηνευταὶ αὐτοὶ δὲν ἔχουν στὴν πραγματικότητα πρόσβασι στὸ ἀραμαϊκὸ κείμενο, πρᾶγμα ὅμως ποὺ ἀπὸ ἕναν εἰδήμονα ἐλέγχεται. οἱ ἐρμηνευταὶ αὐτοὶ διαλέγουν τὶς ἀραμαϊκὲς λέξεις τῆς ἐπιδείξεώς των ἢ ἀπὸ τὴν παλιὰ πολὺγλωσση ἔκδοσι τοῦ B. Walton ἢ ἀπὸ κάποιες ἄλλες παρόμοιες «πηγές», μὲ πολλὴ φειδῶ, καὶ τὶς χειρίζονται μὲ πολλὴ προσοχή, μόνο γιὰ τὴν ἐπίδειξί τους. ἡ προσοχή τους ὅμως δὲν τοὺς καλύπτει πάντοτε. μόνον ὁ Γερμανὸς F. Würthwein ἔχει
- 101 πράγματι τὸν ἔλεγχο τοῦ μασοριτικοῦ κειμένου. ἀπὸ τοὺς Ἑλληνες ἐρμηνευτὰς μόνο ἕνας ἐπαγγέλλεται ὅτι ἐρμηνεύει κατ' εὐθεϊαν τὸ μασοριτικόν, χωρὶς πάλι αὐτὸ ν' ἀληθεύῃ· καὶ αὐτὸς κάνει ὅ,τι κάνουν οἱ 20 προειρημένοι. οἱ λοιποὶ 6 Ἑλληνες ἐπαγγέλλονται ὅτι ἐρμηνεύουν τὸ κείμενο τῶν Ο΄, ἀλλ' οὔτε κι αὐτὸ ἀληθεύει, ἀκόμη καὶ ὅταν δίπλα στὴ μετάφρασί τους παραθέτουν αὐτὸ τὸ κείμενο. στὴν πραγματικότητα ἐρμηνεύουν κι αὐτοὶ τὸ κείμενο ἢ τῆς βουλγάτας ἢ μιᾶς ἀπὸ τὶς 3 παλιές εὐρωπαϊκὲς με-

102 ταφράσεις, τῆς γερμανικῆς τοῦ Λουθήρου, τῆς γαλλικῆς του Olivétan, καὶ τῆς ἰακωβιανῆς ἀγγλικῆς, ἀνάλογα μὲ τὸ ποιά εἶναι τὰ βασικά ξενόγλωσσα βοηθήματά τους, ἀπὸ τὰ ὅποια ἡ ἐξάρτησί τους εἶναι ἰσχυρή. ἔτσι, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Γερμανὸ πού μνημόνευσα, κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἐρμηνευτὰς τοῦ Ἰσματος δὲν ἐρμηνεύει τὸ κείμενο τῆς Βίβλου, τὸ τῶν Ο΄ ἢ τὸ μασοριτικό –δὲν συζητῶ στὸ σημεῖο αὐτὸ ποιὸ ἀπὸ τὰ δυὸ εἶναι τὸ αὐθεντικὸ κείμενο–, ἀλλὰ κάποια μετάφρασί του. καὶ τὰ 6 δὲ εὐρωπαϊκὰ αὐτὰ ἔργα τοῦ μεσαίωτος, λατινικὴ γερμανικὴ γαλλικὴ ἰσπανικὴ ἰταλικὴ καὶ ἀγγλικὴ μετάφρασι, εἶναι, ἀμέσως ἢ ἐμμέσως, μεταφράσεις τοῦ κατὰ καιροὺς μασοριτικοῦ «κειμένου» πού ἔγιναν ὅλες ἀπὸ Ἰουδαίους τῆς μετὰ Χριστὸν ἐποχῆς, καὶ ὄχι ἀπὸ Χριστιανούς. καὶ ἐξηγοῦμαι.

103 Τὴ βουλγάτα τῆς Π. Διαθήκης ὁ Ἱερώνυμος ὁμολογεῖ κατ' ἐπανάληψιν¹³ ὅτι τὴν ἔκανε στὴ Βηθλεὲμ μαζί μὲ τὸν Ἰουδαῖο ῥαββῖνο Baranina (Bār Ἀνανία;), μακρινὸ μαθητικὸ ἀπόγονο τοῦ μεγάλου ἀντιχριστιανοῦ ῥαββὶ Ἀκιβά, μέλους τοῦ συνεδρίου τῆς Ἰαμνείας καὶ ἀμέσου διδασκάλου τόσο τοῦ μεταφραστοῦ Ἀκύλα ὅσο καὶ τοῦ Βαρχωχεβά, ἀρχηγοῦ τῆς ἐπὶ Ἀδριανοῦ δευτέρης ἰουδαϊκῆς ἐπαναστάσεως (132-135), τῆς ἰδιαζόντως ἀντιχριστιανικῆς, καὶ μεγάλου διώκτου τῶν Χριστιανῶν· ὁ Βαρανίνα μετέφραζε τὸ τότε ἄστικτο μασοριτικό, ἀρκετὰ διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ φωνηεντισμένο μασοριτικὸ τοῦ Ι΄ αἰῶνος, πού σώζεται σήμερα, κι ὁ Ἱερώνυμος φρόντιζε μόνο τὴν ὀρθοέπεια τῆς λατινικῆς μεταφράσεως τοῦ Ἰουδαίου. αὐτὸς ὁ ἀπὸ τὸν Ἀκιβά ἐμπνεόμενος Βαρανίνα ἐνέπνευσε στὸν Ἱερώνυμο τὸ φαρμακερὸ ἐκεῖνο μῖσος τοῦ ἐναντίον τοῦ κειμένου τῶν Ο΄ ἦταν δὲ ὁ Ἀκιβά ἐκεῖνος πού «ἐπεξεργάστηκε» κατὰ τὴν Ταλμούδ τὸ ἑβραϊκὸ κείμενο τῆς Βίβλου¹⁴, ἔβαλε τὸν Ἀκύλα νὰ κάνῃ ἄλλη ἐλληνικὴ μετάφρασί της ἀπὸ τὸ δικό του κείμενο, ἡ ὅποια μετάφρασι διατυμπανίστηκε ὡς «δεύτεροι Ἑβδομήκοντα», ἔπεισε τοὺς μαθητάς του ὅτι ἡ πιὸ μαύρη ἀποφράς ἡμέρα τοῦ Ἰσραὴλ εἶναι ἐκείνη κατὰ τὴν ὅποια ἔγινε ἡ μετάφρασι τῶν Ο΄ πού χρησιμοποιοῦν οἱ Χριστιανοί, καὶ τοὺς ὥρκισε ἓνα πρᾶγμα νὰ μισοῦν στὴ ζωὴ τους πάνω ἀπ' ὅλα, τὴ μετάφρασι τῶν Ο΄. καὶ ἡ ἀπόπνοια τῆς ἐντολῆς του ἐκείνης ἔφτασε μέχρι καὶ τὸ Χριστιανὸ Ἱερώνυμο· σὲ τέτοιο βαθμὸ μάλιστα, πού ὁ Ἱερώνυμος φιλοδοξοῦσε νὰ μεταφράσῃ στὴν ἐλληνικὴ τὴν Π. Διαθήκη, σὰν τὸν Ἀκύλα νὰ ποῦμε, ἀπὸ τὴ δική του λατινικὴ μετάφρασι, τὴ βουλγάτα, πού ἔγινε, ὅπως ὁ ἴδιος καυχᾶται, δηκτικώτατα γιὰ τοὺς Ο΄, *σύμφωνα μὲ τὴν ἑβραϊκὴ ἀλήθεια (iuxta veritatem hebraicam)*¹⁵. κι ἔβαλε πράγματι κι αὐτὸς τὸ

νεαρὸ μαθητὴ τοῦ Σωφρόνιο *ἄντρα τῆς πιὸ ὑψηλῆς μορφώσεως (virum apprime eruditum)* καὶ μετέφρασε ἀπὸ τῆ βουλγάτα στὴν ἑλληνικὴ τοὺς Προφῆτας καὶ τοὺς Ψαλμοὺς¹⁶, μὲ σκοπὸ νὰ ἐκτοπίσῃ ἀπὸ παντοῦ τὸ μίasma τῶν Ο΄, καὶ νὰ τὸ ἀντικαταστήσῃ καὶ στὴν ἑλληνογλωσσὴ ἐκκλησίᾳ, ὥστε γιὰ ὅλη τὴν οἰκουμένη ἡ Βίβλος νὰ περνᾷ ἀπὸ τὸ δικό του χέρι· δηλαδὴ ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Βαρανίνα.

104 Ἡ γερμανικὴ μετάφρασι τοῦ Λουθήρου (1534) καὶ ἡ γαλλικὴ τοῦ Olivétan (1535) εἶναι μεταφράσεις τῆς βουλγάτας τοῦ Ἱερωνύμου, ὅχι χωρὶς παρανοήσεις καὶ λάθη.

105 Μετὰ τὶς δύο παραπάνω ἔγινε ἡ ἰουδαϊκὴ ἰσπανικὴ μετάφρασι ἡ λεγομένη τῆς Φερράρας (1553), μετάφρασι τοῦ μεταγενεστέρου καὶ φωνηεντισμένου μασοριτικοῦ τοῦ Ι΄ αἰῶνος.

106 Μὲ τυφλοσύρτη πλέον αὐτὴ τὴν ἰσπανόγλωσσον μετάφρασι ἔγιναν «ἐκ τῶν θείων ἀρχετύπων» ἡ «χριστιανικὴ» ἰσπανικὴ μετάφρασι (1569), ἡ ἰταλικὴ (1607), καὶ ἡ ἱακωβιανὴ ἀγγλικὴ (1611).

107 Ὅτι οἱ σημερινοὶ ἐρμηνευταὶ τοῦ Ἰσραήλ, Ἕλληνες καὶ ξένοι, ὀρθόδοξοι καὶ ἀλλόδοξοι, δὲν ἐρμηνεύουν μὲν ποτὲ τὸ κείμενον τῶν Ο΄, ἀλλ’ οὔτε καὶ τὸ μασοριτικὸ ἐρμηνεύουν ἅμεσα· πρὸς αὐτὸ μόνον προσανατολίζονται, ἀλλ’ ἔχουν πρὸς αὐτὸ μιὰ ἔμμεση πρόσβασιν, ὅχι χωρὶς διαλείψεις καὶ παρανοήσεις, μέσῳ τῆς βουλγάτας καὶ τῶν 5 παλίων εὐρωπαϊκῶν μεταφράσεων.

108 Στὴν ἐρμηνεία τοὺς οἱ ξένοι καὶ οἱ Ἕλληνες ὑπομνηματίζονται τοῦ Ἰσραήλ δὲν μποροῦν ποτὲ νὰ ξεπεράσουν τὶς 6 προειρημένες ἔμμεσες μεταφράσεις τοῦ ἀρχαιοτέρου ἢ ὀψιμωτέρου μασοριτικοῦ, οὔτε νὰ πλησιάσουν τοὺς Ο΄. ὅταν κανεὶς ξέρῃ τί λέν οἱ 6 αὐτὲς μεταφράσεις, δὲν χρειάζεται κανένα νεώτερον ὑπομνημα τοῦ Ἰσραήλ. εἶναι σὰ νὰ ἔχῃς ἓνα ἀκέραιο ἀρχαῖον χειρόγραφο ἑνὸς κειμένου καὶ πολλὰ ἅμεσα ἀντίγραφα τοῦ· ξέρουν οἱ κριτικοὶ τῶν κειμένων ὅτι τέτοια χειρόγραφα, χαρακτηριζόμενα ὡς ἀπόγραφα καὶ τιθέμενα στὴν ἄκρην, δὲν χρησιμοποιοῦνται ποτὲ στὴν ἔκδοσιν ἑνὸς κειμένου.

109 Εἰδικώτερα ἔχω παρατηρήσει ὅτι οἱ νεώτεροι ὑπομνηματίζονται τοῦ Ἰσραήλ, ξένοι καὶ Ἕλληνες, εἶναι τόσο ἀγκιστρωμένοι σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς δύο ἐρμηνευτικὰς ἐκδοχὰς ποὺ ἀπορρέουν ἀπὸ τὶς σφαλερὲς ἐκ σφαλερῶν πέντε μητρικὰς εὐρωπαϊκὰς μεταφράσεις τοῦ στίχου, ὥστε παρ’ ὅλη τὴν προσπάθειά τους νὰ ξεφύγουν λίγο μερικὰς φορὲς, λεκτικῶς μόνον, στὴν οὐσίαν δὲν ξεφεύγουν ἀπ’ αὐτὰς οὔτε ἐλάχιστα. ἐξετάζοντας τὶς ἐρμηνεῖς τῶν πα-

- ρατήρησα ὅτι τὸ μόνο στὸ ὁποῖο πρωτοτυποῦν εἶναι ὅτι λίγες φορές, ἀντὶ ν' ἀκολουθήσουν τὴ μία ἢ τὴν ἄλλη ὁμάδα ἀπὸ τὶς πέντε μητρικὲς μεταφράσεις, κάνουν ἓνα συνδυασμό, ἓνα μίγμα ἀπὸ τὶς δύο· κι ὅτι οἱ συνδυασμοὶ τῶν μιγμάτων εἶναι ἀρκετοί. δὲν προσφέρουν ὅμως τίποτε τὸ καινούργιο καὶ τὸ διαφορετικό· καὶ κυρίως δὲν προσφέρουν τὴν ἐρμηνεία τοῦ στίχου, ποὺ γι' αὐτοὺς εἶναι πλέον μὲ τὶς συνθήκες αὐτὲς τὸ ἀκατόρθωτο. ἔτσι, καθὼς ὑποτάσσονται ὁμαδικῶς στὶς πέντε μητρικὲς εὐρωπαϊκὲς μεταφράσεις καὶ ταξινομοῦνται σὲ τρεῖς κατηγορίες, ἤτοι αὐτοὺς ποὺ ἀκολουθοῦν τὶς βόρειες καὶ προτεσταντικὲς μεταφράσεις, αὐτοὺς ποὺ ἀκολουθοῦν τὶς νότιες, κι αὐτοὺς ποὺ κάνουν μίγματα, ἡ ἐξέτασί τους ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν ὑστέρων ὅτι ὑπῆρξε περιττή. μοῦ ἔκανε ὅμως ἐντύπωσι ὅτι οἱ προτεστάντες ἐρμηνευταὶ ἔχουν κι αὐτοὶ τὴ δική τους «ἱερὰ παράδοσι», ποὺ τὴ θεωροῦν ἀπαραβίαστη πολὺ περισσότερο ἀπ' ὅσο θεωροῦν τέτοια οἱ ὀρθόδοξοι καὶ οἱ παπικοὶ τὴ δική τους παράδοσι.
- 110
- 111 Προκειμένου γιὰ τὸν ἐξεταζόμενο στίχο τοῦ ᾠσματος, εἶναι ἀπὸ κείνους ποὺ ἐπέδρασαν στὴν παραγωγή τῶν δυτικῶν εὐρωπαϊκῶν ἐρμηνειῶν τοῦ ᾠσματος. καὶ ἓνα ἀπὸ τὰ ἐρμηνευτικὰ κλειδιά ὑπῆρξε ἡ ἔννοια ἐκείνη τοῦ *καλάμου*, ποὺ μῆκε στὸ στίχο αὐτὸ μὲ τὸν Ἰερώνυμο· μετὰ τὴν παρανόησι τοῦ *canalibus* τῆς βουλγάτας ἀπὸ τὸ Λούθηρο καὶ τὴ διάδοσί της, τὸ κλειδί αὐτὸ τὸ καλάμινο δέσποσε στὴν ἐρμηνεία τοῦ ᾠσματος. οἱ μοῦκλες τῶν μαλλιῶν τῆς κοπέλλας, ποὺ ἐννοήθηκαν κάτω ἀπὸ τὸν παρείσακτο *κάλαμον*, γιὰ νὰ φαίνωνται καὶ νὰ λειτουργοῦν ὅπως λειτούργησαν, πρέπει τὰ μαλλιά τῆς κοπέλλας νὰ εἶναι λυτὰ καὶ ἀκάλυπτα (παρ' ὅλο ποὺ αὐτὸ ἦταν στὸν βιβλικὸ Ἰσραὴλ ἀδιανόητο), γεμάτα λάγνο μαγνητισμὸ γιὰ τοὺς ἄνδρες ποὺ τὰ βλέπουν· ὁπότε ὁ ὅλος ἔρωτας τοῦ ἀντρὸς τοῦ ᾠσματος πρὸς τὴν κοπέλλα φάνηκε κάποτε στοὺς ἐρμηνευτὰς σὰ μπλέξιμο, σὰν ἀναπάλλακτη ἐμπλοκὴ στὰ δίχτυα μιᾶς ἀράχνης, σὰν ἀμαρτωλὸς καὶ παράνομος ἔρωτας. κι ἐδῶ ἀκριβῶς ξεφύτρωσε καὶ φούντωσε ἡ συμβολὴ καὶ ἡ προσφορὰ τῆς νεώτερης ἐρμηνευτικῆς βιβλιογραφίας στὴν «κατανόησι» τοῦ ᾠσματος. πρῶτος ὁ Γερμανὸς προτεστάντης H. Ewald (1826), σπάζοντας τὸ ἀρχαῖο ἐπὶ τοῦ ᾠσματος ἐρμηνευτικὸ καθεστῶς, μὲ τὸ καλάμι τοῦ Ἰερωνύμου καὶ τὸ καλαμάκι τοῦ Λουθήρου ἀλίευσε μέσα στὸ ᾠσμα τὸν δεῦτερο ἐραστή τῆς κοπέλλας, τὸν παράνομο. ὁ νόμιμος «διαπιστώθηκε» ὅτι ἦταν βοσκὸς –μόνο ἀπλοϊκὸς βοσκὸς τῆς ἀγνῆς ὑπαίθρου θὰ μπορούσε νὰ εἶναι ὁ ἀθῶος–. ὁ παράνομος βρέθηκε βασιλεὺς –τί ἄλλο θὰ μπορούσε νὰ παρουσιάσῃ ἡ αὐλικὴ σαπίλα καὶ ἡ λα-
- 112

γνεία τοῦ βασιλικοῦ χαρεμιοῦ;—, βρέθηκε ὁ Σολομών ὁ πολύγαμος, ὁ πολυγαμώτατος, ὁ λάγνος, ὁ γεροπαραλυμένος, ὁ θρασύτατος λόγῳ τοῦ ἀξιώματός του καὶ κυνικὸς εὐδαιμονιστῆς, ποὺ δὲν μπορούσε παρὰ νὰ εἶναι καὶ μοιχὸς ποὺ ρίχνόταν καὶ στὶς ἀρραβωνιασμένες! καὶ σκάλωσε καὶ μπλέχτηκε ὁ πορνόγερος στὰ καρουλάκια τῆς ἀθῶας κοπέλλας, τῆς μνηστῆς τοῦ ἀθῶου βοσκοῦ, χωρὶς καμμιά ἀξιοπρέπεια, ὁλόκληρος βασιλιᾶς. ἄνοιξε σοβαρὲς πληγὲς στὴν εὐερέθιστη φαντασία τῶν προτεσταντῶν ἐρμηνευτῶν αὐτὸ τὸ καλάμι τοῦ Ἱερωνύμου. κι ἀφοῦ μὲ τὴν ἐρμηνευτικὴ δεινότητά τους ἐντοπίστηκε μέσα στὸ κείμενο καὶ συνελήφθη ἐπ' αὐτοφώρῳ ὁ δεῦτερος ἐραστὴς τῆς κοπέλλας, ὁ παράνομος, ἔπειτα σὰν ἀλυσιδωτὴ ἀντίδρασι ἐμφανίστηκαν στὴ ζηλότυπη κι ἀνταγωνιστικὴ φαντασία τῶν ὑπομνηματιστῶν, μέσα σ' ἐλάχιστα χρόνια, καὶ δύο ὁλόκληρα ζεύγη ἐραστῶν μέσα στὸ Ἄσμα, ἓνα ἀθῶο κι ἓνα ἀκόλαστο· καὶ θεοὶ καὶ θεὲς ζευγαρωμένοι ἄφθονοι, καὶ φοινικικοὶ καὶ ἀσσυροβαβυλωνιακοὶ καὶ αἰγυπτιακοί, καὶ στίφη ἐραστῶν καὶ γαμπρῶν, *θεῶν τε ἀνδρῶν τε*, καὶ νύφες ἀναρίθμητες, καὶ μυθικοὶ δαίμονες τῆς γονιμότητος, καὶ τυπικὰ μυσέως σὲ τάγματα Ἑσσειῶν, καὶ λαϊκὲς σάτιρες ἐναντίον τῆς βασιλικῆς αὐλῆς τοῦ Σολομώντος, ἢ καὶ τῶν Πτολεμαίων τῆς Αἰγύπτου, καὶ πρεσβεῖες χωρικῶν στὸ Σολομώντα γιὰ διατύπωσι παραπόνων, καὶ διάλογος τοῦ ναοῦ τῆς Ἱερουσαλὴμ μὲ τὶς κέδρους τοῦ Λιβάνου, καὶ διάλογος τοῦ Ἱεροβοὰμ μὲ τὶς 10 φυλὲς τοῦ Ἰσραήλ, καὶ διάλογος τοῦ ἡλίου μὲ τὴν ἡλιόλουστη Παλαιστίνη, καὶ ὅ,τι ἄλλο ἀδυνατεῖ νὰ συλλάβῃ μιὰ ὑγιὲς διάνοια· οἱ ἄνθρωποι λίγα καταλαβαίνουν καὶ πολλὰ φαντάζονται. ὅταν μελετοῦσα τὶς ἐρμηνεῖες τῶν αὐτῆς, ποὺ μπορούν νὰ τρελλάνουν ἄνθρωπο, ὥρες ὥρες μοῦ φαινόταν σὰν μὲ τὴν παρανόησι μεταξὺ Ἱερωνύμου καὶ Λουθήρου γύρω ἀπὸ τὸν *κάλαμον* νὰ συνέβη τὸ ἐξῆς· σὰ νὰ μετέφρασε κάποιος τὸ ὁμηρικὸ *χλωρόν* (λ 43) μὲ τὸ νεοελληνικὸ *κίτρινο*, ποὺ παράγεται ἀπὸ τὸ *κίτρον* ἥτοι λεμόνι, τὸ ὁποῖο ἔφερε ἀπὸ τὴν Ἰνδία στὴν Ἑλλάδα ὁ Μ. Ἀλέξανδρος, κι ἔπειτα 30 Ἀγγλοὶ καὶ Γερμανοὶ μεταφρασταὶ κι ἐρμηνευταὶ τοῦ Ὀμήρου, ποὺ τὸν προσπελάζουν μέσῳ τῆς νεοελληνικῆς μεταφράσεως ἐκείνου, νὰ ψάχνουν γιὰ λεμόνια στὸν Ὀμηρο, καὶ νὰ βρίσκουν στὸ κείμενό του ὄχι μόνο λεμόνια, ἀλλὰ καὶ καρπούζια καὶ μούσμουλα καὶ κεράσια καὶ μπανάνες καὶ ἀκτινίδια, καὶ ὅλα τὰ φρούτα ποὺ δὲν ὑπῆρχαν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα στὴν Ἑλλάδα. καὶ στὸ στίχο αὐτὸ ἡ νεώτερη ἐρμηνευτικὴ βιβλιογραφία δὲν προσφέρει τίποτε, καὶ σὲ τίποτε δὲν διαφέρει ἀπὸ τοὺς προεκτεθειμένους ἰουδαϊ-

κούς ταργουμιστικούς και τούς ὠριγενικούς και τούς λατινικούς νηπτικούς καββαλισμούς.

115 Ὑπάρχει κι ἓνας ἀριθμὸς ἐρμηνευτῶν, ὀρθοδόξων και παπικῶν, οἱ ὁποῖοι παραμένουν στὶς καββαλιστικὲς ἐρμηνεῖες τῶν ἀρχαίων, διαλέγοντας ὁ καθένας ὠρισμένες ἀπ' αὐτές. αὐτοὶ συνήθως ἐπικαλοῦνται τὸ κύρος τῶν ἀρχαίων και ἀνθολογοῦν τὰ σχετικὰ χωρία τους.

116 Ἡ ἀναδρομὴ μου στὶς προγενέστερες μεταφράσεις κι ἐρμηνεῖες τοῦ ἐν λόγῳ στίχου τοῦ Ἑσμάτος ἐγινε σὰ μιὰ γεωτρήσι γιὰ δειγματοληψία. ἔκανα στὴν Π. Διαθήκη 50 τέτοιες γεωτρήσεις, ἀπὸ τίς ὁποῖες δημοσιεύω αὐτή· διότι, γιὰ νὰ δημοσιευτοῦν ὅλες, θὰ χρειαζόταν μιὰ πολύτομη ἐγκυκλοπαίδεια γεμάτη κρινόμενες ἐρμηνευτικὲς και κριτικὲς ἀστοχίες. ἀπὸ τίς 50 γεωτρήσεις οἱ 46 εἶναι σὰν αὐτὴ σὲ ἓνα μόνο στίχο, οἱ δὲ 4 πολὺ ἐκτενέστερες. τίς 46 τίς ἔκανα, γιὰ νὰ δῶ ἂν αὐτὸ πὺ συμβαίνει στὸν ἐν λόγῳ στίχο, συναντᾶται και σ' ἄλλα σημεῖα τῆς Π. Διαθήκης, και τίς 4, γιὰ νὰ δῶ μὲ ποιά συχνότητα συμβαίνει. τὸ συμπέρασμα, πὺ βγῆκε, εἶναι ὅτι, ἂν ἡ διασπορὰ τῶν γεωτρήσεων και ἡ δειγματοληψία μου ὑπῆρξαν ἐπιτυχημένες, τὸ φαινόμενο αὐτὸ πρέπει νὰ συμβαίνει σ' ὁλόκληρη τὴν Π. Διαθήκη μία φορὰ ἀνὰ 3 στίχους κατὰ μέσον ὄρο. τέτοια τρύπια κόσκινα ἀπὸ λάθη εἶναι ἔναντι τοῦ κειμένου τῶν Ο' τόσο τὸ μασοριτικὸ κείμενο ὅσο και ὅλα τὰ παράγωγά του, εἴτε εἶναι αὐτὰ ἀρχαῖες και νεώτερες μεταφράσεις του εἴτε κι ἐρμηνευτικὰ ὑπομνήματα αὐτοῦ και ἐκείνων. δὲν ἀξίζει τὸν κόπο ν' ἀσχολῆται κανεὶς μ' αὐτά.

* * *

117 Γιὰ νὰ ἐρμηνεύσω τὸν ἐν λόγῳ στίχο τοῦ Ἑσμάτος, πὺ μόνο αὐτουνοῦ οἱ ἀνέκαθεν ἐρμηνεῖες συμπληρώνουν ἓναν ὀγκώδη τόμο, και μάλιστα χωρὶς νὰ τελεσφορήσουν, ἐξήτασα ὅλα τὰ πράγματα, πὺ ἀναφέρονται σ' αὐτόν, μὲ πολλὴ προσοχή κι ἐξαντλητικὴ ἔρευνα, γλωσσικὴ και πραγματολογικὴ, ἀκόμη κι ὅταν φαίνονται ὡς τὰ ἀπλούστερα πράγματα. διότι ἐκεῖ κάνουν τὰ λάθη τους οἱ ἐρμηνευταὶ πολλὲς φορές, ὅταν κάτι τὸ θεωροῦν ἐκ τῶν προτέρων πολὺ ἀπλὸ γνωστὸ κι εὐνόητο, και δὲν ἐρευνοῦν γι' αὐτὸ καθόλου, βέβαιοι ὅτι «τὸ ξέρουν καλά».

118 Οἱ κατὰ τὴ σημασία δευτερεύουσες και βοηθητικὲς λέξεις τοῦ στίχου, πὺ εἶναι δύο πτώσεις τῆς προσωπικῆς ἀντωνυμίας σὲ τρεῖς χρήσεις, σου σέ σου, δύο προθέσεις, ἐπὶ ἐν, ἓνας ἀπλὸς συμπλεκτικὸς σύνδεσμος, και, κι ἓνα παραβολικὸ τροπικὸ ἐπίρ-

ρημα σὲ δυὸ πανομοιότυπες χρήσεις, ὡς (ὡς *Κάρμηλος*, ὡς *πορφύρα*), εἶναι ὄντως ἀπλὲς κι εὐνόητες· καὶ δὲν τρέχει μ' αὐτὲς τίποτε τὸ ἐξαιρετικό.

119 Τὰ τρία κῶλα τοῦ στίχου εἶναι τρεῖς ἀλλεπάλληλες ὀνοματικές προτάσεις μὲ κοινὸ τὸ ἐννοούμενο ῥῆμα *ἐστὶ* καὶ κοινὸ ἐπίσης τὸ ἐπαναλαμβανόμενο παραβολικὸ ἐπίρρημα ὡς, κι ἂς λείπει αὐτὸ ἀπὸ τὸ τρίτο κόμμα· λείπει, ἐπειδὴ ἐννοεῖται. καὶ σὰ τρία λοιπὸν κῶλα ἐννοεῖται *ἐστὶν ὡς*, δηλαδὴ «εἶναι σὰν...». συνεπῶς ἔχουμε τρεῖς ἀλλεπάλληλες παρομοιώσεις. καὶ δὲν μπορούμε νὰ ἐννοήσουμε ἄλλο ῥῆμα ἐκτὸς ἀπὸ τὸ *ἐστὶ*. στὴν πρώτη παρομοίωσι ἢ *κεφαλὴ* «εἶναι σὰν...», στὴ δεύτερη καὶ τρίτῃ τὸ *πλόκιον κεφαλῆς* «εἶναι σὰν... καὶ σὰν...». ὅποτε ἀναζητοῦνται τρία ἀντικείμενα παρομοιώσεως, ἓνα γιὰ κάθε πρότασι - παρομοίωσι, πού εἶναι «σὰν *Κάρμηλος*», «σὰν *πορφύρα*», «σὰ *βασιλεὺς δεδεμένος ἐν παραδρομαῖς*».

120 Τέλος τὰ 7 ὀνόματα τοῦ στίχου (ἀκριβέστερα 6 ὀνόματα, καὶ 1 μετοχὴ μὲ ἐντονώτερο τὸ ὀνοματικὸ στοιχεῖο τῆς παρὰ τὸ ῥηματικό, ὅπως ἄλλωστε τέτοιες εἶναι οἱ πλεῖστες μετοχές τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου, σχεδὸν ὀνόματα) εἶναι οἱ φορεῖς τῶν κυρίων ἐννοιῶν τοῦ καὶ συνθέτουν τὸ ὅλο νόημά του· *κεφαλὴ* (δῖς), *Κάρμηλος*, *πλόκιον*, *πορφύρα*, *βασιλεὺς*, *δεδεμένος*, *παραδρομαί*. κατὰ τὴν ἐξέτασί τους δὲν ἔφευγε οὔτε γιὰ μιὰ στιγμή ἀπὸ τὴ σκέψι μου ὅτι τὰ τρία ἀντικείμενα παρομοιώσεως στὶς τρεῖς ἀλλεπάλληλες παρομοιώσεις πρέπει σὲ κάτι νὰ μοιάζουν μεταξύ τους ἐμφανῶς· καὶ στὸ ἴδιο νὰ μοιάζουν καὶ μὲ τὸ ὑποκείμενο τῆς παρομοιώσεως. σὰ νὰ λέμε «Τὸ δάχτυλό σου εἶναι σὰ στυλό, σὰ βέργα, σὰν ξίφος», ἐπειδὴ καὶ τὰ τέσσερα εἶναι ἐπιμήκη· ὅχι ὅπωςδὴποτε ἐπειδὴ τὸ στυλό εἶναι μαῦρο, ἢ βέργα ἐπιμήκης, καὶ τὸ ξίφος κοφτερό. ἀσφαλῶς ἀπέρριψα πολλὰς γλωσσικὰς καὶ πραγματολογικὰς ἐκδοχάς, μέχρι πού βρῆκα τὴν ὄντως ἐννοούμενη. καὶ αὕτῃ φυσικὰ ἐκθέτω καὶ διευκρινίζω ἐδῶ.

121 Κατ' ἀρχὴν τὰ δυὸ ὑποκείμενα παρομοιώσεως, πού εἶναι καὶ ὑποκείμενα τοῦ ἐννοουμένου ῥήματος, εἶναι κατ' οὐσίαν ἓνα, ἐκφερόμενο σὲ σχῆμα «ἐν διὰ δυοῖν»· *κεφαλὴ*... καὶ *πλόκιον κεφαλῆς*. διότι στὴ συνάφεια τοῦ στίχου ὑπάρχει μιὰ ποιητικὴ συμμετρία· ὁ ἐπαινέτης τῆς κοπέλλας ἐπαινεῖ δέκα μέρη τῶν καλλονῶν τῆς, πέντε τοῦ σώματος καὶ πέντε τῆς κεφαλῆς τῆς· τὰ τοῦ σώματος εἶναι *διαβήματα* (= πόδια), *μηροί*, *ὄμφαλός*, *κοιλία*, *μαστοί*, πού τ' ἀραδιάζει ἀπὸ κάτω πρὸς τὰ πάνω, τὰ δὲ τῆς κεφαλῆς *τράχηλος*, *ὀφθαλμοί*, *μυκτῆρ* (= μύτη), *κεφαλὴ*, *πλόκιον κεφαλῆς*, πού τ' ἀραδιάζει ἐπίσης ἀπὸ κάτω πρὸς τὰ πάνω. καὶ στὶς δυὸ δὲ

πεντάδες ὑπάρχει ἀπὸ μία δυάδα ταυτοσήμων· στήν τοῦ σώματος εἶναι τὰ *ὀμφαλός* - *κοιλία*, καὶ στήν τῆς κεφαλῆς τὰ *κεφαλὴ* - *πλόκιον κεφαλῆς* τοῦ παρόντος στίχου. τόσο λοιπὸν γιὰ τὴν ταυτοσημία αὐτή, ποὺ εἶναι αἵτημα καὶ στοιχεῖο τῆς ποιητικῆς δομῆς καὶ συμμετρίας, ὅσο καὶ γιὰ τὸ ὅτι τὰ ἄτριχα μέρη τῆς κεφαλῆς, *τράχηλος ὀφθαλμοὶ μυκτῆρ*, ἤδη προηγήθηκαν, εἶναι φανερό ὅτι ἐδῶ ὡς *κεφαλὴ* ἐννοεῖται πλέον μόνο τὸ τριχωτὸ μέρος τῆς κεφαλῆς, τὸ ἐπάνω, τὸ σκάλπ, τὰ μαλλιά τῆς κοπέλλας. κι αὐτὸ γιὰ νὰ ξέρουμε ποιό ἀκριβῶς εἶναι τὸ ὑποκείμενο τῆς παρομοιώσεως, ποὺ μοιάζει σὲ κάτι ἐμφανὲς μὲ τὰ τρία ἀντικείμενα τῆς παρομοιώσεως, *Κάρμηλος, πορφύρα, βασιλεὺς δεδεμένος ἐν παραδρομαῖς*· γιὰ ν' ἀναζητηθῇ νηφάλια σωστὰ καὶ εὐστοχα ἢ ἀκριβῆς σημασία τους. καὶ μετὰ τὸν προσδιορισμὸ αὐτὸ ἔρχομαι στὴ γλωσσικὴ καὶ πραγματολογικὴ ἐξέτασι τῶν 7 ὀνομάτων τοῦ στίχου.

122 Ἡ *κεφαλὴ* ἀσφαλῶς εἶναι τῆς κοπέλλας τοῦ Ἄσματος. διότι, ὅπως εἶπα, στήν εὐρύτερη περιοχὴ τοῦ στίχου ὁ ἐπαινέτης ἐπαινεῖ τὰ κάλλη τῆς κοπέλλας σὲ δέκα σημεία, ἓνα ἀπὸ τὰ ὁποῖα, τὸ τελευταῖο στήν προέλασι ἀπὸ κάτω πρὸς τὰ πάνω, εἶναι καὶ ἡ *κεφαλὴ* τῆς, δηλαδή τὰ μαλλιά τῆς. ἄλλωστε καὶ ὅλες οἱ προσωπικὲς ἀντωνυμίες τῆς περιοχῆς, γενικὲς κτητικὲς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἶναι τοῦ προσώπου τῆς κοπέλλας, καὶ ἐδῶ λέει πάλι *κεφαλὴ σου*. ὁ προσδιορισμὸς δὲν ἐπιδέχεται ἀντίρρηση. καὶ εἶναι *κεφαλὴ* τὸ *πλόκιον*.

123 *Πλόκιον*, ἀπὸ τὸ ῥῆμα *πλέκω*, λέγεται ἢ πλεκτὴ κόμμωσι. ἡ λέξι μὲ τὴν ἴδια σημασία ἀπαντᾶται καὶ στὸ Φώτιο καὶ στὴ Σούμμα¹⁷, ἐνῶ στήν Κ. Διαθήκη τὸ ἴδιο πρᾶγμα λέγεται *πλέγμα* ἢ *ἐμπλοκὴ τριχῶν*¹⁸ ἀπὸ τὸ ἴδιο ῥῆμα. ἀπὸ τὸ ἴδιο ῥῆμα πάντοτε καὶ μὲ τὴν ἴδια σημασία ἀπαντῶνται καὶ τὰ *πλόκος* στοὺς Αἰσχύλο, Σοφοκλῆ, καὶ Εὐριπίδη¹⁹, *πλοκάς* στὸ Φερεκράτη, καὶ *πλόκαμος* καὶ *πλοκαμῖς* στοὺς Πολυδεύκη, Ἡσύχιο, καὶ Σούμμα· τὸ δὲ τελευταῖο καὶ στὸν Εὐφορίωνα²⁰. κανένα ἀπ' αὐτὰ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ σημαίνει τὰ λυτὰ μαλλιά. πλεκτῶν κομμώσεων ὑπάρχουν πολλὰ εἶδη· ἐντρίτες πλεξοῦδες, μία ἢ δύο ἢ πολλές, κρεμώμενες ἐλεύθερες, ἢ κουλουριασμένες πρὸς τὰ κάτω, πρὸς τὰ πίσω, πρὸς τὰ πάνω, καὶ ἀπλῶς στριφτὸς *κρωβύλος* (= κότσος)²¹, πεπλατυσμένος, ἢ ἡμισφαιρικός, ἢ κωνικός, ὀριζόντιος, ἢ λοξός, ἢ κατακόρυφος, στηριζόμενος δὲ ἢ μὲ καρφίδες μαλλιών ἢ μὲ σπειροειδῶς περιελισσόμενη ταινία, ἢ καὶ μὲ τὸ ἀρχαῖο χρυσὸ ἢ ἀργυρὸ *ἐμπλόκιον*²² ποὺ ἦταν ἓνα κόλουρο κωνικὸ ποτήρι χωρὶς πυθμένα καὶ ἴσως διάτρητο, τὸ ὁποῖο ἔπαιρνε τὸν κρωβύλο μέσα.

ἐδῶ στὸ Ἄσμα τὸ πλόκιον εἶναι ὁπωσδήποτε στριφτὸς κωνικὸς καὶ πρὸς τὰ πίσω ἐκτεινόμενος κρωβύλος, γνωστὸς σήμερα στὴ διεθνῇ κομμωτικῇ τέχνῃ ὡς «ἀρχαῖο ἐλληνικὸ χτένισμα»· αὐτὸ δείχνουν τὰ τρία ἀντικείμενα παρομοιώσεως. ἦταν ὅμως καὶ τὸ συνηθέστερο ἀρχαῖο ἰσραηλιτικὸ χτένισμα, ὅπως δείχνει τὸ κόσμημα ἐμπλόκιον, ποὺ ἀναφέρεται κατ' ἐπανάληψιν στὸ Νόμο²³.

- 124 Ὁ Κάρμηλος, ὄρος τῆς Παλαιστίνης στὴ βάσι τῆς μοναδικῆς χερσονήσου τῆς χώρας αὐτῆς, ἓνα ἀπὸ τὰ ὑψηλότερα ὄρη τῆς, κωνικὸ καὶ μαστοειδὲς σὰν τὸν ἐλληνικὸ Ἄθω, γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ Στράβων λέει· Ἔστι δ' ὁ Ἄθως ὄρος μαστοειδὲς ὀξύτατον ὑψηλότερον²⁴. τὰ ἴδια ἀκριβῶς θὰ μπορούσε νὰ πῇ καὶ γιὰ τὸν Κάρμηλο. ὁ κρωβύλος τῶν μαλλιῶν τῆς κοπέλλας τοῦ Ἄσματος παρομοιάζεται μὲ τὸν Κάρμηλο στὸ σχῆμα του. αὐτὸ σημαίνει τὸ πρῶτο κόμμα τοῦ στίχου

Κεφαλή σου ἐπὶ σὲ ὡς Κάρμηλος.

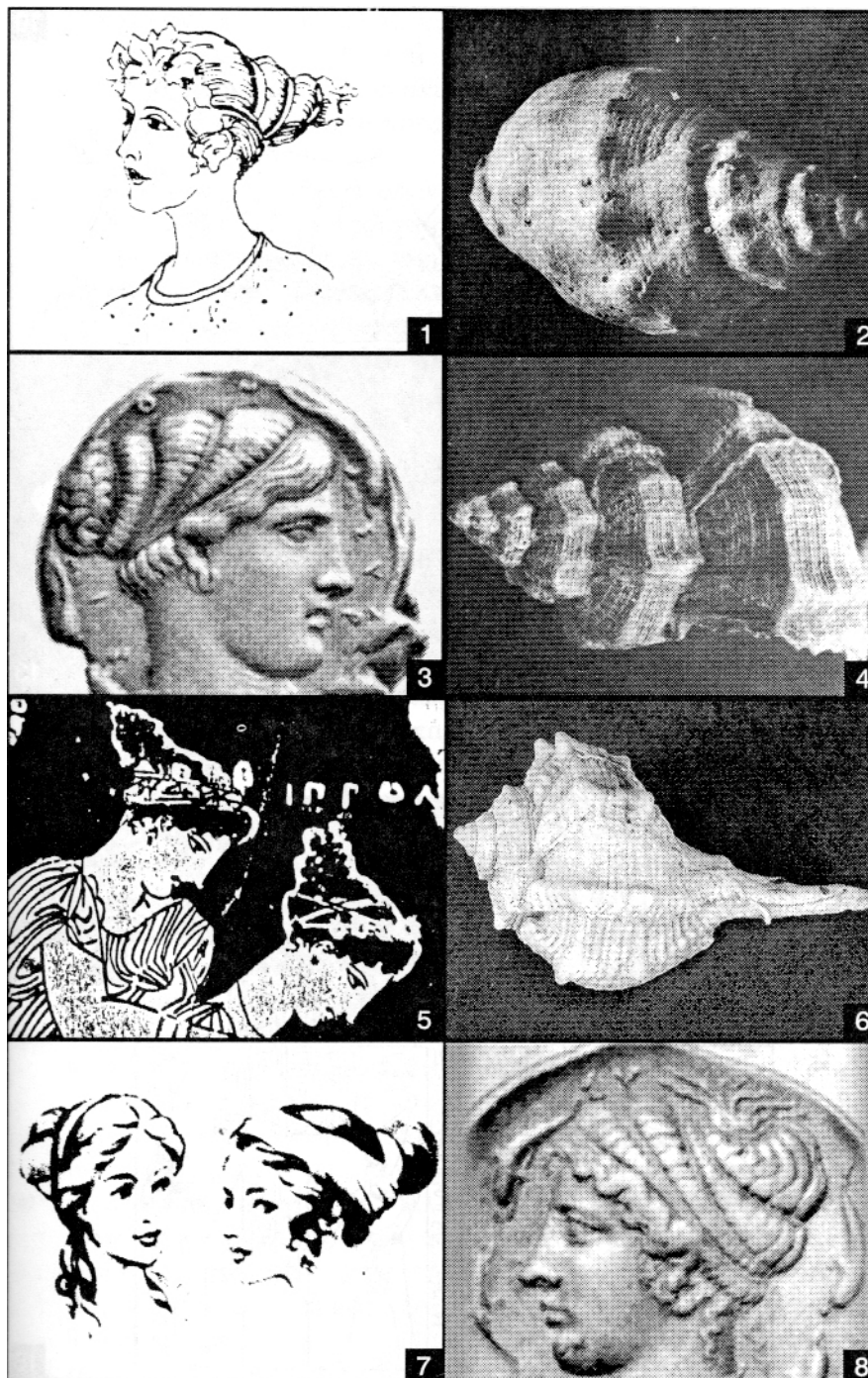
- 125 Ἡ πορφύρα εἶναι τὸ θαλάσσιο κογχύλι, τὸ αἷμα τοῦ οἵου οἱ ἀρχαῖοι χρησιμοποιοῦσαν ὡς κόκκινη χρωστικὴ οὐσία μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα, γιὰ νὰ βάφουν τὸ ὕφασμα τὸ γνωστὸ πάλι μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα. κογχύλι χρῶμα ὕφασμα λέγονταν ὅλα πορφύρα· ἐδῶ ὅμως πρόκειται γιὰ τὸ κογχύλι. αὐτὸ σήμερα στὴ ζωολογία λέγεται πορφύρα αἰμάστομα (*purpura haemastoma*) καὶ ἀνευρίσκεται ἀκόμη σ' ὅλα τὰ παράλια τῆς ἀνατολικῆς λεκάνης τῆς Μεσογείου Θαλάσσης· καὶ στὰ παράλια τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη μέχρι τὸν Ὀλυμπο. ἀπὸ τὴν παραλία τῆς Κατερίνης εἶναι τὸ κογχύλι τὸ ὁποῖο ἔχω στὴ συλλογὴ μου καὶ τοῦ οἵου τὴ φωτογραφία δημοσιεύω ἐδῶ. μοιάζει μὲ κουκουνάρα πεύκου, μὲ τὸ σχῆμα τοῦ ὄρους Καρμήλου, καὶ τοῦ Ἄθω, καὶ φυσικὰ πάρα πολὺ μὲ τὸν κρωβύλο τῶν μαλλιῶν τῆς κοπέλλας· ἀκόμη καὶ ἡ ἐλικοειδὴς αὐλακα τοῦ κογχυλιοῦ παριστάνει θαυμάσια τὴν περιελισσόμενη σπειροειδῇ ταινία ποὺ συγκρατεῖ τὸν κρωβύλον, ὅπως φαίνεται τόσο στὸ σύγχρονο σκίτσο ὅσο καὶ στὴν παράστασιν τῆς νύμφης Ἀρεθούσης στὰ δυὸ ἐδῶ δημοσιευόμενα ἀρχαῖα ἐλληνικὰ νομίσματα τοῦ Ε' π.Χ. αἰῶνος, καὶ στὴν παράστασιν τῶν δύο γυναικῶν στὸ πῆλινο ἐπίνητρο τῆς Ἐρετρίας τοῦ Ε' π.Χ. αἰῶνος, ποὺ βρίσκεται στὸ ἐθνικὸ ἀρχαιολογικὸ μουσεῖο τῶν Ἀθηνῶν. ὑπάρχουν δὲ καὶ δυὸ ἄλλα εἴδη πορφύρας, ποὺ ἀφθονοῦν στὶς ἐλληνικὲς παραλίες, ἀλλ' εἶναι λιγώτερο ἀποδοτικὰ σὲ χρωστικὴ οὐσία, ἢ μύρηξ ἀκρόκωλος (*murex trunculus*) καὶ ἡ μύρηξ μπραντάρης (*murex brandaris*), ποὺ μοιάζουν ἐπίσης μὲ τὸν κρωβύλο τῶν μαλλιῶν τῶν γυναικῶν. ξεκίνησε δὲ ἡ χρῆσις τοῦ αἵματος τῆς πορφύρας ὡς κόκκινης χρωστικῆς ὕλης ὑ-

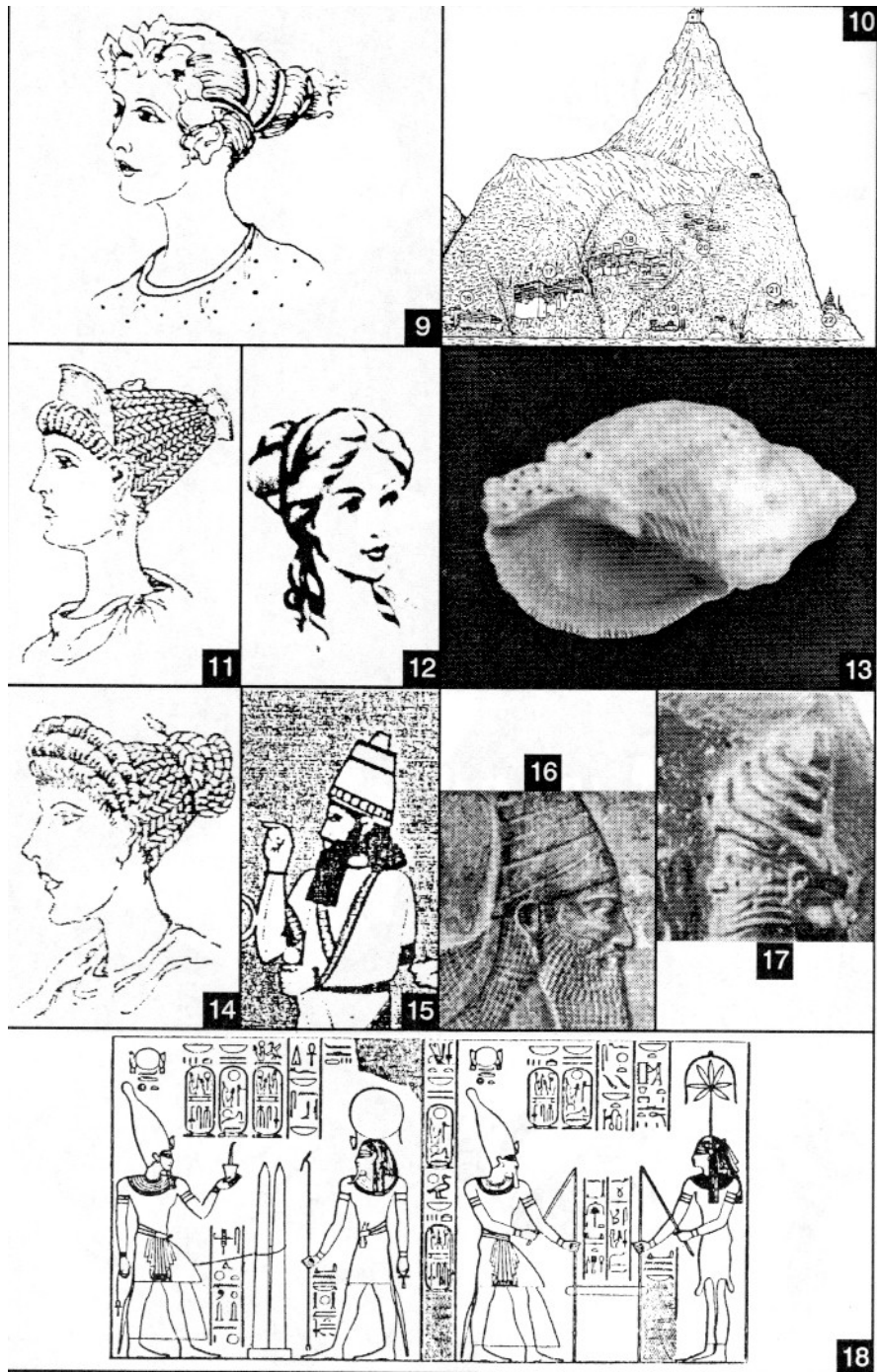
φασμάτων κατὰ τὰ προϊστορικά ἤδη χρόνια ἀπὸ τὰ παράλια τῆς Φοινίκης καὶ τῆς Παλαιστίνης, τὰ παράλια τοῦ Καρμήλου. καὶ ἀκριβῶς ἐπειδὴ οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες γνώρισαν τὴν ὕλη αὐτὴ τοῦ φοινικοῦ (= αἱματώδους, ἐρυθροῦ, κοκκίνου) χρώματος ἀπὸ τοὺς Φοίνικες, τὸ λαὸ αὐτὸ ποὺ λεγόταν ἢ *Χαναάν* ἢ *Σιδώνιοι*, αὐτοὶ τὸν ὠνόμασαν *Φοίνικες*. λεγόταν δὲ ἡ πολυτελὴς αὐτὴ χρωστικὴ ὕλη ἀργότερα καὶ *βασιλική* (ἐπειδὴ κάποτε τὴ χρησιμοποιοῦσαν γιὰ τὴν ἐνδυμασίαν τοὺς ἀποκλειστικῶς οἱ βασιλεῖς), ὅπως φαίνεται στίς Πράξεις²⁵, καὶ *κόχλος*²⁶ καὶ *κόγχη*²⁷, ἐπειδὴ ἐβγαίνει ἀπὸ *κόχλον* ἢ *κόγχην*, δηλαδὴ *κοχλίαν* (σαλιγκάρι), ἢ *κογχύλιον*, *κογχύλι*.

127 Οἱ ἐρμηνευταὶ ὅλοι νόμισαν ὅτι ἐννοεῖται τὸ χρῶμα τῆς πορφύρας ἢ τὸ ὕφασμα καὶ δὲν πῆγε τὸ μυαλό τους στὸ κογχύλι. κά-
τι παρόμοιο ἔπαθαν καὶ ὅλοι ἀνεξαιρέτως πάλι οἱ ἐρμηνευταὶ
τοῦ Ὀμήρου μὲ τὸ *πορφύρεον κύμα* (Α 482· Φ 326· β 428· λ 243·
ν 85) καὶ τὴν *πορφυρέην ἄλα* (Π 391) καὶ τὸ *πορφύρον πέλαγος*
(Ξ 16), καὶ μιλοῦν στοὺς στίχους αὐτοὺς γιὰ κόκκινες θάλασσες
μὲ κόκκινα κύματα καὶ πράσινα ἄλογα. τὸ ἐπίθετο αὐτὸ *πορφύρε-*
ος στὰ περισσότερα βέβαια χωρία τοῦ Ὀμήρου (Γ 126 = Χ 441·
Θ 221· Ι 200· Ρ 361· 547· 551· Ω 645 = η 337· δ 115 = τ 225· θ
373), ὅπου πρόκειται κυρίως γιὰ ὑφάσματα (*δίπλακες*, *φάρσα*, *τά-*
πητες, *ρήγεα*, *χλαῖναι*, *σφαῖραι*) ἀλλὰ καὶ γιὰ αἷμα ἢ κόκκινο
σύννεφο ἢ γιὰ τὴν ἱριδα, σημαίνει τὸ πορφυρὸ ἢ ἐρυθρὸ ἢ κόκ-
κινο χρῶμα, ἀλλ' ὅταν πρόκειται γιὰ τὸ κύμα καὶ τὴ θάλασσα,
σημαίνει, νομίζω ἐγώ, τὴν ἐλίκωσι τοῦ ἀγριεμένου κύματος ποὺ
ἀφρίζει, ἢ ὅποια μοιάζει μὲ τὴν ἐλίκωσι τοῦ κογχυλιοῦ τῆς πορ-
φύρας, καὶ ὄχι τὸ χρῶμα. *κύμα πορφύρεον* στὸν Ὀμηρὸ θὰ πῇ
«κύμα τόσο ἄγριο ποὺ εἶναι ἐλικωτὸ» (ὅπως ἐλικωτὸ εἶναι καὶ τὸ
κογχύλι τῆς *πορφύρας* ποὺ γι' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἐλίκωσί του ὠ-
νομάστηκε *πορφύρα*), καὶ *ἄλς πορφυρέη* θὰ πῇ «θάλασσα τόσο
ἀγριεμένη ποὺ εἶναι γεμάτη ἐλικωτὰ κύματα, σγουρὴ ἀπὸ κύματα
στριφογυριστὰ καὶ ἀφρισμένα». τὰ ὀνόματα *πορφύρα* καὶ *πορφύ-*
ρεος ἢ *πορφυροῦς* παράγονται ἀπὸ τὸ ῥῆμα *πορφύρω* (Ξ 16· Φ
551 = δ 427 = δ 572 = Κ 309), ποὺ εἶναι ἄλλος τύπος τοῦ *φύρω*
(Ω 162· ι 397· ρ 103· σ 21), μὲ ἀναδιπλασιασμὸ (*φύρω πορφύρω* -
πορφύρω κατὰ τὰ *φεφύτευκα* - *πεφύτευκα*, *χεχόρευκα* - *κεχόρευ-*
κα, *θεθαύμακα* - *τεθαύμακα*, καὶ *χαρχαρίας* - *καρχαρίας* ἀπὸ τὸ
χαράσσω), καὶ σημαίνει ἀνακατεύω, ἀναμοχλεύω, βράζω, κοχλά-
ζω, κυματοῦμαι. τοῦ *φύρω* παράγωγο εἶναι τὸ *φύραμα*, τὸ ζυμάρι
τοῦ ψωμοῦ στὴ σκάφη ποὺ τὸ ἀνακατεύει κανεὶς σὰν τὸ ἐλικωτὸ
ἄγριο κύμα, τοῦ δὲ *πορφύρω* ἐκεῖνα ποὺ ἀνέφερα. ἔτσι τὸ *πορφύ-*

ΕΙΚΟΝΕΣ

1. Ἀρχαία κόμμωσι χωρῶν Ἀνατολικῆς Μεσογείου (ἰσραηλιτικὴ - ἑλληνικὴ)
2. Πορφύρα αἱμάστομα (*purpura haemastoma*) ἢ Θαῖς (*Thais*)
3. Ἀρχαία ἑλληνικὴ κόμμωσι· νύμφη Ἀρέθουσα (ἄργυρὸ νόμισμα Συρακουσῶν τοῦ Ε΄ π.Χ. αἰῶνος).
4. Πορφύρα μύρηξ ἄκρόκωλος (*murex trunculus*)
5. Ἀρχαία ἑλληνικὴ κόμμωσι (ἐπίνητρον Ἑρετρίας τοῦ Ε΄ π.Χ. αἰῶνος)
6. Πορφύρα μύρηξ μπραντάρης (*murex brandaris*)
7. Ἀρχαία κόμμωσι χωρῶν Ἀνατολικῆς Μεσογείου (ἰσραηλιτικὴ - ἑλληνικὴ)
8. Ἀρχαία ἑλληνικὴ κόμμωσι· νύμφη Ἀρέθουσα (ἄργυρὸ νόμισμα Συρακουσῶν τοῦ Ε΄ π.Χ. αἰῶνος)
9. Ἐπανάληψι σκαριφήματος εἰκόνος 1
10. Σκαρίφημα τοῦ ὄρου Ἄθω παρομοίου στὸ σχῆμα μὲ τὸ ὄρος Κάρμηλος τῆς Παλαιστίνης
11. Ῥωμαϊκὴ κόμμωσι
12. Ἐπανάληψι σκαριφήματος εἰκόνος 7
13. Πορφύρα αἱμάστομα (*purpura haemastoma*) ἢ Θαῖς (*Thais*)
14. Ῥωμαϊκὴ κόμμωσι
- 15-17. Ἀπεικονίσεις ἐστεμμένων βασιλέων τῆς Μεσοποταμίας (ἀνασκαφικὰ εὐρήματα)
18. Ἀπεικονίσεις ἐστεμμένων βασιλέων (φαραὼ) τῆς Αἰγύπτου (ἀνασκαφικὰ εὐρήματα)
19. Χειρόγραφο 542 (= *Parisin. gr. 10*), φ. 84, τοῦ Θ΄ αἰῶνος.
20. Χειρόγραφο 260 (= *Kopenhagen, Gamle Kongelige Samling 6*), φ. 149^v, τοῦ Ι΄ αἰῶνος.
21. Χειρόγραφο Ἐθνικῆς βιβλιοθήκης Ἀθηνῶν 2641, φ. 57, τοῦ Ι΄ αἰῶνος.
22. Χειρόγραφο 443 (= *Ambrosian. B 68 sup - 100*), φ. 96^v-97, τοῦ Ι΄ αἰῶνος.
23. Χειρόγραφο 254 (= *Vatic. gr. 337*), φ. 158^v, τοῦ Ι΄ αἰῶνος.
24. Χειρόγραφο 157 (= *Basel, Universitätsbibliothek B. VI. 23*), φ. 165, τοῦ ΙΒ΄ αἰῶνος.
25. Χειρόγραφο 147 (= *Bodleian. Laudian. 30*), φ. 110^v, τοῦ ΙΒ΄ αἰῶνος.
26. Διάφοροι κατὰ καιροὺς παλαιογραφικοὶ (στενογραφικοὶ - βραχυγραφικοὶ) συνδυασμοὶ γραφῆς τῶν συλλαβῶν τῶν λέξεων καὶ τῶν φράσεων τοῦ κειμένου 'βασιλεὺς διαδεδεμένος ἐν παραδρομαῖς'

ρω χρησιμοποιείται για τὸ κύμα, ὅταν ἐπίσης λέη ὅτε πορφύρη πέλαγος κύματι (Ξ 16), καὶ μεταφορικῶς γιὰ τὶς σκέψεις ποὺ κλωθογυρίζουν μὲς στὸ κρανίον σὰν ἄγρια κύματα ἐλικωτά, ὅταν λέη πολλά δὲ οἱ κραδίη πόρφυρε (Φ 551 = δ 427 = δ 572 = κ 309).

128 *Βασιλεὺς*²⁸ λέγεται στὴν ἐλληνικὴ ὁ ἀνώτατος ἄρχων τοῦ κράτους ἤδη ἀπὸ τὰ προϊστορικὰ χρόνια μέχρι σήμερα. κατὰ τὴ γνώμη μου εἶναι λέξι πελασγική. διότι, νομίζω, στὴν ἐλληνικὴ ὁ ἀνώτατος αὐτὸς ἄρχων, ὁ κληρονομικὸς καὶ ἰσόβιος, λέγεται ἄ-ναξ²⁹ (προφανῶς ἀπὸ τὸ ἐπίρρημα καὶ πρόθεσι ἀνά - ἄνω), στὴν πελασγικὴ μίνως³⁰ καὶ βασιλεύς, στὴ φοινικικὴ τῶν ἐν Ἑλλάδι Φοινίκων ἀποίκων τῶν Θηβῶν μελικέρτης³¹ (ἀπὸ τὴν ἴδια ρίζα μὲ τὰ βιβλικὰ μελχί³², Μολόχ³³, Ἀδραμέλεχ³⁴, Ἀνημέλεχ³⁵, ποὺ στοὺς Ο' μεταφράζονται κιόλας ὡς Βασιλεὺς³⁶ καὶ Ἀρχων³⁷), στὴν αἰγυπτιακὴ μιν (=μίνως)³⁸ καὶ φαραώ³⁹, στὴν ἀμα-ληκιτικὴ ἀγάγ⁴⁰, στὴ γλῶσσα τῶν Ἰεβουσαίων τῆς Παλαιστίνης μελχισεδέκ⁴¹, στὴ φιλισταικὴ ἀβιμέλεχ⁴², καὶ στὴ βιβλικὴ ἐβραϊκὴ μελχί⁴³. καὶ στὸ Ἰσραήλ, στὸν ἐν λόγῳ στίχο, ὅπως καὶ σ' ὅλη τὴ Βίβλο, βασιλεὺς (ἐβραϊστὶ μλκ = μελχί) λέγεται ὁ κληρονομικὸς ἀνώτατος ἄρχων.

129 Ὁ ἀνώτατος ἄρχων, ὅπως κι ἂν λεγόταν κατὰ καιροὺς καὶ κατὰ τόπους, διακρινόταν πάντοτε ἀπὸ ἓνα ἀποκλειστικὰ δικό του καπέλλο, ποὺ κι αὐτὸ κατὰ καιροὺς καὶ κατὰ τόπους λεγόταν ἀλλιῶς καὶ ἦταν ἀλλιότικο. στὸν Ὅμηρο λέγεται ἄμπυξ⁴⁴, στὰ κλασσικὰ κι ἐλληνιστικὰ κείμενα, ὅταν μὲν πρόκηται γιὰ τὸ καπέλλο τῶν Ἑλλήνων βασιλέων, λέγεται διάδημα⁴⁵, στέμμα⁴⁶, καὶ στέφανος⁴⁷, ὅταν δὲ γιὰ κεῖνο τῶν ξένων Ἀνατολιτῶν, λέγεται τιάρα⁴⁸, μίτρα⁴⁹, κίδαρις⁵⁰, καὶ κυρβασία⁵¹. ἡ ἄμπυξ πρέπει νὰ ἦταν σὰν κάλυκας ἄνθους μὲ ἀνθοπέταλα ἢ μόνο σέπαλα· στ' αὐτοκρατορικὰ ρωμαϊκὰ χρόνια τὰ σέπαλα ἔκλεισαν πρὸς τὴν κορυφὴ καὶ σχημάτισαν τὴν τρουλλοειδῆ μίτρα τῶν μεσαιωνικῶν Βυζαντινῶν ἢ Εὐρωπαϊῶν αὐτοκρατόρων καὶ τῶν σημερινῶν ὀρθοδόξων ἀρχιερέων. τέτοιο εἶναι τὸ σφζόμενον στέμμα τοῦ Βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος Νικηφόρου Φωκᾶ ποὺ βρίσκεται στὸ μουσεῖο τῆς Ἀθωνικῆς μονῆς Λαύρας· τέτοια φαίνονται καὶ στίς
130 εἰκαστικὲς παραστάσεις. ἀλλιότικα βασιλικά καπέλλα ἦταν τὰ ἐννοούμενα κάτω ἀπὸ τὶς ἀνατολίτικες ὀνομασίες. στὴν Ἀσία ἦταν ἄλλοτε μαλακὸς πτυχωτὸς πλήρης κῶνος, κι ἄλλοτε σκληρὸς καὶ λεῖος κόλινος κῶνος σὰν τὸ μέχρι τὸ 1922 φέσι τῶν Τούρκων ἀξιωματούχων. στὴν Αἴγυπτο ἦταν λεῖος ἀλλὰ πεφυσιωμένος πλήρης κῶνος σὰν τὴν κοιλιὰ τοῦ μυρμηγκιοῦ. μ' αὐτὸ

- πιὸ πολὺ μοιάζουν οἱ τιάρες τῶν παπῶν τῆς Ῥώμης, ποὺ σχεδιάστηκαν κατ' ἀπομίμησίν του· διότι καὶ τὸν τίτλο «πάππας» καὶ τὸ καπέλλο τοὺς οἱ ἀρχιερεῖς τῆς Ῥώμης τὰ πῆραν ἀπὸ τοὺς ἀρχιερεῖς τῆς Ἀλεξανδρείας, κι ἐκεῖνοι τὸ καπέλλο τὸ μιμήθηκαν ἀπὸ τοὺς φαραῶ τῶν πολλῶν αἰγυπτιακῶν παραστάσεων. ἡ δὲ κωνικὴ τιάρα τῶν γελωτοποιῶν (κλόουν) μιμεῖται, γιὰ νὰ σκώψη, τὴν τιάρα τῶν παπῶν τῆς Ῥώμης, ἔμμεσα δὲ τὸ φαραωνικὸ στέμμα. ὑπῆρξαν δὲ καὶ τιάρες ποὺ μιμοῦνταν διάφορα ἄνθη, σὰν τὶς δίκουγες καὶ διπέταλες ἢ τὶς τριώροφες τιάρες τῶν παπῶν καὶ καρδιναλίων τῆς Ῥώμης, ἢ σὰν τὶς ἰνδικὲς καὶ ἀραβικὲς ποὺ ἐξελίχτηκαν στὸ λεγόμενο *σαρίκι* τὸ ὁποῖο παριστάνει μπουμπούκι. μερικὰ ἀπὸ τὰ παραπάνω καπέλλα τὰ φοροῦσε καὶ ὁ λαός, ἀλλὰ σὲ τέτοιες περιπτώσεις τὸ τοῦ βασιλέως ἦταν πάντοτε ἰδιόμορφο
- 131 καὶ διακεκριμένο. στοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας, ποὺ ἔβλεπαν τὴν ὁμορφιὰ στὴν ἀπλότητα, τὸ βασιλικὸ *διάδημα* ἦταν μιὰ ἀπλὴ πᾶνινη πορφυρῇ ταινία (κορδέλλα) μὲ χρυσὰ κεντήματα ἢ καρφισώματα, ἢ ὅποια περιέτρεχε τὸ κεφάλι σὰν ἰσημερινὸς ἢ ἐκλειπτικὴ. ἀπόγονος ἐκείνης τῆς ταινίας εἶναι σήμερα ἡ κόκκινη (πορφυρῇ) κορδέλλα ποὺ περιτρέχει τὸ πηλήκιο τῶν ἀνωτάτων ἀξιωματικῶν καὶ ἡ μαύρη ἢ καφετιὰ κορδέλλα ποὺ περιτρέχει τὴν ῥεπούμπλικα τῶν πολιτῶν. *στέμμα* ἢ *στέφανος* λεγόταν τὸ *διάδημα*, ὅταν διακοσμοῦνταν καὶ μὲ χρυσὰ φύλλα ἢ δάφνης ἢ δρυός, σὰν ἐκεῖνα τῶν Μακεδόνων βασιλέων ποὺ βρέθηκαν στοὺς τάφους τῆς Βεργίνας. ἀπὸ τοὺς τέσσερες ὅμως ἑλληνικοὺς ὄρους, *ἄμπυξ* *διάδημα* *στέμμα* *στέφανος*, κυριώτερος καὶ συνηθέστερος μέχρι καὶ τὰ ρωμαϊκὰ χρόνια ἦταν ὁ ὄρος *διάδημα*.
- 132 Ἄν ψάχναμε ἓνα βασιλικὸ *διάδημα* μέσα στὴν Π. Διαθήκη κατὰ τοὺς Ο΄, εἶναι φυσικὸ τὴ μὲν λέξι νὰ τὴ βροῦμε στὸν τύπο *διάδημα*, διαδεδομένον κατὰ τὴν ἐποχὴ ποὺ ἔγινε ἢ μετάφρασι, τὸ δὲ πρᾶγμα νὰ τὸ φανταζόμαστε ὅχι καὶ πολὺ διαφορετικὸ ἀπὸ τὰ αἰγυπτιακὰ φαραωνικὰ καὶ τὰ βαβυλωνιακὰ βασιλικά καπέλλα, ποὺ βλέπουμε στίς σχετικὲς παραστάσεις τῆς χιλιετίας τοῦ Δαυῖδ καὶ τοῦ Σολομῶντος (1500-500 π.Χ.). τὸ ῥῆμα ποὺ στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων δηλώνει ὅτι φορεῖ ἢ πάει νὰ φορέσῃ κανεὶς τὸ *διάδημά* του εἶναι *διαδοῦμαι* καὶ στὴ μετοχὴ τοῦ ἐνεστώτος κάνει *διαδόμενος*. ἔτσι λ.χ. ὁ Πλούταρχος παρουσιάζει τὸ Δημήτριο τὸν πολιορκητὴ συνεχῶς *διαδόμενον* μὲ διάφορα βασιλικά καπέλλα⁵². εἶναι δὲ πασίγνωστος καὶ ὁ περίφημος χάλκινος ἀνδριάντας *Διαδόμενος* τοῦ Πολυκλείτου, τοῦ ὁποῖου ὑπάρχουν πολλὰ μαρμάρινα ἀντίγραφα τῶν ἐλληνορρωμαϊκῶν χρόνων, ἓνα δὲ ἀπ' αὐτά, προερχόμενο ἀπὸ τὴ

- Δῆλο βρίσκεται στὸ ἐθνικὸ ἀρχαιολογικὸ μουσεῖο τῶν Ἀθηνῶν⁵³. καὶ ἡ μὲν μετοχὴ τοῦ ἐνεστώτος *διαδούμενος* δηλώνει κυρίως τὸ ὅτι αὐτὴ τῇ στιγμῇ πάει νὰ φορέσῃ κανεῖς τὸ *διάδημά* του, ὅπως ἄλλωστε δείχνει καὶ ὁ *Διαδούμενος* τοῦ Πολυκλείτου, τὸ δὲ ὅτι τὸ φοράει ἤδη στὸ κεφάλι δηλώνεται φυσικὰ μὲ τὴ μετοχὴ τοῦ παρακειμένου *διαδεδεμένος*· καὶ ἀνευρίσκεται πράγματι ὁ παρακείμενος αὐτὸς τόσο στὸ Διόδωρο Σικελιώτη, ποὺ λέει γιὰ τὸ Διόνυσο *διαδεδέσθαι λέγουσιν αὐτὸν μίτρα τὴν κεφαλὴν*⁵⁴, ὅσο καὶ στὸ Λουκιανό, ποὺ λέει γιὰ τὸ Μ. Ἀλέξανδρο ὅτι *διαδήματι τὴν κεφαλὴν διεδέδετο*⁵⁵, μετοχὲς ἄλλων ῥημάτων σὰν αὐτὴ τῇ *διαδεδεμένος*, μὲ κάποια κάπως ὀχληρὴ ἀλλὰ καὶ ἀναγκαστικὴ καὶ ἀναπόφευκτη τριπλῇ παρήχησι ἐνὸς γράμματος, εἶναι οἱ μετοχὲς *μεμιμημένος* *λελαλημένος* *περιπεπλεγμένος* *βεβορβορωμένος* *ἐπιπεπτωκὼς* καὶ ἄλλες. *διαδεδεμένος* λοιπὸν θὰ πῇ *ἐστεμμένος*· καὶ τὸ ἐδῶ *βασιλεὺς διαδεδεμένος* θὰ πῇ *βασιλεὺς ἐστεμμένος*· μὲ στέμμα, ἐννοεῖται, περίπου σὰν τὰ φαραωνικὰ αἰγυπτιακὰ ἢ τὰ βαβυλωνιακὰ βασιλικά τῆς χιλιετίας τοῦ Σολομῶντος, τὰ ὁποῖα φαίνονται καὶ στίς ἐδῶ παρατιθέμενες φωτογραφίες τῶν σχετικῶν ἀνασκαφικῶν εὐρημάτων· κωνικά, σὰν τὸ *πλόκιον κεφαλῆς* τῆς κοπέλλας τοῦ Ἄσματος, σὰν τὸν κῶνο τοῦ ὄρους *Καρμήλου*, σὰν τὸ κογχύλι τῆς *πορφύρας*. καὶ τὰ τέσσερα ἀντικείμενα εἶναι στὸ σχῆμα ὀλόιδια. ἀπὸ παλαιογραφικὴ ἀπλογραφία τὸ *διαδεδεμένος* ἔγινε *δεδεμένος*, ἓνα ἀντιγραφικὸ λάθος πολὺ συνηθισμένο στ' ἀρχαῖα χειρόγραφα, ἰδίως ὅταν πρόκηται γιὰ μετοχὲς τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου σὰν αὐτὴ ἐδῶ· καὶ πολὺ εὐλόγο λάθος σὲ μιὰ μακρόσυρτη παρήχησι ἐνὸς γράμματος μέσα στὴν ἴδια λέξι σὰν τὶς μετοχὲς *διαδεδεμένος* *μεμιμημένος* *λελαλημένα*. εἶναι καὶ λίγο γλωσσοδέτης τὸ πρᾶγμα, σὰν ἐκεῖνα τὰ παίγνια «Μιὰ πάπια, μὰ ποιά πάπια» ἢ «Φάε, παπᾶ, παχειὰ φακῆ». γι' αὐτὸ καὶ διορθῶνω <δια> *δεδεμένος*. ἡ μετοχὴ *διαδεδεμένος* εἶναι κατὰ σύμπτωσι λέξι, τῆς ὁποίας καὶ τὰ τέσσερα μέρη *δια-δε-δε-μένος* συμβαίνει νὰ μποροῦν στ' ἀρχαῖα χειρόγραφα νὰ συντομογραφηθοῦν μόνο μὲ μονογράμματα συμπλέγματα συλλαβῶν, ἐπειδὴ στενογραφικὰ (ὄχι γραμματικὰ κι ἐτυμολογικὰ) εἶναι πρόθεσι (*διά*) - σύνδεσμοι (*δέ* *δέ*) - κατάληξι (*μένος*), ποὺ γιὰ ὅλα ὑπάρχουν συμπλέγματα· κι ἔτσι μποροῦσε σὲ κάποια χειρόγραφα νὰ εἶναι ἀπὸ τὶς πιὸ δυσανάγνωστες λέξεις, συγκείμενη ὀλόκληρη ἀπὸ συμπλέγματα (τζίφρες). κι αὐτὸ συνετέλεσε στὴν πρῶιμη παρανάγνωσί της. θεωρῶ δὲ ἀπόλυτα δικαιολογημένους τοὺς προγενεστέρους μου ἐρμηνευτὰς καὶ μεταφραστὰς καὶ κριτικούς κειμένου ποὺ δὲν μπόρεσαν νὰ ἐρμηνεύσουν τὸ *δεδεμένος*

ἰεφάλη σου ὅτι ὡς ἰεφάλη σου καὶ πλόκιον κεφαλῆς σου ὡς πορφύρα· βασιλεὺς δὲ δέδεγμένον παρὰ δρομαῖς	κεφαλῆς σου ὅτι ὡς ὡς ἰεφάλη σου· καὶ πλόκιον κεφαλῆς σου ὡς πορφύρα· βασι λεὺς δὲ δέδεγμένον ἐν παρὰ δρομαῖς
19	20
ἰεφάλη σου ὅτι ὡς ἰεφά λη σου· καὶ πλόκιον κεφαλῆς σου ὡς πορφύρα βασιλεὺς δὲ δέδεγμένον ἐν παρὰ δρομαῖς	21
κεφαλῆς σου ὅτι ὡς ἰεφάλη σου· καὶ πλόκιον κεφαλῆς σου ὡς πορφύρα· βασιλεὺς δὲ δέδεγμένον ἐν παρὰ δρομαῖς	22
κεφαλῆς σου ὅτι ὡς ἰεφάλη σου· καὶ πλόκιον κεφαλῆς σου ὡς πορφύρα· βασιλεὺς δὲ δέδεγμένον ἐν παρὰ δρομαῖς	23
κεφαλῆς σου ὅτι ὡς ἰεφάλη σου· καὶ πλόκιον κεφαλῆς σου ὡς πορφύρα· βασιλεὺς δὲ δέδεγμένον ἐν παρὰ δρομαῖς	24
κεφαλῆς σου ὅτι ὡς ἰεφάλη σου· καὶ πλόκιον κεφαλῆς σου ὡς πορφύρα· βασιλεὺς δὲ δέδεγμένον ἐν παρὰ δρομαῖς	25

εὺς	ἄσ	εν	ς
ως	~	παρά	π
διὰ	Δ	περί	π
δε	ῃ	αῖς	»
διαδεδεμένος	Δῃῃμ'	μένος	μ'
βασιλεὺς βασιλ ἄσ διαδεδεμένος Δῃῃμ' παραδρομαῖς π δρομ» ἐν παραδρομαῖς ς π δρομ»			
βασιλεὺς διαδεδεμένος ἐν παραδρομαῖς βασιλ ἄσ Δῃῃμ' ς π δρομ»			

τοῦ ἐν λόγῳ στίχου, καὶ μιλοῦν γιὰ δέσμες νημάτων βουτηγμένες καὶ δεμένες μέσα σὲ λεκάνες μὲ αἵματα ἢ γιὰ μποῦκλες καὶ καρουλάκια ποὺ γεμάτα λάγνα γοητεία αἰχμαλωτίζουν τὸν ἀκόλαστο βασιλιά, ἐφ' ὅσον ἦταν γραφὴ λαθεμένη· καὶ δὲν ἔχω τὴν ἀπαίτησι νὰ τὸ εἶχαν διορθώσει, διότι αὐτὸ ἦταν κάτι πάνω ἀπὸ τὶς γνώσεις των καὶ τὶς δυνατότητές των· ἦταν ἄλλωστε ὅλοι τους καὶ πολὺ σκληρὰ ἐξαπατημένοι ἀπὸ τὸ Λούθηρο κι ἀπὸ τὸν Ἱερώνυμο κι ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους μασορίτες.

135 Τέτοιο *διάδημα*, ἐπιβλητικὸ καὶ πολυτελές, ἕνας βασιλεὺς ὁποιασδήποτε ἐποχῆς δὲν τὸ φοροῦσε κάθε ὥρα. καὶ πρῶτα πρῶτα στὸν πόλεμο φοροῦσε κράνος. ἔπειτα στὸ γραφεῖο ἐργασίας του ἢ δὲν φοροῦσε τίποτε ἢ φοροῦσε ἀπλούστερα καπέλλα. ὅπως καὶ στὶς μέρες μας οἱ βασιλεῖς φοροῦσαν καὶ τὸ λαϊκὸ κοστουμι τους, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, φοροῦσαν καὶ τὴ χακὶ στρατιωτικὴ στολή τους, τὴν ἀπλῆ, μὲ τὸ ἀπλὸ πηλήκιο, καὶ μόνο στὶς ἐπίσημες παραστάσεις βέβαια καὶ στὶς παρελάσεις φοροῦσαν καὶ τὴ μεγάλη στολή τους, τὴ γαλάζια, μὲ τὸ στῆθος καὶ τοὺς ὤμους γεμάτους ἀστέρια, ταινίες, φτερά, φοῦντες καὶ σειρήνια, καὶ τὸ καπέλλο τους εἰδικὸ καὶ ἰδιαίτερος διάκοσμο. αὐτὰ γίνονταν σ' ὅλες τὶς ἐποχές, ἀπὸ τὰ προϊστορικὰ ἤδη χρόνια, ὅπως δείχνουν καὶ οἱ ἄφθονες παραστάσεις τῶν ἀνασκαφικῶν εὗρημάτων ὅλης τῆς γῆς.

136 *Παραδρομαί* λέγονταν στὴν ἐλληνιστικὴ γλῶσσα, τὴ γλῶσσα τῶν Ο', αὐτὲς οἱ ἐπίσημες ἐμφανίσεις τοῦ βασιλέως. ἡ λέξι εἶναι τὸ ῥηματικὸ ὄνομα τοῦ *παρατρέχω*, σχηματιζόμενο ἀπὸ τὸ θέμα τοῦ μέλλοντος καὶ ἀορίστου *παραδραμοῦμαι* - *παρέδραμον*. καὶ ὅλοι ὅσοι πλαισιώνουν τὸ βασιλέα σ' αὐτὰς τὰς *παραδρομάς*, ἢ κυβέρνησί του καὶ οἱ λοιποὶ ἀξιωματοῦχοι του μὲ τὶς ἐπίσημες κι ἐκεῖνοι στολές των, λέγονταν *παρατρέχοντες*· καὶ μέχρι σήμερα *παρατρεχάμενοι* λέγονται στὴ γλῶσσα μας. καὶ ἀφθονεῖ τὸ ῥῆμα αὐτὸ στοὺς Ο' μ' αὐτὴ τὴ σημασία, στὰ βιβλία μάλιστα ποὺ ἱστοροῦν τὶς βασιλεῖες τοῦ Δαυὶδ καὶ τοῦ Σολομῶντος καὶ τοῦ Ῥοβοάμ. *Καὶ εἶπεν ὁ βασιλεὺς τοῖς παρατρέχουσι τοῖς ἐφeskηκόσι πρὸς αὐτόν* (Α' Βα 22,17)· *Ἐποίησεν ἐαυτῷ Ἀβεσσαλὼμ ἄρματα καὶ ἵππους καὶ πεντήκοντα ἄνδρας παρατρέχειν ἔμπροσθεν αὐτοῦ* (Β' Βα 15,1)· *Ἐποίησεν Ἀδωνίας ἐαυτῷ ἄρματα καὶ ἵππεῖς καὶ πεντήκοντα ἄνδρας παρατρέχειν ἔμπροσθεν αὐτοῦ* (Γ' Βα 1,5)· *Ἐπέθεντο ἐπὶ Ῥοβοάμ οἱ ἡγούμενοι τῶν παρατρεχόντων οἱ φυλάσσοντες τὸν πυλῶνα τοῦ οἴκου τοῦ βασιλέως* (Γ' Βα 14,27-28), οἱ διοικηταὶ τῶν πραιτωριανῶν. οἱ δύο λοιπὸν σφετερισταὶ τοῦ βασιλικοῦ θρόνου τοῦ Δαυὶδ, Ἀβεσσαλὼμ καὶ Ἀδωνίας, ἔ-

137

- κριναν ὅτι, γιὰ νὰ ἐπιβληθοῦν στὸ λαὸ ὡς βασιλεῖς, ἐν παραδρομαῖς ἔπρεπε νὰ τοῦ ἐμφανιστοῦν στήν ἀρχή, μὲ ὅλη τὴ σχετικὴ μεγαλοπρέπεια καὶ φαντασία (Πρξ 25,23), ἔτσι μὲ τὶς στολὲς τὶς ἐπίσημες καὶ διαδεδεμένοι μὲ τὰ διαδήματα τὰ κωνικά, σὰν τὸ πλόκιον τῆς κοπέλλας τοῦ Ἰσμάτος, ἀνάμεσα στὰ λαμπροφορεμένα μέλη τῆς κυβερνήσεώς των καὶ τῆς φρουρᾶς τῶν ἀγερώχων πραιτωριανῶν τους, τοὺς παρατρέχοντας, τοὺς παρατρεχάμενους, μέσα στὰ λαϊκὰ Ζήτω ὁ βασιλεὺς⁵⁶ καὶ τὰ χειροκροτήματα⁵⁷. λέγεται δὲ ἡ παραδρομὴ γιὰ ἐπίσημη ἐμφάνισι καὶ στὸ βιβλίο Β' Μακκαβαίων· *Καὶ Ἡλινόδωρον ἄρτι μετὰ πολλῆς παραδρομῆς καὶ πάσης δορυφορίας εἰς τὸ προειρημένον εἰσελθόντα γαζοφυλάκιον...*⁵⁸. ὁλόκληρο λοιπὸν τὸ τρίτο κόμμα τοῦ στίχου βασιλεὺς διαδεδεμένος ἐν παραδρομαῖς μεταφράζεται ἀπλᾶ «βασιλεὺς ἐστεμμένος σ' ἐπίσημες ἐμφανίσεις»· ἔτσι φαίνεται ἡ κοπέλλα μὲ τὸ κωνικὸ πλόκιον τῆς κεφαλῆς της, τὸν ὠραῖο κρωβύλο της, εἶναι βέβαια λυπηρὸ ποὺ γκρεμίζεται ὅλο ἐκεῖνο τὸ θρίλερ μὲ τὰ αἵματα στίς λεκάνες τῶν νηπτικῶν καὶ τὶς δυναστικὲς καὶ παλατιανὲς ἀκολασίες, ποὺ οἰκοδομήθηκε μὲ τόσους κόπους ἀρχαίων καὶ νεωτέρων, δικῶν μας καὶ ξένων, ἐρμηνευτῶν καὶ μεταφραστῶν, ἀλλὰ δὲν γινόταν ἀλλιῶς. καὶ δὲν φταίω ἐγὼ γιὰ τὴν κατάρρευσί του.
- 138 Αὐτὸ τὸ τοῦ Ἰσμάτος ἐν παραδρομαῖς στὸ ἀρχικὸ ἐβραϊκὸ ἦταν, ὅπως εἶπα, *βε ρυγπιμ* (στὸν ἐνικὸ *ρυπι*). μ' αὐτὸ τὸ *ρυπι* ἀνευρίσκονται στὸ σημερινὸ μασοριτικὸ ὅλα ὅσα στοὺς Ο' μεταφράζονται *ἔδραμε* (Γε 18,7), *δράμω* (Β' Βα 18,19), *τρέχει* - *τρέχουσι* (Πρμ 7,23· Ἡσ 59,7), συνολικῶς 60 φορές. μεταφράζεται δὲ καὶ *δρομέως* (Ἰβ 9,25)· καὶ *διατρέχουσαι* (Να 2,5)· κι *ἐπέδραμε* (Γε 24,17)· καὶ *κατέδραμε* (Γ' Βα 19,20)· καὶ *προτρέχοντας* (Α' Βα 8,11)· καὶ *προσέδραμε* (Γε 18,2· 33,4)· καὶ *προσδραμῶν* - *προσδραμόντες* (Ἀρ 11,27· Πρμ 18,10)· καὶ κυρίως τὸ ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρον ἐδῶ *παρατρέχουσι* - *παρατρέχειν* - *παρατρέχοντες*⁵⁹. ἀλλὰ καὶ *διώκη* - *διώκετε* - *διώξονται*⁶⁰· κι *ἐκδιώξω* (Ἰε 27,44· 29,19)· καὶ *καταδιώξονται* (Ἰλ 2,4)· καὶ *προφθάσει* (Ψα 67,32)· καὶ *ἐξῆλθε* (Β' Βα 18,21)· καὶ *καταφεύξονται* (Ἡσ 55,5). πολὺ χρηστο ῥῆμα. καὶ ὅλες αὐτὲς οἱ δεκάδες τῶν γραμματικῶν τύπων σ' ἑκατοντάδες χωρίων, στὸ πρὸ τοῦ Ζ' αἰῶνος ἄστικτο μασοριτικὸ ἀνευρίσκονται γραμμένοι *ρυπι*. γι' αὐτὸ νομίζω ὅτι πρόκειται γιὰ ὑστερη βραχυγράφησι τοῦ κειμένου ἀπὸ τοὺς μασοριτες, καὶ ὄχι γιὰ ἀρχικὴ γραφὴ τοῦ βιβλικοῦ κειμένου βέβαια⁶¹. ἀλλ' αὐτὸ εἶναι ἄλλο ζήτημα. ὅταν ὅμως τὸ ῥηματικὸ ὄνομα *ρυγπιμ* (= *παραδρομαῖς*) οἱ μασοριτες τὸ παρανέγνωσαν, ἔγραψαν στὸ κείμενό

τους ρεθιμ (=ληνοῖς, *canalibus*) καὶ δρομολόγησαν ὅλο ἐκεῖνο τὸ θρίλερ.

140 Ἦχουν λοιπὸν τοῦ στίχου τοῦ Ἑσματος 7,6 τὸ μὲν κατὰ τοὺς Ο΄ κείμενο·

*Κεφαλή σου ἐπὶ σὲ ὡς Κάρμηλος
καὶ πλόκιον κεφαλῆς σου ὡς πορφύρα,
βασιλεὺς διαδεδεμένος ἐν παραδρομαῖς.*

ἢ δὲ κατὰ λέξι μετάφρασι·

*Ἡ κεφαλή σου ἐπάνω σου σὰν Κάρμηλος
κι ὁ κόττος τῆς κεφαλῆς σου σὰν πορφύρα,
βασιλιάς ἐστεμμένος σ' ἐπίσημες ἐμφανίσεις.*

μία δὲ πιὸ ἐλεύθερη κι ἀναλυτικὴ κι ἐπεξηγηματικὴ μετάφρασι·

*Ἡ κεφαλή σου ἐπάνω σου στὴν κόμμωσι σὰν τὸν κωνικὸ Κάρμηλο
κι ὁ κόττος τῆς κεφαλῆς σου σὰν κογχύλι πορφύρας,
βασιλιάς μὲ τὸ κωνικὸ στέμμα του σ' ἐπίσημες ἐμφανίσεις.*

141 Στὸ στίχο αὐτὸ ὁ ἐπαινέτης τῆς κοπέλλας τοῦ Ἑσματος θέλει νὰ πῇ ὅτι ἡ κοπέλλα αὐτὴ εἶναι πολὺ ὁμορφὴ, καὶ τὸ λέει μὲ τὸν πιὸ ἐξυπνο τρόπο. διότι ἓνα τέτοιο χτένισμα μόνο ἓνα πολὺ ὁμορφο πρόσωπο τὸ ἀντέχει· δὲν εἶναι γιὰ κάθε κοπέλλα. ὅλοι ξέρουμε καὶ καταλαβαίνουμε ὅτι τὰ γυναικεῖα μαλλιά, ἐκτὸς ἀπὸ ἓνα στοιχεῖο καλλονῆς εἶναι πολλὲς φορὲς καὶ ὑλικὸ γιὰ καμουφλάζ. μὲ τὸ κατάλληλο χτένισμα οἱ κοπέλλες καμουφλάρουν πολλὰ καὶ διάφορα μειονεκτήματα τοῦ προσώπου· μεγάλα ἢ ἐξωπεταχτὰ αὐτιά, μεγάλες ἢ κυρτὲς μύτες, μικρὰ ἢ ἐξωπεταγμένα μάτια, παραφουσκωμένα ἢ κοῖλα μάγουλα, σημάδια τραυμάτων, προτεταμένες μουσοῦδες, ἀτίθασα δόντια, κοῖλα ἢ προγναθικὰ σαγόνια, στενὰ σὰ σπάγγους χεῖλη, κοντόχοντρος ἢ σχοινοτενεῖς λαιμούς, καὶ λοιπὰ παρόμοια. ἡ κοπέλλα ποὺ τολμάει καὶ χτενίζεται ἔτσι, *πλόκιον* σὰν τὸν κῶνο τοῦ Καρμήλου, σὰν τὸ κογχύλι τῆς πορφύρας, σὰν τὸ ἐπίσημο βασιλικὸ στέμμα τῆς δεδομένης ἐποχῆς καὶ γεωγραφικῆς περιοχῆς, δὲν χρησιμοποιεῖ καθόλου τὰ μαλλιά της γιὰ καμουφλάζ, ἐπειδὴ εἶναι σίγουρη γιὰ τὴν ἄψογη ὁμορφιά της· τ' ἀφήνει νὰ εἶναι μόνον τοὺς ἓνα αὐτοφυνὲς καὶ αὐθύπαρκτο στοιχεῖο τῆς καλλονῆς της ὅπως καὶ ὅλα τ' ἄλλα της.

142 Αὐτὰ βλέπει στὸ στίχο αὐτὸ ἓνας ποὺ ἀφ' ἐνὸς ἔχει ἐμπιστοσύνη στὸ κείμενο τῶν Ο΄, τὸ ὁποῖο εἰδικὰ ἐδῶ εἶναι καὶ δυσκολώτερη γραφὴ (*lectio difficilior*), καὶ ἀφ' ἑτέρου κατέχει τὴ γλῶσσα τοῦ Ἑσματος, τὴν ἔχει στὸ σακκίδιό του.

ΚΛΕΙΔΑ

1. ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Χειρόγραφο 728 = marcianum gr. 1,13 (= nanianum 6) τὸ Ἄσμα στὰ φφ. 317-321, ὁ κρινόμενος στίχος στὸ φ. 320^v. Χειρόγραφο 336 = Ἰβήρων 555 τὸ Ἄσμα στὰ φφ. 124-132, ὁ στίχος στὸ φ. 130.

2. Χειρόγραφο 698 = vaticanum gr. 1974 τὸ Ἄσμα στὰ φφ. 119-125, ὁ στίχος στὸ φ. 124.

3. Σέξτος Ἐμπειρικός, Πρὸς δογμ., 1 (= Πρὸς λογικ.), 1,187.

4. Εὐριπίδης Ἑλ., 776. Ξενοφῶν, Κυν. 10,11.

5. F. Delitzsch, στὸν Π. Μπρατσιώτη, Εἰσαγ. 638 (καὶ στὸ Χαστούπη, Εἰσαγ., 648).

6. Ἀριστοφάνης, Σφ., 394.

7. Ovidius, Met. 2,682 4,298 6,325 8,337 11,171 Fasti 6,406 Ars amat. 1,554. Columella, Res rust. 7,9,7. Valerius Flaccus, Argon. 2,108. Iuvenalis, Sat. 5,89.

8. Plautus, Curc., 476. Cato, Agri cult. 18,1-2. Caesar, Civ. 2,10,6. Vitruvius 8,6,1. Celsus 1,4,3 4,12,7. Suetonius, Vit. Caes., Claud. 20,2.

9. Cato, Agri cult. 18,2. Vergilius, Geo. 3,330. Columella, Res rust. 7,10,8 12,52,6. Plinius 16,52. Quintilianus 11,3,167. Isidorus Hisp., Etym. 15,8,16.

10. Glossae latinograecae (CGL 2,1-212), canalis. Glossae graecolatinae (CGL 2,213-483), ὁχετός ὕδροχόος. Glossa nominum (CGL 2,563-597), canalis. Hermeneumata Monacensia (CGL 3,117-220), λ. ydrochoos. Herm. Einsidlensia (CGL 3,221-280), ὕδροχόος. Herm. Stephani (CGL 3, 344-390), canalis. Herm. Vaticana (CGL 3, 421-432), ὁχέται. Glossae Stephani addendae (CGL 3, 467-474), canalis canale.

11. Ὀριγένης, PG 13,212d 17,281d-283a. Φίλων Καρπ., 201 PG 40,128a-d. Κύριλλος Ἀλεξ., PG 69,1292bc. Θεοδώρητος, 4 PG 81,193bc. Προκόπιος Γαζαῖος, PG 87,1764. Σειρά τριῶν πατέρων (νηπτική), PG 122, 672ab. Ἀνδρέας Κρήτης, Λόγος Γ' εἰς τὴν κοίμησιν τῆς Θεοτόκου, PG 97,1100a. Ματθαῖος Καντακουζηνός, PG 152,1069bcd.

12. Iustus Urg., In Cant., 157 PL 67,987d. Gregorius I Romae, In Cant. 7,6 PL 79,535b-536a. Beda Ven., In Cant. 7,6 PL 91,1193d-1196c. Alcuinus, In Cant. 7,5 PL 100,660b. Walafridus Strabus, Gl. ord. - Cant. 7,5 PL 113,1162b. Angelomus, In Cant. 7,6 PL 115, 621d-622a. Haymo, In Cant., PL 117,344d-345c. Petrus Damianus, In Cant., PL 145,1152ab. Rupertus Tuitiensis, In Cant., PL 150, 946a-947b. Anselmus, In Cant., PL 162,1220d-21b. Bruno Astensis, In Cant., PL 164, 1278d-79b. Honorius August., In Cant., PL 172, 459b-460b. Wolbero, In Cant., PL 195, 1233d-34d. Philippus de Harveng, In Cant., PL 203, 465b-466b. Thomas Cist., In Cant., PL 206, 721d-724d. Ps-Isidorus Hisp., In Cant. 7,6 PL 83,1129C. incertus (s.XII), In Cant. 7,6 PL 172,539b. Alanus de Insulis, In Cant., PL 210,100ab.

13. Hieronymus, Epist. 84,3 (ad. Pamm. et Ocean.) PL 22,745 Comment. in Eccles., 3 PL 23, 1102b Adv. Rufin, 1,13 PL 23,426a.

14. Μισνά, Χεῖρες 3,5. Γεμαρά, Κύλινδρος, 7a Ὀυσία, 14b 15b 16a Λεχώνα, 2 (14b-15b) Συνέδριον, 27b.

15. Hieronymus, Vir. ill., 135.

16. Hieronymus, Vir. ill., 134.

17. Πλόκιον Γοργάδος τὸν δοθέντα πλόκαμον τῆς Γοργόνης. Φώτιος. Σούμμα.

18. Ὡσαύτως καὶ τὰς γυναικας ἐν καταστολῇ κοσμίῳ, ...μὴ ἐν πλέγμασιν ἢ χρυσῶ ἢ μαργαρίταις,... Α' Τι 2,9. Ὁ ἔξωθεν ἐμπλοκῆς τριχῶν καὶ περιθέσεως χρυσίων ἢ ἐνδύσεως ἱματίων κόσμος,... Α' Πε 3,3.

19. Αἰσχύλος, Χο., 197. Σοφοκλῆς, Αἶ., 1170. Εὐριπίδης, Ἴων, 1266 Ἑλ., 527. Ἡσύχιος, Σούμμα.
20. Πολυδεύκης 2,27-28 (σ' αὐτὸν καὶ ὁ Φερεκράτης). Εὐφορίων, Ἀνθ. παλ. 6,279,3. Ἡσύχιος, Σούμμα.
21. Θουκυδίδης 1,6,3. Θεοδωρίδας, Ἀνθ. παλ. 6,155,1-6.
22. Ἐξ 35,22 Ἀρ 31,50. Ἀθήναιος 13,42 (579d: Μάχων κωμικός). πρβλ. καὶ Πολυδεύκη 5,98.
23. Ἐξ 35,22 Ἀρ 31,50.
24. Στράβων 7,8,33 (331).
25. *Ἦν δὲ Ἡρόδης θυμομαχῶν Τυρίοις καὶ Σιδωνίοις ὁμοθυμαδὸν τε παρήσαν πρὸς αὐτόν, καὶ... ἤτοῦντο εἰρήνην, διὰ τὸ τρέφεσθαι αὐτῶν τὴν χώραν ἀπὸ τῆς βασιλικῆς.* Πρξ 12,20.
26. ... *Ὑπογραφῆς χειρὸς βασιλικῆς τῆς ἐξ ἐγκανστῆς ἐσκευασμένης κόχλου.* Βασιλικά 2,5,25 (ἐκδ. Ι. Δ. Ζέπου, τ. 1, σ. 136β) ἐδὼ πρόκειται γιὰ πορφύρα ποὺ χρησιμοποιοῦταν ὡς κόκκινη μελάνη.
27. ... *Τοῦ βασιλέως Μανουήλ... γράμμα ἐρυθροσήμαντον σφραγίδι τε χρυσῆ καὶ σηρικῇ νήματι ἔμπεδον, κόγχης ἀναδεδευμένῳ αἵματι...* Νικήτας Χωνιάτης, Ἰστ.-Βασ. Μανουήλ Κομν. 1,1 (ἀρχή) CSHB, 66 ἐδὼ πρόκειται γιὰ πορφυρῇ μεταξωτὴ κλωστή.
28. Πήλινη ἀχαικὴ πινακίδα Πύλου ΠΥ Jn 431,6. Ὅμηρος, Β 445.
29. Πήλινη ἀχαικὴ πινακίδα Πύλου ΠΥ Ta 711,1. Ὅμηρος, Κ 103.
30. Ὅμηρος, Ν 450-1. Πάριον Χρονικόν, 21-23 33-34. Διόδωρος Σικ. 4,60,2-4. Πλούταρχος, Θησ. 20,8. βλ. καὶ Κ. Σιαμάκη, Ἀλφάβητο 1,135-142.
31. Ἀπολλόδορος 3,4,3. βλ. καὶ Κ. Σιαμάκη, Ἀλφάβητο 1,477 488.
32. Γε 14,1 Β' Βα 3,21.
33. Β' Βα 12, 30 Δ' Βα 23,10 Ἰε 39,35.
34. Δ' Βα 17,31 19,37.
35. Δ' Βα 17,31.
36. Β' Βα 12,30 Ἰε 39,35.
37. Λε 18,21 20,2-5.
38. Ἡρόδοτος 2,4,2-3 2,29,2-4. βλ. καὶ Κ. Σιαμάκη, Ἀλφάβητο 1,135-142.
39. Γε 12, 15. βλ. καὶ Κ. Σιαμάκη, Ἀλφάβητο 1,142.
40. Α' Βα 15, 32.
41. Γε 14,18 Ψα 109,4.
42. Γε 20,2.
43. Γε 14,1 Β' Βα 3,21.
44. Ὅμηρος, Χ 469 (ἄμπυξ). Ἡσίοδος, Θεογ., 916 (Μοῦσαι χρυσάμπυκες). Ὑμνος εἰς Ἀφροδίτην (VI), 5' 12' (Ὡραι χρυσάμπυκες). Πίνδαρος, Πυ. 3,89-90 (χρυσάμπυκων... Μοισᾶν). Αἰσχύλος, Ἴκ., 431 (ἄμπυκων). Εὐριπίδης, Ἑκ., 464-5 (Ἀρτέμιδος χρυσῆν ἄμπυκα). Ἡσύχιος (ἄμπυκες τὰ διαδήματα).
45. Ξενοφῶν, Κύρ. π. 8,3,13. Διόδωρος Σικ. 4,4,4. Φίλων Ἰουδ., Βίος Μωϋσ. 2,116'131. Πλούταρχος, Φιλαδεφ., 18 (488d) Ἐρωτ., 9 (753d). Ἀρριανός, Ἀλ. ἀν. 7,22,2. Λουκιανός, Νεκρ. διάλ. Ἀλεξ. καὶ Ἀννίβ. (=25), 3. Ἡσύχιος (ἄμπυκες τὰ διαδήματα. διάδημα στέμμα βασιλέως).
46. Ἡσύχιος (διάδημα στέμμα βασιλέως).
47. Β' Βα 12,30.
48. Αἰσχύλος, Πέρσ., 661. Ξενοφῶν, Ἀν. 2,5,23 Κύρ. π. 8,3,13. Πολυδεύκης 7,58. Ἡσύχιος (κίδαρις πῖλος βασιλικὸς ὃν καὶ τιάραν).
49. Ἡρόδοτος 1,195,1 7,62,2 7,90,1.

50. Φίλων Ἰουδ., βίος Μωϋσ. 2,116' 131. Πολυδεύκης 7,58. Ἡσύχιος (*κίδαρις* πῖ-
λος βασιλικός...).
51. Ἡρόδοτος 5,49,3. Ἀριστοφάνης, Ὀρν., 486-7. Πολυδεύκης 7,58.
52. Πλούταρχος, Δημ. 41,6.
53. Βλ. καὶ Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἑγκυκλοπαίδεια 2,491β (φωτογραφία). Plinius
34,55. Λουκιανός, Φίλοψ., 18.
54. Διόδωρος Σικ. 4,4,4.
55. Λουκιανός, Νεκρ. διάλ. Ἀλεξ. καὶ Ἀννίβα (= 25), 3.
56. Α' Βα 10,24' Β' Βα 16,16' Γ' Βα 1,25' 1,34' Δ' Βα 11,12.
57. Ἐκρότησαν τῇ χειρὶ καὶ εἶπαν· Ζήτω ὁ βασιλεύς. Δ' Βα 11,12' Ψα 45,1.
58. Β' Μακκαβαίων 3,28.
59. Α' Βα 22,17' Β' Βα 15,1' Γ' Βα 1,5' 14,27' 14,28' Δ' Βα 10,25''' 11,6' 11,11' 11,19'
Β' Πα 12,10' 12,11''.
60. Ἀμ 6,13' Ἀβ 2,2' Ἀγ 1,9.
61. Κ. Σιαμάκη, Ἀλφάβητο 2,580-637.

2. ΠΗΓΕΣ

1. Βιβλικά κείμενα καὶ ἀρχαῖες μεταφράσεις

- Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη κατὰ τοὺς ἑβδμήκοντα ἐκδόσεις J. N. Jager (Parisii 1878), H.B.
Swete (Cambridge 1891), L. Ess (Lipsiae 1908), A. Rahlfs (Stuttgart 1926).
- Biblia sacra polyglotta, ed. B. Walton, t. 1-6, London 1653-57 (Graz 1964) γὰρ τὸ Ἄσμα
(τ. 3). ἑβδμήκοντα, ἑβραϊκὸ μασοριτικὸν κείμενον, λατινικὴ vulgata, συριακὴ πεσ-
σίτα, αἰθιοπικὴ, ἀραβικὴ μετάφρασις, Ταργούμ βαβυλωνιακὴ.
- Ἐξαπλᾶ F. Field, Origenis Hexaplorum Fragmenta, t. 1-2, Hildesheim 1964 (= 1874), p.
409-424: Canticum (Μεταφράσεις Ἀκύλα, Θεοδοτίωνος, Συμμάχου, Ε', F', Z').
- Μαρκαντὴν μετάφρασις Graecus Venetus - Pentateuchi, Proverbiorum, Ruth, Cantici, Ec-
clesiastae, Threnorum, Danielis versio graeca, ed. O. Gebhardt, Lipsiae 1875 (p. 480-
7: Ὡδὴ τῶν ᾠδῶν τῶν τοῦ Σελομῶντος = Ἄσμα).
- Κοπτικαὶ μεταφράσεις E. Nestle, Urtext und Übersetzungen der Bibel, 1897.
- Ἡ Καινὴ Διαθήκη ἐκδόσεις B. Ἀντωνιάδου (Κωνσταντινουπόλις 1904), E. Nestle - K.
Aland (Stuttgart 26).
- Νεώτερες μεταφράσεις
1. Γερμανικὴ τοῦ Λουθήρου Die Bibel (nach der Übersetzung Martin Luthers), Stuttgart,
1968.
 2. Γαλλικὴ La Bible, Paris 1977.
 3. Ἰσπανικὴ La Santa Biblia (antigua versión de Cassiodoro De Reina (1569), revisada
por Cipriano de Valera (1602), otras revisiones 1862, 1909, y 1960), (1960).
 4. Ἰταλικὴ La Sacra Biblia, Roma 1975.
 5. Ἀγγλικὴ Ἰακωβιανὴ The Holy Bible, London 1977.

2. Ἀρχαῖοι ἐρμηνευταί

α'. Ἑλλήνες ὑπομνηματισταί

- Ἰππόλυτος (†236), Εἰς τὸ Ἄσμα, PG 89,592cd.
- Ὠριγένης (185-254) Ἐκ τοῦ εἰς τὸ Ἄσμα μικροῦ τόμου ὃν ἐν τῇ νεότητι ἔγραψεν Ὠριγέ-
νης PG 13,36' BEΠ 16,245.
- Εἰς τὰ Ἄσματα τῶν ἁσμάτων, PG 17,253-288' BEΠ 16,246-265.

- Εἰς τὸ Ἄσμα ἁσμάτων ἐκ τῆς Σειρᾶς τοῦ Προκοπίου Γαζαίου, PG 13, 197-216.
- Εἰς τὸ Ἄσμα ἁσμάτων ἐκ τῆς Σειρᾶς τοῦ Cramer εἰς τὴν Α' Ἰωάννου, PG 17,369-370' BEΠ 16,265-6.
- Εἰς τὸ Ἄσμα ἁσμάτων (λατινικὴ μετάφρασι τοῦ 'Ρουφίνου In Canticum canticorum), PG 13,61-198.
- Εἰς τὸ Ἄσμα ἁσμάτων ὁμιλίαι δύο (λατινικὴ μετάφρασι τοῦ Ἱερωνύμου In Canticum canticorum homiliae duo), PG 13,37-58' PL 23,1175-96.
- Γρηγόριος Νύσσης (335-395), Ἐξηγήσεις ἀκριβῆς εἰς τὰ Ἄσματα τῶν ἁσμάτων, PG 44,755-1120.
- Φίλων Καρπασίου (Δ' αἰ.), Ἑρμηνεῖα εἰς τὰ Ἄσματα τῶν ἁσμάτων, PG 40,27-154.
- Θεόφιλος Ἀλεξανδρείας (400), Εἰς τὸ Ἄσμα ἁσμάτων (ἀπόσπασμα), PG 6,1604. [δὲν εἶναι τοῦ Θεοφίλου Ἀντιοχείας].
- Θεόδωρος Μοψουεστίας (350-428), Εἰς τὸ Ἄσμα ἁσμάτων (μαρτυρίες Ε' οἰκουμενικῆς συνόδου λατινιστί), PG 66, 699-700' Mansi 9,925.
- Κυρίλλος Ἀλεξανδρείας (370-444), Εἰς τὰ Ἄσματα τῶν ἁσμάτων (ἀποσπάσματα), PG 69,1277-93.
- Θεοδώρητος Κύρου (395-460), Ἑρμηνεῖα εἰς τὸ Ἄσμα ἁσμάτων, PG 81,28-213.
- Προκόπιος Γαζαῖος (465-528), Εἰς τὰ Ἄσματα τῶν ἁσμάτων ἐξηγητικῶν ἐκλογῶν ἐπιτομή (ἀπὸ φωνῆς Γρηγορίου Νύσσης, καὶ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Ὠριγένους τε, καὶ Φίλωνος τοῦ Καρπασίου, Ἀπολλιναρίου, Εὐσεβίου Καισαρείας, καὶ ἐτέρων διαφόρων, ἡγουν Διδύμου, τοῦ ἁγίου Ἰσιδώρου, Θεοδωρήτου, καὶ Θεοφίλου), PG 87,1545-1754.
- Εἰς τὰ Ἄσματα τῶν ἁσμάτων (ἀποσπάσματα ὑπομνήματος), PG 87,1755-80.
- Ἑρμηνεῖα κατὰ παράφρασιν τοῦ Ἄσματος τῶν ἁσμάτων συλλέγουσα ἀπὸ τῶν εἰς τοῦτο Ἑρμηνειῶν τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης, τοῦ ἁγίου Νεῖλου, καὶ τοῦ ἁγίου Μαξίμου' (Η' αἰῶνος;) PG 122,537-686. (ἐκδοτικῶς συμπεφυρμένο κατὰ λάθος μὲ τὴν ἑμμετρὴ ἐξηγήσει τοῦ Μιχαὴλ Ψελλοῦ).
- Ψευδαθανάσιος (Η' αἰ.), Εἰς τὸ Ἄσμα ἁσμάτων Ἑρμηνεῖα (ἀποσπάσματα), PG 27,1348-49' 1349-61' ἢ BEΠ 35,11-12' 12-17.
- Σύνοψις τῆς Θείας Γραφῆς - Ἄσμα ἁσμάτων, PG 28,349-357 ἢ BEΠ 33,297-301.
- Μιχαὴλ Ψελλὸς (1918-90), Ἐξηγήσεις εἰς τὸ Ἄσμα ἁσμάτων διὰ στίχων πολιτικῶν, PG 122,539-661, (ἐκδοτικῶς συμπεφυρμένο κατὰ λάθος μὲ τὴν ἀνώνυμὴ Σειρὰ τῶν τριῶν).
- Ματθαῖος Καντακουζηνὸς (1355), Ἐξηγήσεις εἰς τὸ Ἄσμα ἁσμάτων τοῦ Σολομῶντος, PG 152,997-1084.

β'. Λατῖνοι ὑπομνηματισταί

- Ambrosius (335-397), Commentarius in Cantica canticorum e scriptis sancti Ambrosii a Guillelmo quondam abbate Sancti Theodorici, postea monacho Signiacensi, collectus, PL 15,1851-1962.
- Iustus Urgellensis (510-530), In Cantica canticorum Salomonis explicatio mystica, PL 67,963-994.
- Gregorius I Romae (590-604), Expositio super Cantica canticorum, PL 79,471-548.
- Paterius (60D), De expositione Veteris ac Novi Testamenti de diversis libris s. Gregorii magni concinnatus - Liber XIII: De testimoniis in Cantica canticorum, PL 79,905-916.
- Beda Venerabilis (673-735), In Cantica canticorum allegorica expositio, PL 91,1065-1236.
- Alcuinus (†804), Epistola ad Daphnin (super Cant. 6,7: *Sexaginta sunt reginae et octoginta concubinae*), PL 100,639-666.

- Walafridus Strabus (850), Glossa ordinaria - Canticum canticorum, PL 113,1125-68.
 Angelomus Luxoviensis monachus (c. 856), Enarrationes in Cantica canticorum, PL 115,551-628.
 Haymo Halberstatensis (s. IX), Commentarium in Cantica canticorum, PL 117,295-358.
 Petrus Damianus (s. XI): Collectanea in Vetus Testamentum ex opusculis Petri Damiani ab anonymo illius discipulo excerpta - Testimonia in Canticis canticorum, PL 145,1143-54.
 Robertus de Tumbalena (s. Vigoris Abbatis) (s. XI), Commentarii in Cantica canticorum, PL 150,1361-70.
 Anselmus scholasticus Laudunensis (s. XII), Enarrationes in Cantica canticorum, PL 162,1187-1228.
 Bruno Astensis episcopi Signiacensis (s. XII), Expositio in Cantica canticorum, PL 164,1233-88.
 Rupertus abbas Tuitiensis (s. XII), In Cantica canticorum de incarnatione Domini commentarium, PL 168, 837-962.
 Honorius Augustodunensis (s. XII), Expositio in Cantica canticorum, PL 172, 347-496.
 – Sigillum beatae Mariae (ubi exponuntur Cantica canticorum), PL 172,495-518.
 Guillelmus abbas Sancti Theodoric Remensis, postea monachus Signiaci (s. XII), Excerpta ex libris s. Gregorii super Cantica canticorum, PL 180, 441-474 (vid. Ambrosius, Gregorius I Romae).
 – Expositio altera super Cantica canticorum, PL 180, 473-546.
 Bernardus abbas Claraevallensis (c. 1155), Sermones LXXXV, in Cantica canticorum, PL 183,785-1198.
 Wolbero abbas S. Pantaleonis Coloniensis ordinis S. Benedicti (s. XII), In Canticum canticorum Salomonis, PL 195, 1009-1278.
 Richardus a S. Victore (s. XII), In Cantica canticorum explicatio, PL 196,405-524.
 Gilbertus Foliot episcopus Londinensis (s. XII), Expositio in Cantica canticorum, PL 202,1147-1301.
 Philippus ab Harveng abbas Bone Spei (s. XII), Commentaria in Cantica canticorum 203,181-490.
 – In Cantica canticorum moralitates, PL 203,489-584.
 Balduinus Cantuariensis (s. XII), Tractatus diversi - Tract. X: 'Pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum; quia fortis est ut mors dilectio, dura quasi infernus aemulatio' (Cant. 8,6), PL 204,511-518.
 Thomas Cisterciensis abbatis monachus (s. XII), In Cantica canticorum eruditissimi commentarii, PL 206,21-862.
 incertus (s. XII), Expositio in Cantica canticorum, PL 172,519-542.
 Ps-Cassiodorus (s. XII), Expositio in Cantica canticorum, PL 70, 1055-1106.
 Ps-Isidorus Hispalensis (s. XII), Expositio in Canticum canticorum Salomonis, PL 83, 1119-32.
 Alanus de Insulis (s. XIII), Compendiosa in Cantica canticorum ad laudem Deiparae Virginis Mariae elucidatio, PL 210,51-110.

γ'. Σύροι ὑπομνηματισταί

Ἰσιοδᾶδ ἐπίσκοπος τῆς Μέρβ (850, νεστοριανός), Ὑπόμνημα στὸ Ἄσμα ᾠσμάτων, CSCO (=Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium), τ. 230/97, σ. 256-266.

δ'. Ἑβραῖοι ὑπομνηματισταί

Ταργούμ τῶν Πέντε κυλίνδρων στὸ Ἄσμα ᾠσμάτων, Walton 3,428-447.

Μιδράς 'Ραββάχ στὸ Ἄσμα ἁσμάτων: Midrash Rabbah - Song of Songs, translated by M. Simon, London 1939.

ε'. Μὴ ὑπομνηματισταί

Ἀνδρέας Κρήτης (660-740), Λόγος Γ' εἰς τὴν κοίμησιν τῆς Θεοτόκου, PG 97,1089-1110.
 Hieronymus (345-420), Epistolae, PL 22.
 – Commentarius in Ecclesiastem, PL 23.
 – Adversus Rufinum, PL 23.
 – De viris illustribus, ἔκδ. Κ. Σιαμάκη, Βυζαντινὰ Κείμενα καὶ Μελέται, 23 Θεσσαλονίκη 1992.
 Talmud (= Mishna - Gemara): Mo'ed - Megillah (= Κύλινδρος) Hagigah (= Θυσία) Nezikin - Sanhedrin (= Συνέδριον) Tohoroth - Niddah (= Λεχώνα) Yadayim (= Χεῖρες) ἔκδ. I. Epstein, London.

3. Θύραθεν συγγραφεῖς

α'. Ἑλληνες

Ἀθήναιος (230 μ.Χ.), Δειπνοσοφισταί, ἔκδ. G. Kaibel, BT.
 Αἰσχύλος (525-455 π.Χ.), Ἰκέτιδες Πέρσαι Χοηφόροι ἔκδ. G. Murray, SCBO.
 Ἀνθολογία παλατινή (70 π.Χ. - 1299 μ.Χ.), LCL.
 Ἀπολλόδωρος (140 π.Χ.), Βιβλιοθήκη, ἔκδ. C.G. Heyne, Göttingen 1803 (1972).
 Ἀριστοφάνης (445-380 π.Χ.), Σφήκες Ὀρνιθες ἔκδ. F.W. Hall - W.M. Geldart, CSBO.
 Ἀρριανός (95-175 μ.Χ.), Ἀλεξάνδρου ἀνάβασις, A.G. Roos - G. Wirth, BT.
 Ἀρχαῖες πινακίδες Πύλου: The Pylos Tablets, ed. I. Bennet - C.W. Blegen, Princeton 1955.
 Βασιλικά (870-920), ἔκδ. I.Δ. Ζέπου, τ. 1-5, Ἀθῆναι 1910-12.
 Διόδωρος Σικελιώτης (35 π.Χ.), Βιβλιοθήκη ἱστορική, ἔκδ. F. Vogel, BT.
 Εὐριπίδης (480-406 π.Χ.), Ἑκάβη Ἥλέκτρα Ἴων Ἑλένη ἔκδ. G. Murray, SCBO.
 Ἡρόδοτος (485-420 π.Χ.), Ἱστορίη, ἔκδ. C. Hude, SCBO.
 Ἡσίοδος (800-750 π.Χ.), Θεογονία, ἔκδ. F. Solmsen, SCBO.
 Ἡσύχιος (Ε' μ.Χ. αἰ.), Λεξικόν, ἔκδ. M. Schmidt, t. 1-5, Ienae 1858-64.
 Θεοδορίδας (Γ' π.Χ. αἰ.), στὴν Ἀνθολογία παλατινή.
 Θουκυδίδης (470-404 π.Χ.), Ξυγγραφή, ἔκδ. H.S. Jones - J.E. Powel, SCBO.
 Λουκιανός (160 μ.Χ.), Νεκρικοὶ διάλογοι (= 77), ἔκδ. M.D. Macleod, τ. 4, SCBO.
 Μακκαβαίων Β' (Α' π.Χ. αἰ.), ἔκδ. A. Rahlfs, Septuaginta, τ. 1, Stuttgart 1926.
 Νικήτας Χωνιάτης (1150-1215), Ἱστορίαι - Μανουὴλ Κομνηνός, ἔκδ. B.G. Niebuhr, CSHB.
 Ξενοφῶν (430-350 π.Χ.), Κύρου ἀνάβασις Κύρου παιδεία Κυνηγετικός ἔκδ. C.C. Marchant, τ. 3-5, SCBO.
 Ὅμηρος (900 π.Χ.), Ἰλιάς Ὀδύσσεια ἔκδ. D.B. Monro - T.W. Allen, τ. 1-4, SCBO.
 Πάριον Χρονικόν (264 π.Χ.), ἔκδ. C.-T. Müller, Fragmenta Historicorum Graecorum, t. 1, 542-554, Parisiis 1878.
 Πίνδαρος (522-445 π.Χ.), Πύθια, ἔκδ. C.M. Bowra, SCBO.
 Πλούταρχος (50-120 μ.Χ.), Θησεύς Δημήτριος Ἐρωτικός (748-775) Περὶ φιλαδελφείας (478-792) ἔκδ. K. Ziegler κλπ., BT.
 Πολυδεύκης (150-200 μ.Χ.), Ὀνομαστικόν, ἔκδ. E. Bethe, τ. 1-3, Lipsiae 1900-37, BT (εἰδική).
 Σέξτος Ἐμπειρικός (225 μ.Χ.), Πρὸς λογικούς, ἔκδ. J. Mau, BT.
 Σούμμα (1.100), ἔκδ. I. Bekker, Berolini 1854 (Suidae Lexicon).
 Σοφοκλῆς (496-405 π.Χ.), Αἶας, ἔκδ. A.C. Pearson, SCBO.

- Στράβων (65 π.Χ. - 20 μ.Χ.), Γεωγραφικά, ἔκδ. Α. Meineke, ΒΤ.
 Ὕμνος εἰς Ἀφροδίτην (VI) (F' π.Χ. αἰ.), στὸ corpus Ὀμηρικοὶ Ὕμνοι, ἔκδ. T.W. Allen, τ. 5 (Ὀμήρου), SCBO.
 Φίλων Ἰουδαῖος (20 π.Χ. - 50 μ.Χ.), Βίος Μωϋσέως, ἔκδ. L. Cohn, τ. 4, Berolini 1942.
 Φώτιος (820-896), Λεξικὸν ἢ Λέξεων συναγωγή, ἔκδ. R. Person, τ. 1-2, Londini 1822 καὶ ἔκδ. X. Θεοδωρίδου, Berlin 1 (1982).

β'. Λατῖνοι

- Caesar (100-44 a.C.), De bello civili, ed. R. Du Pontet, SCBO.
 Cato (234-149 a.C.), De agri cultura, ed. A. Mazzarino, ΒΤ.
 Celsus (10 a.C. - 50 p.C.), De medicina, LCL.
 Columella (1-70 p.C.), Res rusticae, LCL.
 Glossaria graecolatina, CGL τ. 1-6, ἔκδ. G. Löwe - G. Götz, Lipsiae 1884-99.
 – Glossae latinograecae (t. 2).
 – Glossae graecolatinae (t. 2).
 – Glossa nominum (t. 2).
 – Glossae Stephani addendae (t. 3).
 – Hermeneumata Monacensia (t. 3).
 – Hermeneumata Einsidlensia (t. 3).
 – Hermeneumata Stephani (t. 3).
 – Hermeneumata Vaticana (t. 3).
 Isidorus Hispalensis (560-636), Etymologiae, ed. W.M. Lindsay, SCBO.
 Iuvenalis (55-135 p.C.), Saturae, ed. S.G. Owen, SCBO.
 Ovidius (48 a.C. - 17 p.C.), Metamorphoses' Fasti' Ars amatoria' ed. F. Polle - R. Ehwald - F.V. Levy, ΒΤ' H. Bornecque, Budé.
 Plautus (254-184 a.C.), Curculio, ed. W.M. Lindsay, t. 1, SCBO.
 Plinius (23-79 p.C.), Historia naturalis, ed. C. Moyhoff, t. 1-6, ΒΤ.
 Quintilianus (70-90 p.C.), Institutio oratoria, ed. M. Winter Botton, SCBO.
 Suetonius (160 p.C.), De vita Caesarum, ed. M. Ihm, ΒΤ.
 Valerius Flaccus (70-95), Argonautica, ed. W.W. Ehlers, ΒΤ.
 Vergilius (70 a.C. - 19 p.C.), Georgica, ed. R.A.B. Mynors, SCBO.
 Vitruvius (50 a.C. - 20 p.C.), De architectura, ed F. Krohn, ΒΤ.

3. ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ

α'. Ἐπιστημονικές

- Βάμβας Ν. - Τυπάλδος Κ. , Τὰ Ἱερὰ Γράμματα (μεταφρασθέντα ἐκ τῶν θείων ἀρχετύπων), Ἀθήναι 1964.
 Βέλλας Β. - Οἰκονόμου Ἡ. - Παπαδόπουλος Ν. - Σιμωνῆς Π. - Τσάκωνας Β. - Κωνσταντίνου Μ. - Χιωτέλλη Κ., Ἡ Ἀγία Γραφή, Ἀθήνα 1997.
 Γαρνάβος Χ.Σ., Ἄσμα ἁσμάτων, Ἀθήνα 2000.
 Γιαννακόπουλος Ἱ., Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη: Σολομών - Ἄσμα ἁσμάτων, Θεσσαλονίκη 1976².
 Γιανναρᾶς Χ., Σχόλιο στὸ Ἄσμα ἁσμάτων, Ἀθήναι ἄ.ἔ. (= 1990' 1995' 1998).
 Καλλίνικος Κ.Ν., Σολομώντος Ἄσμα ἁσμάτων, Ἀλεξάνδρεια 1938.
 Κολιτσάρας Ἱω., Ἡ Ἀγία Γραφή, τ. 4, σ. 177-191: Ἄσμα, Ἀθήνα ἄ.ἔ. (= 1970).
 Μετάφρασι Νέου Κόσμου (= χιλιασταί), Ἡ Ἀγία Γραφή, Ἰταλία 1993.
 Παναγιωτοπούλου - Σμυρνιώτου Ρ., Ἄσμα ἁσμάτων, Ἀθήναι 1993.

- Τρεμπέλας Π.Ν., Ὑπόμνημα εἰς τὸ Ἄσμα ἁσμάτων, Ἀθῆναι 1971.
 – Ἄσμα, στὴ σειρά ἡ Παλαιὰ Διαθήκη μετὰ συντόμου ἐρμηνείας, τ. 13, σ. 7-92, Ἀθῆναι 1996.
 Χαστούπης Ἀ., Ἡ Ἀγία Γραφή, τ. 2, σ. 289-300: Ἄσμα ἁσμάτων, Ἀθῆναι 1960.
 – Ἀμὼς - Μιχαίας - Ἄσμα - Θρήνοι - Ἐκκλησιαστής, μετάφρασις ἐκ τοῦ ἐβραϊκοῦ πρωτοτύπου μετὰ κριτικὴν ἀποκατάστασιν, Ἀθῆναι 1971¹ 1975².

β'. Λογοτεχνικὲς

- Ἀρκᾶς Ν., Ἄσμα ἁσμάτων, Σάλπιγξ Ὁρθοδοξίας 269 (Ἰανουάριος 1992) 270¹ 272-278² 280³ 282⁴ 284⁵ 286⁶ 290⁷ 293⁸ 295⁹ 297¹⁰ 300 (Νοέμβριος 1994).
 Γκανᾶς Μ., Ἄσμα ἁσμάτων, Ἀθῆνα 2006.
 Ἑλιγιά Γ., Ἄσμα ἁσμάτων, Θεσσαλονίκη 1965 (1928-31¹).
 Θέκλα μοναχὴ (= Νικολαΐδου Π.), Ἀναφορὰ στὸ Ἄσμα ἁσμάτων, Θεσσαλονίκη 1997.
 Καρμπώνης Θ., Τὸ Ἄσμα τῶν ἁσμάτων, Ἀθῆνα ἄ.ἔ.
 Κάσδαγλης Ἀ.Σ., Σολομῶντος βασιλέως Ἄσμα ἁσμάτων, Ἀλεξάνδρεια 1932.
 Μ.Δ., Ἄσμα ἁσμάτων, Γράμματα 1 (1911), 182-8, Ἀλεξάνδρεια.
 Μουρσελᾶς Κ., Βαμμένα κόκκινα μαλλιά, Ἀθῆνα 1989.
 Νικοκάβουρας Σ., Ποιητικὰ ἔργα, σ. 99-111: Ἄσμα ἁσμάτων, Κέρκυρα 1925.
 Παπαδόπουλος Λ., Ἄσμα ἁσμάτων - μεταγραφή, Ἀθῆνα 1996.
 Παπαρρηγόπουλος Δ., Ἄπαντα (ἐκδ. Γ. Φέξη, Ἀθῆναι 1915), σ. 277-290: Ἄσμα ἁσμάτων. (†1873).
 Περνάρης Ἀ., Σολομῶντος Ἄσμα ἁσμάτων, Λευκωσία 1932.
 Σεφέρης Γ., Ἄσμα ἁσμάτων, Ἀθῆνα 1965.
 Σκιαδόπουλος Ν., Ἄσμα ἁσμάτων τοῦ Σολομῶντα, Πειραιᾶς 1970.
 Στρούζα - Μαργαρίτη Σ., Σολομῶντα Ἄσμα ἁσμάτων, Ἀθῆνα 1972.
 Τσουκαλᾶς Γ., Ἄσμα ἁσμάτων, Ἀθῆνα 1921.
 Φράγκος Ἀλ., Ἄσμα ἁσμάτων, στὴν ἀνθολογία: Παππᾶ Ν. - Μπούμη Ρ., Παγκόσμιος Ἀνθολογία ποιήσεως, τ. 1, σ. 306-312¹ 378-384, Ἀθῆναι 1953.
 Φριλίγγος Κ., Ἄσμα ἁσμάτων τῆς Π. Διαθήκης μεταφρασμένο ἀπὸ τὰ ἐβραϊκά, Μυτιλήνη 1937² (1912¹).
 Χατζηκώστας Λ., Ἄσμα ἁσμάτων, ἔμμετρη ἀπόδοση στὴ νεοελληνικὴ, Θεσσαλονίκη 1964.
 Χατζιδάκης Ἀ.Ἐ., Ἰδαῖα, Ἡράκλειο 1933 (σ. 123-156: Ἄσμα ἁσμάτων).

4. ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

- ΒΕΠ Βιβλιοθήκη Ἑλλήνων πατέρων, Ἀθῆναι.
 BT Bibliotheca scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana, Lipsiae.
 CGL Corpus glossariorum Latinorum, ed. G. Löwe - G. Götz, t. 1-6, BT (εἰδική).
 CSCO Corpus scriptorum Christianorum Orientalium, Louvain.
 CSHB Corpus scriptorum historiae byzantinae, Bonnae.
 LCL The Loeb Classical Library, London.
 PG Migne J.-P., Patrologia graeca, Parisiis.
 PL Migne J.-P., Patrologia latina, Parisiis.
 SCBO Scriptorum classicorum bibliotheca oxoniensis, Oxonii.

5. ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

1. Εύρετήριο βιβλικῶν χωρίων

Γένεσις			17	31	128
12	15	128	19	37	128
14	1	128	23	10	128
	18	128	Β' Παραλειπομένων		
18	2	139	12	10	139
	7	139		11	139
20	2	128	Ψαλμοί		
24	17	139	46	1	137
30	18	23	67	32	139
	38	17' 50	109	4	128
	41	17' 23	Ίώβ		
33	4	139	9	25	139
᾽Εξοδος			Παροιμίαι		
2	16	17	7	23	139
35	22	123	18	10	139
Λευϊτικόν			᾽Ασμα		
18	21	128	7	2-6	5' 121
20	2-5	128		6	σποράδην
Ἀριθμοὶ			Ἀμώς		
11	27	139	6	13	139
31	50	123	Ἰωήλ		
Α' Βασιλειῶν			2	4	139
8	11	139	Ναούμ		
10	24	137	2	5	139
15	32	128	Ἀββακούμ		
22	17	139	2	2	139
Β' Βασιλειῶν			Ἀγγαῖος		
3	21	128	1	9	139
12	30	128' 129	Ἡσαΐας		
15	1	139	55	5	139
16	16	136	59	7	139
18	19	139	Ἰερεμίας		
	21	139	2	7	52
Γ' Βασιλειῶν			4	4	67
1	5	139	27	44	139
	25	137	29	19	139
	34	137	39	35	128
14	27	139	Πράξεις		
	28	139	7	51	67
18	41-46	66	12	20	126
19	20	139	25	23	137
Δ' Βασιλειῶν			Κολοσσαεῖς		
10	25	139	2	11	67
11	6	139	Α' Τιμόθεον		
	11	139	2	9	123
	12	137	Α' Πέτρου		
	19	139	3	3	123

2. Εύρετήριο ονομάτων

- Ἀβεσσαλώμ 136' 137
 Ἀβραάμ 50
 Ἀγγέλομος 23' 66' 69' 76' 78' 86' 89
 Ἀγγλοι 114
 Ἀδραμέλεχ 128
 Ἀδριανὸς 103
 Ἀδριανούπολις 19
 Ἀδωνίας 136' 137
 Ἀθῆναι 125' 132
 Ἄθως 124' 125' 130
 Αἰγύπτιοι 46
 Αἴγυπτος 113' 130
 αἰθιοπική μετάφρασις Βίβλου 14' 15
 Αἰσχύλος 123
 Ἀκιβά 11' 98' 103
 Ἀκύλας 8' 11' 13' 14' 16' 17' 20' 26' 29' 63' 103
 Ἀλανὸς ὁ ἀπὸ τῶν Νήσων 23' 75' 85' 88
 Ἀλεξάνδρεια 130
 Ἀλέξανδρος Μ. 114' 133
 Ἀλκουῖνος 23' 69' 78' 86
 Ἀνατολῖται 129
 Ἀνδρέας Κρήτης 56
 Ἀνημέλεχ 128
 Ἄνσελμος 23' 71' 81' 93
 ἀνώνυμος Λατῖνος ἐρμηνευτὴς τοῦ Ἄσματος 23' 69' 78' 89
 ἀραβική μετάφρασις Βίβλου 8' 11' 13' 14' 29' 35
 Ἀρέθουσα 125
 Ἀρκᾶς Ν. 42' 45' 48
 Ἄρχων (= Μολόχ) 128
 Ἀσία 130
 Ἀχιλλεὺς 12
 Βαβυλῶν 50
 Βαλαφρίδος Στραβὸς 23' 79' 89
 Βάμβας Ν. 36' 37' 45
 Βαρανίνα 17' 21' 23' 103
 Βαρκωχεβᾶς 103
 Βασιλεὺς (= Μολόχ) 128
 Βέδας 23' 67' 68' 70' 77' 88
 Βέλλας Β. 39' 45
 Βενετία 19
 Βεργίλιος 22
 Βεργίνα 131
 Βηθλεὲμ 103
 Βησσαρίων 19
 Βιτρούβιος 22' 23
 Βολβέρων 23' 72' 73' 83' 87
 βουλγάτα 8' 11' 13' 14' 16' 17' 21' 23' 26' 29' 36' 44' 99' 101' 103' 104' 107' 111
 Βρούνων 23' 67' 77' 88
 Βυζαντινοὶ 19' 129
 Γαρνάβος Χ. 39' 46' 48
 Γένεσις 17
 Γερμανία 29
 Γερμανοὶ 114
 Γιαννακόπουλος Ἰλ. 37' 45' 48
 Γιανναρᾶς Χ. 39' 48
 Γκανᾶς Μ. 42
 Γρηγόριος Α' Ῥώμης 23' 66' 68' 77' 87
 Δανιήλ 50
 Δαυῖδ 132' 136' 137
 Δῆλος 132
 Δημήτηρ 34
 Δημήτριος Πολιορκητὴς 132
 Διόδωρος Σικελιώτης 133
 Διόνυσος 133
 Ἑβραῖοι 19' 29
 Ἑκκλησία 51' 52' 54' 55' 60' 65-67' 70-73' 81' 82' 95' 103' 145
 Ἑλιγιά Γ. 40' 45' 48
 Ἑλισαῖος προφήτης 65' 72
 Ἑλισαῖος ῥαββῖνος 19
 Ἑλλάς 1' 114' 128
 Ἑλληνας 44' 48' 51' 97' 107-109' 126' 129' 131
 Ἑξαπλᾶ 15' 35
 Ἑξοδος 46
 Ἑρασμος 29
 Ἑρέτρια 125
 Εὐριπίδης 18' 123
 Εὐρωπαῖοι 129
 Εὐρώπη 34
 Εὐφορίων 123
 Ἡλίας 50' 65' 66' 70
 Ἡλιόδωρος 137
 Ἡσύχιος 123
 Θέκλα (= Πολυξένη Νικολαΐδου) 43
 Θεοδοτίων 14' 15
 Θεοδόρητος 52' 55' 60
 Θεοτόκος 56
 Θερμαϊκὸς κόλπος 125
 Θεσσαλονίκη 125
 Θῆβαι 1' 128
 Θωμᾶς Κιστερκιανὸς 23' 68' 78

- Ἰακώβ 17' 23' 50
 Ἰάκωβος Α' Ἀγγλίας 29
 Ἰάμνεια 103
 Ἰεβουσαῖοι 128
 Ἰερεμίας 52
 Ἰεροβοάμ 113
 Ἰερουσαλήμ 113
 Ἰερώνυμος 17' 21-23' 34' 44' 46' 103' 104' 111' 112' 114
 Ἰλιάς 12
 Ἰνδία 114
 ἰουδαϊκή ἰσπανική μετάφρασις Φερράρας 29' 105
 Ἰουδαῖοι 11' 14' 45' 67' 72' 97' 98' 102' 103' 134
 Ἰουῆτος Οὐργέλης 23' 65' 76' 86
 Ἰσαάκ 50
 Ἰσραήλ 50' 103' 111' 113
 Καῖσαρ Ἰούλιος 22' 23
 Καλλίνικος Κ. 37' 45' 48
 Κανὼν Βίβλου 3' 4
 Κάρμηλος 5' 19' 20' 25' 27' 31' 37-42' 50-53' 63' 65-75' 78' 97' 120' 121' 124-126' 141
 Καρμπώνης Θ. 41' 45
 Κάσδαγλης Ἀ. 41' 45
 Κατερίνη 125
 Κάτων 22' 23
 Κέλσος (Ῥωμαῖος) 22' 23
 Κοϊντιλιανὸς (Ῥωμαῖος) 22
 Κολιτσάρας Ἰω. 38' 45' 48
 Κολουμέλας 22
 κοπτικὲς μεταφράσεις Βίβλου 14' 15
 Κύριλλος Ἀλεξανδρείας 59
 Κωνσταντίνου Μ. 39
 Κωνσταντινούπολις 19
 Λατῖνοι 9' 23' 34' 63' 97
 Λαύρας μονή (ἁθωνική) 129
 Λίβανος 113
 Λούθηρος Μ. 29' 31' 34' 44' 46' 101' 104' 111' 112' 114
 Λουκιανὸς 133
 Μακκαβαίων Β' 137
 Μακεδόνες 131
 Μαρδοχαῖος 50
 Μαρία παρθένος 53' 74' 75' 84' 85' 96
 μαρκιανή μετάφρασις Βίβλου 8' 11' 13' 14' 19' 25' 26' 29' 35
 Ματθαῖος Καντακουζηνὸς 53' 57' 62
 Μελάγχθων 29
 Μεσόγειος Θάλασσα 125
 Μήτηρ 34
 Μολόχ 128
 Μουράτ Α' 19
 Μουρσελάς Κ. 43
 Μπαλᾶνος Δ. 40
 Νικηφόρος 129
 Νικοκάβουρας Σ. 40' 45
 Νόμος 123
 Ξενοφῶν 18
 Ὀδύσσεια 12
 Οἰκονόμου Ἡ. 39
 Ὀλυμπος 125
 Ὅμηρος 114' 127' 129
 Ὄνωριος Αὐγουστοδούνου 23' 72' 79' 82' 94
 Παλαιστίνη 113' 124' 126' 128
 Παπαγιαννοπούλου - Σμυρνιώτου Γ. 39' 45' 48
 Παπαδόπουλος Α. 42' 45' 48
 Παπαδόπουλος Ν. 39
 Παπαρηγόπουλος Δ. 36' 40' 45
 Περνάρης Ἀ. 41' 45
 Πέτρος Δαμιανὸς 69' 78' 91
 Πηληιάδης 12
 Πλίνιος (πρεσβύτερος) 22
 Πλαῦτος 22' 23
 Πλούταρχος 132
 Πολυδεύκης 123
 Πολύκλειτος 132-133
 Πράξεις 126
 Προκόπιος Γαζαῖος 51' 55' 61
 Προφήται 103
 Πτολεμαῖοι Αἰγύπτου 113
 Ῥενάν Ἐ. 36' 40
 Ῥοβοάμ 136
 Ῥούπερτος 23' 67' 80' 92
 Ῥωμαῖοι 34
 Ῥώμη 130
 Σειρά τριῶν πατέρων (νηπτική) 51' 55' 61
 Σέξτος Ἐμπειρικός 18
 Σεφέρης Γ. 42' 45' 48
 Σιδώνιοι 126
 Σιμωνᾶς Π. 39
 Σκιαδόπουλος Ν. 42' 45
 Σολομών 113' 132' 133' 136
 Σουητάνιος 22' 23
 Σούμμα (= Σουΐδας) 123

Σοῦσα 50	Χαστούπης Ἀ. 37' 45' 46' 48
Σοφοκλῆς 123	Χατζηδάκης Ἀ. 41' 45
Στέφανος 67	Χατζηκώστας Λ. 42' 45' 48
Στράβων 124	Χάυμων 23' 66-69' 77' 88' 90
Στρούζα - Μαργαρίτη Σ. 42' 45	χιλιασταὶ 38' 48
Σύμμαχος 8' 11' 13' 14' 18' 24' 29' 35	Χιωτέλλη Κ. 39
συριακή μετάφρασι Βίβλου (πεσσίτα) 8' 11' 13' 14' 29' 35	Χριστιανοὶ 51' 63' 97' 102' 103
Σφίγξ 1' 2	Χριστὸς 51-54' 57' 58' 62' 65' 66' 70' 72' 73' 75' 76' 80-83' 85' 88-96' 102
Σωφρόνιος 103	Ψαλμοὶ 103
Ταλμούδ 103	Ψευδισίδωρος 23' 69' 78' 89
Ταργούμ τῶν πέντε κυλίνδρων 8' 11' 13' 14' 16' 29' 50' 97	Ψευδοκασσιόδωρος 27' 67' 78' 89
Τοῦρκοι 129	ᾠριγένης 51' 63' 68' 98
Τρεμπέλας Π. 38' 45' 46' 48	Baranina 17' 21' 23' 103
Τσάκωνας Β. 39	Cassiodoro de Reina 29' 31
Τσουκαλᾶς Γ. 40' 45	Diodati G. 29' 31
Τυπάλδος Κ. 36' 37' 45' 48	Ewald H. 112
Φερεκράτης 123	Fillion 48
Φερράρα 29' 105	Gesenius G. 30
Φίλιππος Χάρβενγκ 23' 74' 84' 96	Godet F. 38' 48
Φίλων Καρπασίου 51' 54' 58	Henry M. 48
Φοινίκη 126	Hautsh F. 41
Φοίνικες 126' 128	Olivétan P.R. 29' 31' 44' 101' 104
Φράγκος Ἀ. 41' 45	Renan E. 36' 40
Φριλίγγος Κ. 40' 45' 48	Walton B. 100
Φώτιος 123	Würthwein F. 100' 102.
Χαναάν 126	

6. ΠΕΡΙΛΗΨΙ

Τὸ Ἄσμα εἶναι τὸ βιβλίον τῆς Ἀγίας Γραφῆς μὲ τὶς περισσότερες μεταφράσεις καὶ ἐρμηνευτικὰ ὑπομνήματα. στὸ στίχο 7,6, ποὺ ἐρμηνεύεται ἐδῶ, τὸ μασοριτικὸν κείμενον καὶ οἱ ἀπ' αὐτὸ ἀρχαῖες καὶ νεώτερες μεταφράσεις ἔχουν πολλὰ σφάλματα· τὸ κείμενον τῶν Ἑβδομήκοντα καὶ οἱ ἀπ' αὐτὸ ἀρχαῖες μεταφράσεις ἔχουν ἓνα σφάλμα, τὸ ὁποῖο διορθώνω. τὸ σωστὸν κείμενον εἶναι·

*Κεφαλή σου ἐπὶ σὲ ὡς Κάρμηλος
καὶ πλόκιον κεφαλῆς σου ὡς πορφύρα,
βασιλεὺς διαδεδεμένος ἐν παραδρομαῖς.*

ἢ σωστὴν μετάφρασιν τοῦ στίχου αὐτοῦ εἶναι·

*Ἡ κεφαλή σου ἐπάνω σου σὰν Κάρμηλος
καὶ ὁ κόττος τῆς κεφαλῆς σου σὰν πορφύρα,
βασιλεὺς ἐστεμμένος σ' ἐπίσημες ἐμφανίσεις.*

καὶ μιὰ πιὸ ἐλεύθερη καὶ ἀναλυτικὴ κι ἐπεξηγηματικὴ μετάφρασί του εἶναι·

*Ἡ κεφαλὴ σου ἐπάνω σου εἶναι στὴν κόμμῳσι σὰν τὸν κωνικὸ Κάρμηλο
κι ὁ κότσοις τῆς κεφαλῆς σου σὰν κογχύλι πορφύρας,
βασιλιᾶς μὲ τὸ κωνικὸ στέμμα του σ' ἐπίσημες παρελάσεις.*

Τὸ χωρίο Ἐσθ 7,6, ὅπως καὶ ὅλο τὸ Ἑσθ, ἐρμήνευσαν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τόσο οἱ Ἰουδαῖοι ὅσο καὶ οἱ Χριστιανοί, ἐλληνόγλωσσοι καὶ λατινόγλωσσοι, πάντοτε καββαλιστικῶς. οἱ μετὰ τὸ 1534 μεταφράσται κι ἐρμηνευταὶ τὸ ἐρμήνευσαν μὲ διαφόρους τρόπους, χωρὶς ἐπιτυχία. ἡ σωστὴ ἐρμηνεία του εἶναι ὅτι τὰ μαλλιά τῆς κοπέλλας τοῦ Ἑσθματος τὰ χτενισμένα σὲ κότσο (ἀρχαῖο παραμεσόγειο χτένισμα) μοιάζουν στὸ σχῆμα μὲ τὸ κωνικὸ ὄρος Κάρμηλος, μὲ τὸ κογχύλι τῆς πορφύρας, καὶ μὲ τὸ κόλouro κωνικὸ στέμμα ποὺ φοροῦσαν στὶς ἐπίσημες ἐμφανίσεις των οἱ βασιλεῖς τῆς Μέσης Ἀνατολῆς κατὰ τὴ γύρω ἀπὸ τὸ Δαυῖδ καὶ τὸ Σολομῶντα χιλιετία.

6. SUMMARY

Of all the books in the Holy Bible, the Song of Songs has generated the greatest number of translations and commentaries. In verse 7.6, which is interpreted here, the Masoretic text contains many errors, as do its ancient and more recent translations. The Septuagint text and its ancient translations contain one error, which I amend here. The correct text is as follows:

*Κεφαλὴ σου ἐπὶ σὲ ὡς Κάρμηλος
καὶ πλόκιον κεφαλῆς σου ὡς πορφύρα,
βασιλεὺς διαδεδεμένος ἐν παραδρομαῖς.*

The correct literal translation of this verse is:

*Your head on you like Carmel
and the bun on your head like a murex,
a king crowned at official appearances.*

A freer, more analytical and interpretative translation runs like this:

*In its hairstyle the head on your body resembles the cone of Mt. Carmel
and the bun on your head resembles a murex shell,
a king with his conical crown at official parades.*

This passage (7.6), as well as the whole of the Song of Songs, was interpreted in antiquity by both Greek-speaking and Latin-speaking

Jews and Christians, always cabbalistically. Since 1534 translators and interpreters have interpreted it in various ways, though without success. The correct interpretation is that the hair of the girl in the Song of Songs, which is done up in a bun (an ancient hairstyle typical of the Mediterranean region) resembles in shape the conical Mt. Carmel, the murex shell and the truncated conical crown worn at official appearances by Middle Eastern kings in the millennium in which David and Solomon lived.

7. ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Α'. ΔΙΑΤΡΙΒΗ

1. Πρόλογος (§§ 1-4)
2. Τὸ παραδεδομένο κείμενο (5-19)
3. Ἀρχαῖες μεταφράσεις (20-28)
4. Νεώτερες μεταφράσεις (29-48)
5. Ἀρχαῖες ἐρμηνεῖες (49-98)
 - α'. Ἑβραϊόγλωσσες ἰουδαϊκές (50)
 - β'. Ἑλληνόγλωσσες χριστιανικές (51-62)
 - γ'. Λατινόγλωσσες χριστιανικές (63-96)
 - δ'. Νόημα ἐμφαινόμενο στίς ἐρμηνεῖες (97-98)
6. Νεώτερες ἐρμηνεῖες (99-116)
7. Ἡ ἐρμηνεία τοῦ χωρίου (117-142)

Β'. ΚΛΕΙΔΑ

1. Σημειώσεις
2. Πηγές
3. Νεοελληνικὲς μεταφράσεις
4. Συντομογραφίες
5. Εὐρετήρια
6. Περίληψι - Summary
7. Περιεχόμενα

